

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT POLİTİKASI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AZERBAYCAN-RUSYA EKONOMİ-POLİTİK İLİŞKİLERİ

HAFİZ CEFERLİ

2456675645

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. Ahmet İNCEKARA

İSTANBUL-2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : HAFİZ CEFERLİ

Numarası : 2501171130

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İKTİSAT POLİTİKASI

Danışmanı : PROF. DR. AHMET İNCEKARA

Tez Savunma Tarihi : 24.06.2019

Saati : 11.00

Tez Başlığı : AZERBAIJAN-RUSYA EKONOMİ-POLİTİK İLİŞKİLERİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / GYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. AHMET İNCEKARA		Kabul
2- PROF. DR. YUSUF TUNA		Kabul
3- DOÇ. DR. MURAT USTAOĞLU		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. DEMET ÇAK		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZER SELÇUK		

ÖZ

AZERBAYCAN-RUSYA EKONOMİ-POLİTİK İLİŞKİLERİ HAFİZ CEFERLİ

SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını kazanan ülkelerden olan Azerbaycan Cumhuriyeti, konumu itibari ile yüzyıllardan beri Rusya'nın jeopolitik ilgi alanını oluşturmuştur. Büyük petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip olan Azerbaycan ilaveten, strek bakımından Avrupa ve Orta Asya arasında konumlanması, Türkiye ve İran gibi büyük ülkelere komşu olması nedeni ile Azerbaycan'ın Rusya'nın gözündeki ekonomik ve jeopolitik önemini artırmıştır. Sovyetlerin dağılması ile birlikte, Azerbaycan-Ermenistan arasında sorun ve savaş haline gelen Dağlık Karabağ problemi, bölgedeki tüm ülkeleri etkilemiş bu doğrultuda Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilerde, Azerbaycan bu sorunu esas alarak dış politika yürütmüştür. Haydar Aliyev ve İlham Aliyev dönemlerinde ise, Azerbaycan ve Rusya arasındaki polemikler yürütülen doğru dış politika sayesinde sonlanmış, ve ikili münasebetlerde ilişkiler özellikle ekonomik açıdan üst düzeye yükseltilmiştir. Bunun sonucunda ise, Azerbaycan Rusya'nın en çok anlaşma imzaladığı ülkelerden biridir. Azerbaycan ve Rusya arasında serbest ticaret rejimi, gümrük birliği, ekonomik bütünleşme hakkında imzalanan antlaşmalar, Azerbaycan ile Rusya ekonomik ilişkilerinin dönüm noktasını teşkil etmiştir. Bu çalışmada Azerbaycan ve Rusya arasındaki ekonomik, siyasi ilişkiler ve bu ilişkilerden doğan sorunlar esas olarak Haydar Aliyev ve İlham Aliyev dönemleri baz alınarak analiz edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Dış Politikası, Haydar Aliyev, İlham Aliyev, serbest ticaret rejimi, Dağlık Karabağ.

ABSTRACT

THE ECONOMIC-POLITIC RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND RUSSIA

HAFİZ JAFARLİ

With the disintegration of the USSR, the Republic of Azerbaijan, which is one of the countries that gained its independence, has been the geopolitical area of Russia for centuries. Azerbaijan has increased its economic and geopolitical importance in the eyes of Russia because of its large oil and natural gas reserves and strategic position between Europe and Central Asia. With the disintegration of the Soviets (the fall of Soviet unions) the Nagorno-Karabakh problem, which became a problem and war between Azerbaijan and Armenia, affected all the countries in the region and in this direction, Azerbaijan carried out foreign policy based on this problem in the relations between Azerbaijan and Russia. In the periods of Heydar Aliyev and Ilham Aliyev the polemics between Azerbaijan and Russia ended with the right foreign policy, and in bilateral relations, the relations were raised to a higher level, especially in economic terms. As a result, Azerbaijan is one of the countries where Russia signed the most agreements. The free trade regime between Azerbaijan and Russia, the customs union, the agreements signed on economic integration, were the turning point of Azerbaijan and Russia economic relations. In this study, economic and political relations between Azerbaijan and Russia and the problems arising from these relations will be analyzed based on the periods of Heydar Aliyev and Ilham Aliyev.

Key Words: Azerbaijan Foreign Policy, Heydar Aliyev, Ilham Aliyev, free trade regime, Nagorno-Karabakh.

ÖNSÖZ

Uzun, zevkli bazende yorucu ve sıkıntılı yolun ürünü olan bu tezin hazırlanıp ortaya çıkmasında beni destekleyen bir çok kişiye teşekkürlerimi ve şükranlarımı iletmek isterim. İlk olarak beni ve seçimlerimi destekleyen, kıymetli ve değerli zamanını bana ayırıp bilgi ve yardımlarını paylaşan, bu uzun serüvende beni yalnız bırakmayan değerli Danışman Hocam Prof.Dr. Ahmet İncekara'ya en içten ve samimi teşekkürlerimi sunarım. Hocamın bana olan dikkati ve yardımı olmadan bu çalışmayı bitirmeyi başaramazdım.

Çalışmam süresinde benimle ilgilenen, çetin zamanlarımda desteğini eskik etmeyen babama, kardeşime, fikir ve düşüncelerini aktaran arkadaşlarıma, en başta ise Türkiye'deki eğitim sürem boyunca bana dua eden, inanan, beni heyecanla bekleyen anneme çok minnettarım.

İSTANBUL, 2019

HAFİZ CEFERLİ

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN RUSYA İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI

1.1. Azerbaycan ve Rusya İlişkilerinin Tarihsel Boyutu.....	5
1.2. Rusya'ya Göre Azerbaycan' ın Ekonomik ve Jeopolitik Önemi.....	8
1.3. Sovyetler Birliği' nin Çöküş Döneminde Azerbaycan' ın Durumu.....	14
1.4. Dağlık Karabağ Sorunu.....	19

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİNİN BAĞIMSIZLIK KAZANMASI ve İLK YILLARINDA AZERBAYCAN' IN DIŞ POLİTİKASI

2.1. Sovyetler Birliği' nin Dağılmasından Sonra Yeni Dönemin Başlanması, Elçibey İktidarı Dönemi.....	25
2.2. Azerbaycan Dış Politikasında Rusya Faktörü.....	31

2.3.	Rusya Dış Politikasında Azerbaycan Eksenini.....	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ EKONOMİK İLİŞKİLERİ ve BU İLİŞKİLERDE EKONOMİK İLİŞKİLERİN PAYI ve ÖNEMİ

3.1.	Haydar Aliyev' in İktidara Gelmesi ile Azerbaycan ve Rusya İlişkilerinde Yeni Bir Dönemin Başlanması.....	43
3.2.	Haydar Aliyev' in Rusya ve Azerbaycan İlişkilerine Yönelik Politikası.....	49
3.3.	Haydar Aliyev Döneminde Ekonomik İlişkilerin Payı ve Önemi.....	57

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİ DÖNEM EKONOMİ POLİTİKALARI

4.1.	Ekonomi İşbirliği Anlaşmaları.....	66
4.2.	Dış Ticaret.....	76
4.3.	Yeni Dönemde Karabağ Sorununun Çözülmesi Yönünde Azerbaycan' ın Rusya ile İlişkilerinde Ekonomik ve Enerji Alanındaki Kozlarını Seferber Etmesi	87
SONUÇ.....		103
KAYNAKÇA.....		107

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AC	: Azerbaycan Cumhuriyeti
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AHC	: Azerbaycan Halk Cephesi
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AGİK	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AEB	: Avrasya Ekonomik Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: British Petroleum
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BTC	: Baku-Tbilisi-Ceyhan
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DKÖV	: Dağlık Karabağ Özerk Vilayeti
DK	: Dağlık Karabağ
GUAM	: Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova Teşkilat
İMF	: Uluslararası Para Fonu

NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RF : Rusya Federasyonu

SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

SB : Sovyetler Birliği

TRACECA : Avrupa Asya Kafkasya Ulaştırma Koridoru

GİRİŞ

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasından sonra küresel sistemde önemli farklılıklar oluştu. SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığını ilan eden ülkeler arasında Azerbaycan'da bulunmaktaydı. Bağımsızlığını kazanan bu ülkeler, kendi bağımsız politikalarını uygulamak isteseler de zaman zaman bu politikalar tartışmaya neden olmuştur. SSCB'nin dağılmasından sonra, ilişkiler Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkiler olarak devam etmiştir.

Azerbaycan bağımsızlığını kazanıp egemen devlet olduktan sonra, uluslararası arenada yer almaya başladı. Bunun temel nedeni ise, bağımsız ülke olarak "Dağlık Karabağ" sorununun ışılandırılması olmuştur. "Dağlık Karabağ" sorunu Azerbaycan dış politikasında önemli yer tutmuş ve sorunun çözümü için ülkeler bazında farklı arayışlar içine girilmiştir. Bu arayışlar yeni devlet olarak Azerbaycan'a destek amaçlı farklı ülke ile yakınlık ve işbirliği çerçevesinde düşünülmüştür. Bağımsız devletin ilk Cumhurbaşkanı olan Ayaz Mütellibov, bu amaca yönelik Rusya ile aşırı yakın politika sergilemesinden dolayı ülkenin istikrarı kavuşması açısından faydalı adım olarak görülmemiştir.

Dağlık Karabağ'daki sorunlar ve işgalden sonra Ayaz Mütellibov baskılara dayanamayarak istifa etmiştir. 1992 yılında Mütellibov'un istifasından sonra ülkede iktidarı Azerbaycan Halk Cumhuriyeti (AHC) ele geçirmiştir. AHC başkanı ve yeni cumhurbaşkanı olan E.Elçibey, iktidara geldikten sonra dış politika seçiminde Rusya karşıtı ve ABD Batı yanlısı politika izlemesi nedeniyle, bulunduğu koltukta fazla bulunamamıştır. Rusya destekli darbe ile indirilen Elçibey'in yerine ise seçimler sonucunda 1993 yılında iktidara gelen Haydar Aliyev ise selefinden farklı olarak denge politikası izlemiş, ve dış politikada ilk aylarda komşularına özellikle Rusya'ya ters olacak politika izlemekten kaçınmıştır. Bununla ise, diğer iktidar döneminden Rusya ile olan BDT üyeliği ve petrol anlaşmalarından doğan kızgınlıkların yatıştırılması amaçlanmaktaydı. Aliyev'in izlediği denge politikası sayesinde dış politikada belirsizlik önemli derecede hall edilmiştir. Denge politikası V.Putin'in iktidara gelmesinden sonra değişmeye başlamış ve ilişkiler bu dönemde yakın çerçevede gelişme göstermiştir.

2003 yılında iktidara gelen İlham Aliyev döneminde de dış politika H.Aliyev'in izlediği siyaset ve temelleri H.Aliyev tarafından atılan denge politikası çerçevesinde sürdürüldüğünü ifade etmek mümkündür. Fakat oğul Aliyev döneminde, iki devlet arasındaki stratejik açıdan önem taşıyan ekonomik anlaşmalar imzalanmıştır. İlham Aliyev iktidarında denge politikası çok boyutlu hale getirilmiş, ve kurumsallaşma adına önemli kazançlar elde edilmekle beraber, Azerbaycan-Rusya ilişkileri son derece önemli noktaya çıkmıştır.

Azerbaycan-Rusya ilişkilerine bakacak olursak eğer iki ülkeninde birbirleri için hangi sebeplerden dolayı ve ne için önem arz etmesi dikkatten kaçmamalıdır.

Azerbaycan için Rusya'nın önemi ilk olarak güç dengesi politikasıdır. Bağımsızlığını yeni kazanan devlet için küresel güç olan Rusya'nın desteği önemli olmuştur. Bu destek sayesinde Azerbaycan yeni devlet olarak kendisine karşı olacak olası saldırıları önlemek amacı ile, Rusya ile ilişkileri belirli düzeyde yürütmeğe mecbur kalmıştır. Azerbaycan için Rusya'nın önemli olmasının ikinci nedeni ise, Azerbaycan tarafının enerji konusunda Rusya'ya belirli ölçüde bağımlı olmasıdır.

Rusya tarafından Azerbaycan'ın önemine bakacak olursak eğer, Azerbaycan eski SSCB zamanından Rusya'nın ilgi alanında olmuştur. İlk olarak, Azerbaycan'ın Rusya'ya bağımlı halde olması ile birlikte, Rusya'nın Kafkasya da olan etki alanı artacaktır. İkinci başka bir neden ise, Rusya Azerbaycan'ın üzerindeki idaresi ile, bölgede Türkiye'nin etkisini azaltmayı amaçlamakla birlikte, ayrıca Orta Asya'da Türkiye liderliğinin devam etmesine engel olacaktır. Azerbaycan'ın Rusya için üçüncü önemine bakarsak, Azerbaycan'ın zengin enerji kaynakları ve stratejik olarak iyi yerde konumlanmış olması, Azerbaycan'ı Rusya için her zaman cazip hale getirmiştir.

Bu tezde Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin tarihten günümüze kadar olan süreci, SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsızlığını ilan eden ülkenin topraklarının işgal edilmesi ile birlikte, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde yeni dönemin başlaması, daha sonra ise iktidara gelen Haydar Aliyev'in sayesinde, iki ülke arasındaki siyasi ve ekonomik gelişmeler, son olarak ise, İlham Aliyev iktidarında olan yeni dönem ekonomik politikalar anlatılmaya çalışılmıştır. Tez giriş ve sonuç kısmı dışında dört bölümden oluşmaktadır.

Çalışmanın ilk ve başlangıç bölümünde, SSCB'in dağılması ile birlikte Azerbaycan'ın durumu incelenmiştir. Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin tarihsel boyutu ele alınmış, ve bununla birlikte Azerbaycan'ın Rusya'ya göre stratejik ve jeopolitik önemi birkaç şekilde ele alınmıştır. İlk bölümde çalışmanın amacı, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin genel olarak değerlendirilmesi olsa da, fakat daha öncesine ışık tutmak amacı ile Sovyetler Birliği'nin çöküş döneminde yaşanan gelişmeler de ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlık kazanması, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde yeni dönemin başlanması ile iktidara gelen AHC ve Elçibey'in ikili ilişkilere etkisi ele alınmaya çalışılmıştır. İlk yıllarda Azerbaycan dış politikasında Rusya faktörünün etkilerine değinilmiş ve nasıl yönlendirildiğine vurgu yapılmıştır. Tam tersi olarak da, Rusya dış politikasında da Azerbaycan'ın hangi konumda olduğu ve ilişkilerde hangi önemi taşıdığına dair bulgulara tezde yer verilmiş, bu doğrultuda ise ikinci bölümde Rusya dış politikasında Azerbaycan'ın hangi nedenlerden dolayı önem taşıdığı ile ilgili sıralama yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise 1993 yılında Haydar Aliyev'in iktidara gelmesi ile Azerbaycan'ın dış politikasındaki değişimle birlikte yürütülen denge politikası gözden geçirilmiştir. Bu denge politikası çerçevesinde Aliyev'in iktidara gelir gelmez, BDT üyeliği sorunu ve Batılı petrol şirketleri ile olan ilişkilerde düzenlemeler yapması, ayrıca Aliyev'in Karabağ sorununun çözümü için yoğun çaba harcaması ve bu çabaların ekonomik ilişkilere olan etkisi ele alınmış, dış politakada ise ekonomik ilişkilerin payı ve öneminin mühim olduğuna değinilmiş ve incelenmiştir. Tüm bunlarla birlikte ise, Aliyev'in Moskova'nın etkisinden kurtulmak için ufak tefek tavizler vererek Rusya yatıştırma politikası izlemesi de tezde araştırılmıştır. Bu doğrultuda ise, Azerbaycan-Rusya ikili ilişkilerinde karşılaşılan sorunlar ele alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın dördüncü ve son bölümünde ise yeni dönemde gerçekleşen ekonomik ilişkiler, ve bununla birlikte günümüzde Dağlık Karabağ sorununun hall edilmesine ilişkin faaliyetlere dokunulmuştur. İktisadi ilişkilerde Azerbaycan-Rusya arasında ekonomik ilişkilerin derinleştirilmesi amacı ile ekonomi işbirliği anlaşmaları imzalanmış,ve anlaşmaların ilişkilere olan etkisi incelenmeye çalışılmıştır. Ayrıca, Azerbaycan'ın dış ticaretinin gelişme kademeleri ve dış ticarete Batı ülkeleri ile olan

karşılıklı işbirlikleri sayesinde, dış ticaret hacmindeki değişimleri gösteren rakamlara vurgu yapılmıştır. Son olarak ise, “Dağlık Karabağ” sorununa çözüm aramak amacı ile, uluslararası arenada ışıklanan problemin hall edilmesinde farklı uluslararası örgütlerin çözüm önerilerine ve faaliyet alanlarının incelenmesine yer verilmiştir. Bu doğrultuda ise, uluslararası örgütlerin kendi ve küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerine, ve sorunun çözüme kavuşturulmamasının arkasında olan sebepler incelenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN VE RUSYA İLİŞKİLERİNİN ARKA PLANI

1.1. Azerbaycan-Rusya İlişkilerinin Tarihsel Boyutu

Her iki devlet arasında ilişkilerin güçlendirilmesinde elverişli zemin yalnız ulusal çıkar ve pragmatik düşünceden kaynaklanmamaktadır. İlişkilerin yakınlaşmasına imkan veren öncül nedenlerden biri, halkların çok asırlı birlikte yaşayışı, ortak tarihi değerler, medeni ve iktisadi ilişkilerdir. Bu bakımdan her iki devlet arasında ilişkilerin tarihini bütünlükte aşağıdaki dönemlere ayırmak mümkündür.

1. Ortaçağdan 18. Yüzyılın sonuna kadar tarihi Azerbaycan topraklarında mevcut olmuş milli devletler ve hanlıklarla Rusya imperatorluğu arasında siyasi ve iktisadi ilişkiler.
2. 19.Yüzyılın başlarında Kuzey Azerbaycan topraklarının Rusya Imperatorluğu tarafından işgalinden sonra yaranmış karşılıklı ilişkiler ve medeniyetler takası.
3. Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin yaradılmasından sonra, resmi Bakü'nün Rusya ile hukuk beraberliği çerçevesinde komşuluk ilişkilerinin kurulmasına yönelik çabaları.
4. Sovyet İttifakı içinde olan Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'i ve Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'i arasında olan ilişkiler.
5. SSCB'nin çöküşünden sonra bağımsız Azerbaycan Cumhuriyet'i ile Rusya Federasyon'u arasında siyasi iktisadi ve medeni ilişkilerin yaranması güçlendirilmesi ve stratejik ortaklık seviyesine yükseldilmesi.

Birinci dönem: Azerbaycan ve Rusya arasında ilişkiler eski tarihi köklere sahiptir. Ancak bu ilişkiler devletlerarası değil, halklararası ilişkilerin temeli üzerinde kurulmuştur. Aydındır ki,Azerbaycan topraklarında eski devletlerin olduğu devirlerde Rusya 16. Yüzyıla kadar, birbirleri ile çatışan yerel yönetim idarelerinden ibaret olmuştur. Buna rağmen, medeni ve ticari ilişkiler devamlı şekilde gelişmiştir.

İkinci dönem: 18. Yüzyılın sonu ve 19. Yüzyılın başında gitdikçe güçlenen Rusya İmparatorluğu'nu kendi bölgelerini asgari güç kullanmakla genişletmek ve bununla da, Güney Kafkasya, ayrıca tarihi Azerbaycan topraklarına iddialı olan rakiplerini zayıflatmak maksatıyla geniş işgalcilik planlarının gerçekleştirilmesine başlamıştı. Daha 18. yüzyıldan itibaren, Güney Kafkas'ın işgal olunması planı Rusya için, hem siyasi hem asgari açıdan oldukça önem arz etmekteydi ve defalarca buna asgari denemeler yapılmıştır. 18. yüzyılın başından itibaren Kuzey Azerbaycan topraklarının dahil olduğu Sefevi devletinde yaranmış siyasi ve iktisadi bürhan yalnız onun uluslararası ilişkilerine değil, asgari gücüne de olumsuz etki etmiştir. Bu prosesler büyük devletin parçalanması ve bağımsız olan hanlıkların yaranması ile neticelense de, Azerbaycan topraklarının geniş işgali için elverişli durum yaratmıştır.¹

1801 yılında Doğu Gürcistan'ın Rusya'ya birleştirilmesi konusunda manifesto imzalanmıştır. Manifestoya göre, Doğu Gürcistan'dan ilave Azerbaycan'ın bir kısım arazileri de imperatorluğun terkebine katılmıştır. Bununla birlikte, Azerbaycan topraklarının Rusya tarafından işgal edilmesine zemin yaranmıştır. Daha sonra 1804 yılında savaş sonucunda Gence işgal edilmiş ve şehire "Yelizavetpol" ismi verilmiştir. 1805 yılında Şeki ve Şamahı hanlığı, 1806 yılında ise Derbend, Bakü, Kuba hanlığı Rusya tarafından işgal edilmiştir. 1813 yılında "Birinci Rusya-İran" savaşı bittikten sonra Karabağ'ın Gülistan kentinde iki devlet arasında imzalanmış mükaveleye esasen Azerbaycan tarihi toprakları parçalanmış, Kuba, Bakü, Gence, Karabağ, Lenkeran, Şirvan, Şeki hanlıkları Rusya İmparatorluğunun terkebine katılmıştır.² 1828 yılında bağlanmış Türkmençay mükavelesine esasen ise Nahçıvan ve İrevanın işgali resmileştirildi ve aynı yılda bu hanlıklar iptal edildi ve onların arazisinde "Ermeni vilayeti" yaradıldı.

Kuzey Azerbaycan'ın Rusya tarafından işgal edilmesinden sonra Rusya bölgenin siyasi medeni hayatını dikkat altında saklamak için tüm kozlarını seferber etmiştir. Şöyle ki, İran, Türkiye arazisinden göçürölmüş yüz binlerle ermeni tarihi

¹ Babaşov M., "XIX əsrdə Çar Pusiyasının Azərbaycanca yeritdiyi milli və dini ayrı-seçkilik siyasətinin mahiyyəti," **Journal of Qafqaz University**, Fall 2002, Number 10, s.39-51

² "Gülistan Müqaviləsi," **Xarici İşlər Nazirliyi**, (Çevrimiçi) <http://mfa.gov.az/content/809>, 3 Haziran 2018.
<http://mfa.gov.az/content/809>, 3 Haziran 2018.

Azerbaycan topraklarında ve Karabağ da yerleştirilmişti. Bununla beraber Rusya'ya dahil edilmiş Azerbaycan topraklarında yürütülen sosyal reformlar sonucu şehirler büyümüş ve petrol sanayisinin temeli atılmış, tarım sahası gelişmeye başlamıştır.

19. yüzyılın yarısından itibaren kapitalizmin suratli gelişmesi iktisadi ve medeni merkezlerin yaranması toplumun değişmesine olanak yarattı. Rus medeniyeti sayesinde Avrupa medeniyetinin sıçramasıyla Azerbaycan müslüman Doğuda intellektüel merkezlerden birine çevrilmişti.

Üçüncü dönem: 1917 yılında bolşevik devrimi sonucunda Rusya Imperatorluğunun parçalanmasından sonra Azerbaycan'da da ulusal kurtuluş hareketi geniş yayıldı. Devrin ziyalıları ve liderleri halk hareketinin önünde giderek 28 Mayıs 1918'de Kuzey Azerbaycan arazisinde Doğunun ilk demokratik devletin bağımsızlığını kabl eden beyanneme hazırlanıp onaylandı.³ Bununla da Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasına nail oldular.

Dördüncü dönem: Genç cumhuriyet dış tehditlere ve iç çekişmelere 23 ay dayanabildi. Kızıl Ordu'nun işgali ve ultimatomu sonucunda müzakere için toplanan parlamento kan dökülmemesi için teslim olmayı kabul etti.⁴ Bununla da Azerbaycan Halk Cumhuriyeti süqut etmiş, 1920. Nisan 28 de ise ülkede Sovyet hakimiyeti kurulmuş ve Azerbaycan yeniden Rusya'nın iktisadi siyasi ilgi çerçevesine dahil edilmiştir.⁵ Azerbaycan 1922 yılından 1936'ya kadar Ermenistan ve Gürcistan ile beraber Kafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin , 1936 yılından ise SSCB'nin ter kibine dahil edilmiştir. Azerbaycan da yerli ahalinin dini inanclarını sarsmak ve onların medeniyetini tahrif etmek için ideolojik faaliyetler hayata geçirilmiştir. Sırf bu nedenle, dış ülkelerden ermenilerin Azerbaycan topraklarına göçürölmesinin üçüncü dalgası başlamış, Ermenistan SSR'de yüz binlerle azerbaycanlı öz tarihi topraklarından kovulmuştur. Bununla birlikte 20. yüzyılın ortalarından Azerbaycan'da sanayi ve tarım süratli gelişmiş ve Bakü'de petrol hasılatı yeni döneme girmiştir.

³ Mehmed Emin Resulzade, **Azerbaycan Cumhuriyeti**, Bakü yayınları, 1990, s. 46.

⁴ İbrahimova A , “ AXC süqutu” , 18 Eylül, 2011, (Çevrimiçi)
<https://kayzen.az/blog/Az%C9%99rbaycan-tarixi/5543/axc-s%C3%BCqutu.html>, 2Eylül 2018.

⁵ Mamedzade H, **Взаимоотношение Azerbaycan Cumhuriyetinin Doğü Avrupa ve Slav ülkeleri ile ilişkisi**, Bakü, Kanun, 2006.

Beşinci dönem : 1987 yılında Sovyet İttifakı Komünist Partisi Merkezi Komitesi'nin Genel sekreteri Mixail Qorbaçov'un "Yeniden Oluşturma" siyaseti dört yıl sonra mevcut komünist rejimin ve komünist ideolojisinin iflasına son neticede ise, SSCB'nin dağılmasına sebep oldu. Sovyet İttifakının dağılması tüm cumhuriyetlerde o cümleden, Azerbaycan da ulusal demokratik hareketin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Sonuç ise, bu hareketin geniş halk kitleleri ile desteklenmesi Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığını kazanması ile neticelenmiştir. 18 Ekim 1991'de dünyanın siyasi haritasına "Azerbaycan Cumhuriyeti" isimli bağımsız ve demokratik devlet dahil edilmiştir. 1992 yılında ise Bakü'de Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına dair ön protokol imzalanmış, aynı yılda Azerbaycan'ın Rusya'da, Rusya'nın ise Azerbaycan'da büyükelçilikleri faaliyete başlamıştır. Bununla birlikte Azerbaycan'ın diğer devletler, o cümleden kuzey komşusu Rusya ile tarihi ilişkilerin gelişmesinde ve güçlenmesinde, halklar arasında medeni ilişkilerin daha da geliştirilmesinde yeni dönem başlamıştır.

1.2. Rusya'ya Göre Azerbaycan'ın Ekonomik ve Jeopolitik Önemi

Güney Kafkasya'nın jeopolitik önemi hem doğal kaynaklar, hem de stratejik konumu ile ilgilidir. SSCB'nin dağılmasından sonra ise, bu bölge büyük güçler tarafından ilgi alanı olmuştur. Bölgenin büyük ilgi görmesinin asıl nedeni ise, Avrupa ve Asya gibi iki kıtayı birleştirmesidir. Güney Kafkasya'nın stratejik konuma sahip olarak önem kazanması, ona Avro-Atlantik mekan için stratejik önem kazandırmıştır. Bu devletler için Güney Kafkasya, Çin'e kadar olan olan yolun önemli kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle Rusya dışında Avro-Atlantik devletlerde bu bölgeni ilgi alanlarına dahil etmişlerdir.⁶

Rusya için günümüzde de Güney Kafkasya hassas bölgedir. Nedeni ise, Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın düştüğü etki problemidir. Bölgede özünü hissettiren ABD

---

⁶ Elnur Kazımlı, "Azerbaycan'ın jeopolitik konumu ve Karabağ sorunu" ,TASAM;Black Sea-Caucasus Region:Risks and Opportunities, Ekim 2017, s. 101.

de, Rusya'yı tedirgen etmektedir. Rusya ise ABD'nin gelecekte olası olan herhangi bir problemde özellikle Kosova örneğinde olduğu gibi, Rusya'ya da benzer bir saldırı düzenlenmesinden korkmaktadır.⁷ Bu bölgede olan gücü 200 yıldır SSCB kullanmaktaydı, fakat şimdi Rusya kullanmayı amaçlamaktadır.⁸ Güney Kafkasya'nın aynı zamanda Hazar'a kıyısı olması sebebi ile boğazlar yolu ile Süveyş kanalına geçmesine olanak yaratmaktadır.

Coğrafi açıdan Kafkasya'da olan ve Orta Doğu Asya Avrupa'nın kesişmesinde yerleşen Azerbaycan Rusya için özel önem taşımaktadır. Rusya bu süreç içinde, Azerbaycan'ın kaderine etki eden en önemli ülkelerden birincisi olmuştur.⁹ Azerbaycan'ın böyle stratejik konumda bulunması ise, ülkenin önemini daha fazla artırmakla beraber, onu bölgede ekonomik ve politik güce dönüştürmektedir. Azerbaycan'ın sahip olduğu bazı önemli değerler Azerbaycan'ı Rusya'ya göre hayati önem taşımaktadır. Bunlar:

1. Enerji Kaynaklar
2. Ulaştırma projeleri
3. Hazar denizi politikası

Hazar denizi zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahiptir. Bu nedenden dolayı, Azerbaycan eski petrol üreticisidir. Şu anda Hazar'ın Azerbaycan bölgesi dışında bulunan "Cenub", "Gürgan-deniz", "Palçıq Volkanı", "Neft Daşları" ve başka bir çok yatakları keşfetmişler. Azerbaycanlı bilim adamları ve uzmanlar bütün Hazar'ın petrol ve gaz rezervlerinin keşfinde büyük katkıda bulunmuş ve fayda sağlamışlardır. Bölgenin 200 milyon varil petrol rezervlerine sahip oldukları tahmin edilmektedir.¹⁰ Bu kaynakların esas hissesi Azerbaycan tarafında olduğundan Rusya gibi hegemon olan devletin buraya ilgi göstermesi son derece doğaldır. SSCB'nin dağılması ile birlikte Azerbaycan elinde olan enerji kaynaklarından hem güvence amaçlı, hem de ekonomik koz olarak kullanmak istemiştir. Bu sebeple ise Azeri, Çırak,

---

⁷ Göksel İşyar, **Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, y.y., Alfa Yayınları, y.t., s. 73-74.

⁸ A.e., s. 69.

⁹ Nazım Cafersoy, "Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)", **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel, Cilt:7, Sayı:1,2001, s. 287.

¹⁰ Elnur Kazımlı, **a.g.m.**, s.103.

Güneşli yataklarının ortak kullanımına dair, Yüzyılın Antlaşması imzalanmıştır. Anlaşmaya 8 güçlü devletin 14 şirketi katılım göstermiştir. Moskova ise kendi petrol ve doğal gaz rezervleri dışında Kafkasya bölgesinde bulunan ülkelerin ve Hazar havzasında konumlanan ülkelerin rezervlerini ele geçirerek, kazanacağı pay sayesinde uluslararası piyasaya girmeyi hedeflemiştir.¹¹ Petrol rezervlerine sahip olan güçlü devletlerin politikası petrol ihraç yollarına sahip olarak yönlendirilmenin yapılmasını sağlamaktır. Bu sebepten dolayı da, Rusya Azerbaycan petrollerinin Bakü-Tiflis-Ceyhan yolundan değilde, Bakü-Novorossiysk yolundan geçmesini istemekte ve çalışmaktaydı. Görüldüğü gibi, Rusya açısından Azerbaycan enerji konusunda da fazla önem taşımaktadır.

Azerbaycan'ın Rusya'ya göre jeopolitik öneminin diğer bir nedenine gelecek olursak, eğer bu Azerbaycan ın iki önemli uluslararası yolun kesişme noktasında yerleşmesidir. Bu yol sayesinde Avrupa'dan Orta Asya'ya, oradan da Çin'e kadar ulaşım imkanı vermektedir. Bu her ne kadar önemli özellik olsa da fakat büyük güçlerin ilgi odağından kaçınılamamıştır. Avrupa ve Orta Asya arasında ulaşım güvenliğini sağlamak maksadı ile kurulan TRASEKA programının teşvik edici ülkesi Azerbaycan olmuştur. Bu yol sayesinde ise, Avrupa ve Orta Asya arasındaki taşımada Rusya'ya alternatif olacak İpek Yolu'nun, onarılması planlanmaktadır. Bu program sayesinde ise Azerbaycan tarafı çok önemli kazanımlar elde etmiştir.¹²

Diğer önemli ulaşım projelerden biride, Bakü-Tiflis-Kars demiryolu hattıdır. Bu yol sayesinde Avrupa-Kafkasya-Orta Asya arasında imkanları geliştirecek proje olarak düşünülmüştür.

Rusya açısından Azerbaycan için önemli projelerden diğeri, Bakü-Tiflis-Ceyhan hattıdır. Bu petrol boru hattı sayesinde Rusya'nın çıkarlarını gözetken boru hatları dışında farklı alternatif hatın projesi gerçekleştirilmiştir. SSCB sonrası petrolun uluslararası piyasaya çıkması yalnız Rusya ile mümkün olmaktadır. Yeni geliştirilen hat sayesinde ise Batı'ya açılma adına önemli adım olmuştur.¹³

---

¹¹ Gürses, "Kafkasya'da Uluslararası Rekabet", *Avrasya dosyası*, C 7, 2001, s. 272.

¹² Elnur Kazımlı, *a.g.m.*, s.104.

¹³ *A.e.*, s. 105.

Azerbaycan-AB anlaşmasına olumlu bakmayan Rusya enerji faktörü ile Azerbaycan'a baskı yapmaya çalışmıştır. 2007 yılından başlayarak Rusya Azerbaycan'a verilen gazın hacmini azaltmış, ve fiyatını ise yukarı çekmiştir. Enerji kozu ile sonuca varmaya çalışan Rusya ise, Azerbaycan tarafından gelen mesaj ile tedirgin olmuştur. Öyle ki, İ.Aliyev açıklamasında Rusya'nın fiyatları yükseltmesi durumunda Azerbaycan'da Novorossiysk hattı ile petrol akımını durduracaktır. Daha önemli konu ise bu enerji kozu sayesinde, politika uygulama Kafkasya'da daha büyük istikrarsızlığa neden olacaktır.¹⁴

SSCB'nin dağılmasından sonra Avrasya özellikle de Kafkasya bölgesi petrol ve doğal gazın rekabet sonucu pazarlandığı bölge haline gelmiştir. ABD Başkan Yardımcısı Dick Cheney Orta Asya da katıldığı toplantıda “ Hiçbir zaman Hazar bölgesinin bu kadar strejik öneme sahip olduğu toprak parçası hatırlamıyorum” sözlerini kullanmıştır.¹⁵ Hazar havzasının ise zengin doğal gaz ve petrol rezervleri ile zengin olması tüm kıyıdaş devletler ile büyük güçleride ilgilendirmektedir. Bu nedenden dolayı, Hazar bölgesindeki sabitlik yerini çatışma ile değiştirmiştir.

Sovyetler dağıldıktan sonra yeni bağımsız devletlerin liderleri Sovyet döneminde oluşturulan ve Hazar'ı milli sektörlere bölen anlaşmayı tanıdıkları ve kabul ettiklerine dair bir anlaşma da imzalamışlardır. Bu yeni milli araziler, Sovyet dönemindeki sektörlere karşılık gelmektedir. Batı'lı şirketlerle görüşmeler ve ilişkiler Sovyetler Birliği dağılmadan önce başlamıştı. Hatta Moskova Hazar'ın Azerbaycan sektörünü tanımış ve Sovyetler Birliği terkindeki Azerbaycan Hükümet Başkanı Mutallibov Batı'lı şirketlerle bazı görüşmeler yapmıştır. Ayrıca Kasım 1993'de, Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu ve Rusya Federasyonu Hükümeti Azerbaycan topraklarında petrol ve gaz üretimi ve keşfinde işbirliği anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmalar Hazar'ın Azerbaycan sektörüne ait olan Azeri, Çıraq yataklarına da dikkate almaktadır.

---

¹⁴ Cavid Veliev, “ Kafkaslarda Enerji Mücadelesi”, **Cumhuriyet Strateji**, 18 Aralık 2006, Sayı 129, s. 14.

¹⁵ Necdet Özalp, “Büyük Oyunda Hazar Enerji Kaynaklarının Önemi ve Konumu”, **Panorama Dergisi**, Sayı: 1, Şubat 2004, s. 3.

Rusya'nın Hazar politikasındaki önemli değişiklik V.Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte olmuştur. Dış politkada enerji faktörüne dikkate alan Putin, bununla birlikte Hazar konusunda diğer kıyıdaş devletler gibi aktif politika izlemeye başlamıştır. Putin'in gelmesi ile birlikte, Viktor Kalyujniy Özel Temsilci olarak Hazar bölgesine atanmıştır. Kalyujniy açıklamalarında statü probleminin hall edilmesi konusunda zamanın geldiğini bildirmiştir.¹⁶

Rusya tarafı Hazar'ın göl olduğunu ve deniz olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğuna vurgı yapmıştır. Azerbaycan tarafı ise Hazar'ı deniz olarak kabul ettiklerini ayrıca ise, Hazar'ın sektörlere bölünerek kıyıdaş ülkeler arasında dağıtılması hususunu savunmuştur. Rusya ise Hazar'ın karasuluları kıyıdaş ülkelerin kullanılmasını ve deniz altı servetin ise ortak kullanıma girmesi gerektiği hususunda direnç göstermiştir.¹⁷ Rusya'nın diğer komşu ülkelere olan doğal gaz konusundaki zamlarının aksine Azerbaycan tarafına fiyat değişikliyi uygulamaması ise ters durum olarak değerlendirilse de, fakat Azerbaycan'ın Şahdeniz yatağındaki rezervleri sayesinde Azerbaycan ihracatçı konumuna geçmiştir. Şahdeniz rezervindeki gazın Avrupa'ya çıkarılması Bakü-Tiflis-Erzurum (BTE) hattı sayesinde düşünülmüştür. Gürcistan aktarması ile Avrupa ya ulaşacak olan doğal gaz ayrıca Türkiye'nin Rusya'ya olan bağımlılığını da azaltacaktır. Bu gelişme ise,bölgenin lider devleti olan Rusya'nın çıkarlarına ters düştüğü için GazProm 2007 yılından başalayarak Gürcistan'a gazı iki kat fiyatına satacağını açıklamıştır. Bu nedenle artık BTE hattı Gürcistan içinde hayati öneme sahip olmuştur. Azerbaycan tarafına ise yapılacak yaptırım satılan doğalgazın hacminin aşağıya çekilmesi ile son bulmuştur.

Avrupa Birliği ile 2005 yılında yaşanan sorunlardan sonra ise BTE hattının uzantısı olarak, Avrupa'ya taşınacak doğalgaz sayesinde Rusya'dan olan bağımlılığın azaltılması amaçlanmıştır. Nabucco sayesinde Rusya'nın yıllardır süren liderliği kırılması öngörülüyordu. 2005 yılındaki AB-Rusya arasındaki sıkıntıdan sonra Rusya'nın eski SSCB ülkelere de fiyat yaptırımında bulunulması ve Orta Doğu da da olan istikrarsızlık,Avrupa'nın gözünü Azerbaycan'a çevirmesine neden olmuştur.

---

¹⁶ Çağrı Kürşat Yüce, **Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları Üzerinde Mücadele**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2006, 247-248.

¹⁷ Hakan Kantarcı, **Kısaçtaki Bölge Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s. 73- 74.

Bu doğrultuda ise, Rusya tekeline son vermek amacı ile AB-Azerbaycan arasında Enerji İşbirliği anlaşması imzalanmıştır. Anlaşma da iki tarafında enerji yasalarının birbirleri ile uyumlaştırılması Azerbaycan'dan Avrupa'ya gelen enerji hattının güvenliğinin yükseltilmesi, enerji alanında işbirliği alanlarının artırılması hususları yer almıştır.¹⁸ Bu anlaşmanın Azerbaycan tarafından ise kazanımı, Avrupa'nın doğalgaz tüketiminde Şahdeniz yatağı sayesinde Azerbaycan gazının kullanımı şeklinde planlanmaktaydı. Bu istekle beraber, Azerbaycan'ın yeni enerji politikasında istikametin Avrupa iç piyasası olduğu bilinmiştir.¹⁹

Azerbaycan'ın Rusya'nın gözündeki jeopolitik ve ekonomik önemi her ne kadar önemli olsa da, fakat Azerbaycan Rusya ilgisine hiçbir zaman boyun eğmemiştir. Rusya bu kadar önemli ülkeden kullanmak istese de, fakat özellikle H.Aliyev döneminde dış dengelerin korunmasına özellikle dikkat edilmiştir. Bu bağlamda Aliyev'in yürüttüğü bu politika günümüze kadar dengeyle devam etti. Nümune olarak ise, İlham Aliyev'in Brüksel'e ziyaretin sonra Rusya Başkan'ı ile görüşmesi bu dengeli politikanın olumlu yürütülmesinin göstergesidir.²⁰

2006 yılında yapılan açıklama da ise Rusya'nın bundan sonra doğalgazı 110 dolardan satacağını bildirmiştir. Güney Kafkas'ya bölgesine de uygulanacak olan bu fiyat artımında ise siyasi ilişkilerin tesirinin söz konusu olmadığı da açıklanmıştır.

Sonuç olarak, Rusya Güney Kafkasya ülkelerinden güçlü ve Batı'ya dönük ülke olmasını istememektedir. Çünkü güçlü Azerbaycan'ın olması ABD etkisini bölgede hiss edilmesine olanak sağlayabilir. Bu ihtimallere uzak olmak için ise Rusya'nın bölgede uyguladığı politika enerji faktörü ile bağlıdır. Azerbaycan'ın jeopolitik konumu ve petrol doğalgaz rezervleri Rusya'nın ilgi alanındadır. Üstelik Güney Kafkasya'dan olası Batı'ya enerji nakli, veya petrol boru hatları projeleri sözkonusu olduğunda, Güney Kafkasya ve özellikle Azerbaycan Rusya için vazgeçilmez niteliktedir.

---

¹⁸ Cavid Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", **Cumhuriyet Strateji**, Sayı: 126, 27 Kasım 2006, s. 16.

¹⁹ Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", s.16.

²⁰ Veliev, "Azerbaycan'ın Enerji Atağı", s.17

Rusya günümüz dünyasında jeopolitik yapısı, sahip olduğu askeri, ekonomik güç baz alındığında Avrasya coğrafyasının en büyük devleti olma başarısını sürdürmektedir. Güney Kafkasya bölgesine özellikle Azerbaycan'a böyle küresel güçlerin ilgisi olduğu sürece, Güney Kafkasya'da uzun dönemli istikrarın sağlanması mümkünsüzdür.

1.3. Sovyetler Birliği'nin Çöküş Döneminde Azerbaycan'ın Durumu

Günümüzden uluslararası düzenin gelecek döngüsüne dikkat ettiğimizde, bir bakıma birbirleriyle farklılık gösteren iki farklı sürecin beraber şekilde gelişmekte olduğu söylenebilir. Bu iki zaman, uluslararası sistemde fark yaratan ayrışma ve bütünleşme eğilimleridir. Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılması ile aydınlaşan ayrışma süreci gitdikçe, federatif yapıların problemi olmaktan çıkıp üniter devletleri de etki edecek gibi gözükmemektedir. En azından, Sovyet ve Yugoslav federasyonlarının çöküşü ile yaranan yeni devletlerin kendileri, bu dönemde başı en çok ağrıyacak birimler olmaya adaydılar. Nitekim Azeri-Ermeni çatışması, Rusya'daki Tatar ve Çeçenler'in bağımsızlık istekleri, Ukrayna'nın Kırım problemi, Moldavya'daki Rus azınlık ile yönetim arasındaki sorunlar, konuya Sovyetler Birliği'nin mirasçıları açısından verilebilecek örneklerdir.²¹

Daha öncelerine değinecek olursak, 20 Nisan 1920 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti Bolşevikler tarafından işgal edildi ve Azerbaycan topraklarında SSCB'nin yarandığı ilan edilmiştir. Bu olayları fırsat bilen ermeniler ise, Azerbaycan'a karşı toprak iddialarını daha yüksek sesle bildirmişler. Moskova ise Ermenistan'da da aynı uygulamayı planlamış ve bu nedenle Karabağ kozunu

---

²¹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, İstanbul, Filiz Kitabevi yayınları, 2000, s. 703.

kullanmıştır. Daha önceleri ise Ermenistan SSC'nin altına düşmediği için, Moskova Ermenistan'a baskı yapmaya başlamıştır.²²

Azerbaycan ile birlikte Ermenistan ve Rusya'da da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri kurulmuştur. Bu dönemde Rusya'nın temel amacı bölgede istikrarsızlığın korunması ve bölgede gerginliğin hiss edilmesi ile oluşan hadiseleri, tarafları karşı karşıya getirerek hall etmiştir. Dağlık Karabağ'da olan nüfusun 73%'ni Ermenilerin oluşturması ile SSCB'nin dağılma sürecinde Ermeniler Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a verilmesini talep etmişler.²³ Fakat bu talep onaylanmamış ve Karabağ doğrudan merkeze kilitlenmiştir.

Ermenilerin SSCB'nin dağılma sürecinde Dağlık Karabağ konusundaki toprak iddialarının sonuncu adımı ise, 1980'li yılların ikinci yarısından başlayarak yapılmıştır.

1980'li yılların ikinci yarısı Sovyetlerde sosyal ve ekonomik sorunların ortaya çıktığı ve bu alanda ciddi sorunların, toplumsal yaşantıya önemli derecede yansıdığı bölümdür. Azerbaycan'da milli siyasi mücadelenin başlangıcında kolaylaştırıcı rolü oynayan ülkedeki durum ve bunun zorlamasıyla yönetimin uyguladığı "Perestroika ve Glastnost" politikaları dışında, diğer önemli etken Dağlık Karabağ bölgesinin Ermenistan'la birleştirilmesi yönündeki Ermenilerin talepleri olmuştur. Fakat sorunların kaynağının sadece SSCB'nin uyguladığı politikalar değildir. Bunlar ekonomik, kültürel sebeplerin toplamı olarak değerlendirilmelidir.

18 Kasım 1987'de Gorbaçov'un ekonomik danışmanı Abel Aganbekyan Fransa'nın L'Humanite gazetesine verdiği açıklamada Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilmesinin gerekli olduğu konusuna yer vermiştir.²⁴ Bu açıklamadan sonra ermeniler daha fazla baskı yapmaya başlamış, ve asıl niyetlerinin Karabağ'ı ele geçirmek olduğu açıkca belli olmuştur. Ermenilerin tezleri bu bölgede

---

²² Araz ASLANLI, **Qarabağ Problemi, Tarixi, Mahiyyəti, Həll Prosesi**, Araz Tədqiqatlar Mərkəzi, Bakı-2009, s. 13-14

²³ Ahmet SAPMAZ, Gökhan SARI, "Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi", **Güvenlik Stratejileri**, Yıl: 8, Sayı: 15, s. 3.

²⁴ Hatem CABBARLI, "Geçmişten Günümüze Ermenistan'da Azerbaycan Türkleri", **Ermeni Araştırmaları**, Sayı 4, Aralık 2001-Ocak-Şubat 2002.

kendi halklarının daha fazla olduğu sebebi ile kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğu maddesine dayanmaktadır. Azerbaycan tarafı ise cevap olarak, bölgenin tarihen ve hukuken kendisine ait olduğunu ve etnik yapının ise, suni olarak değiştirildiğini iddia etmektedir.²⁵ 1988 yılından başlayarak iki Azerbaycanlı'nın katl edilmesi sonrasında ise Tophane ormanının ateşlenmesi sorunun her ne kadar ciddi olduğunu göstermiştir. 1989 yılında Rusya Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a birleştirilmesi kararını vermiş olsa da fakat, Azerbaycan'ın bu konu ile ilgili SB anayasasında Azerbaycan lehine olan 78. maddenin ortaya atılması ile birlikte bu karar gerçekleşmemiştir.

Ermenistan-Azerbaycan arasındaki atışmaların askeri çatışma haline dönüştüğü olay ise Sumgayıt olaylarıdır. Şehirdeki ayaklanmalar başlaması ile birlikte, 27 Ermeni ve 7 Azerbaycanlı vatandaş ölmüştür. Bu olay sonrasında Azerbaycan'a karşı bütünlük sağlayan ermeniler olayın nedeninin Azerbaycanlı kesim olmamasına rağmen, Karabağ meselesi konusunda daha sıkı olmaya başlamışlardır. Fakat bu olayın tetikçilerinin Ermeniler olduğuna ilişkin veriler bulunmuştur. O ermeniler ki, başlatacağı savaşın meşru olarak kabul edilmesi için kendi vatandaşlarını kurban vermekten kaçınmamışlardır. Ermenilerin bu eylemleri ise, Azerbaycan da milliyetçi kesimin ortaya çıkmasının en önemli nedenidir. Bunun sonucu olarak ise 1988 yılında AHC partisi yani Azerbaycan Halk Cephesi kuruldu. Parti ülke içinde çıkışları ile birlikte ün salmağa başladıktan sonra kendi taleplerini bildirmişler. DKÖV'de Özel Yönetimin varlığının iptal olunması vatandaşlar ile ilgili karar kabul edilmesi şehirlerde olağanüstü halin iptal edilmesi AHC'nin resmi olarak kabul edilmesi gibi birçok demokratik talepler AHC mitinglerinin esas konusunu oluşturmaktaydı. AHC tesis edildikten hemen sonra Azerbaycan'da doğrudan onun yönetiminde yapılan eylemler, Sovyetler Birliği'nin bir tek Azerbaycan'da değil, bütün Güney Kafkasya'daki ekonomik ve siyasi yönetiminde olumsuz yönde etki yapmaya başladı.²⁶

²⁵ Reha Yılmaz, "Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", **Karabağ: Bildiklerimiz ve bilmediklerimiz**, Qafqaz Üniversitesi Beynelhalk Münakaşaları Araştırma Merkezi No: 002, 2010, s. 367-394

²⁶ Mustafa GÖKÇE, "İki Kardeş Devletin Ortak Sorunu: Karabağ ve Ermeni Meselesi", **Yeni Türkiye**, 60, 2014, s. 5

Bu olayın üzerine parti başkanı Vezirov'un gönderdiği mektubunda mhalefetin elinde çok sayıda silah bulundurduğu, ve bu durumun SSC'nin yıkılması açısından tehlikeli olduğunu bildirmesi ile birlikte, 10 Ocak 1990 yılında Moskova yönetimi bazı konuları behane ederek, Kızıl Ordu ile birlikte Azerbaycan'a sokulmuş ve tarihin en büyük katliamlarından biri gerçekleşmiştir. Resmi rakamlara göre, 118 Azeri, 6 Rus, 4 Yahudi, 3 Tatar olmak üzere toplam 131 kişi bu katliamda hayatını kaybetmiştir.

SSCB'nin dağılmasını hızlandıran politikalar sayesinde artık SSCB dağılmaya doğru ilerlemekteydi. AHC'nin durgunluk dnemide SSCB'nin dağılma dnemeine denk gelmiştir. AHC nderleri Ayaz Mtelligov'u Cmhurbaşkanı ilan ettiler. 28 Mayıs günü 1918 yılındaki Azerbaycan Cümhuriyeti'nin kurulduğu gün olarak kabul edildi. AHC liderleri ve cümhurbaşkanı toplantısında Milli şura kurulması yönünde karar çıktı fakat, millet vekili olan Aliyev AHC'nin Milli şura'ya katılmasına engel oldu. Bundan sonra, Yüksek Sovyet'in toplantısında Cümhuriyet'in ekonomik ve sosyal hayatında istikrarı sağlamak maksadı ile ilave tedbirler planı hakkında kanun kabul edilmesi ile cmhurbaşkanına ilave yetkiler verildi.²⁷ Bu yetkilerden en önemlisi ise anayasaya değişiklik yapma yetkisi olmuştur.

Darbe girişiminin başarısızlığından sonra artık SSCB'nin dağılacağı anlaşılınca 30 Ağustos 1991'de "Bağımsızlık Bildirisi"ni, ardından 18 Ekim 1991'de, "Azerbaycan'ın Bağımsızlığına İlişkin Anayasal Akt"ı kabul eden Azerbaycan Milli Meclisi, 26 Kasım 1991'de de Dağlık Karabağ'ın özerk statüsünü kaldırdığını duyurmuştur.²⁸ Bu belgeye göre Azerbaycan bağımsız ülke idi ve Azerbaycan topraklarında olan herşey Azerbaycan'ın kendi öz malı olarak kabul ediliyordu. Bundan ilave, belgede siyasi medeni iktisadi hayatını genişletmek Azerbaycan halkının kısıtlanmaz hakkının olmasıda dikkata çarpan başka bir maddedir.

"Bolovejsk Anlaşması" adlı anlaşma ile SSCB'nin dağılması hukuken kabul edilmiş oldu. 8 Aralık'ta ise Brest şehrinde Bağımsız Devletler Topluluğu kuruldu.

²⁷ Süleyman Mammadov, **Azerbaycan Tarihi**, Bakü, aşıoğlu yayınları, 2007, s. 326.

²⁸ Cavid ABDULLAHZADE, **Hukuki Yönleriyle Dağlık Karabağ**, Ankara, Adalet Yayınevi, 2013, s. 7

Mütellibov iktidarı döneminde Azerbaycan'ın tanınması ve uluslararası örgütlere üye olmak için gelişmeler devam ederken, dış politikadaki ağırlığın Rusya'ya verildiği ve bu doğrultuda da esas konu, BDT üyeliği esastı. Azerbaycan 21 Aralık 1991 tarihinde BDT'ye üye olmuştur.²⁹

Azerbaycan güvenliğini korumak için Rusya yanlısı politika izlenmesi gerektiğini düşünen Mütellibov'un aksine büyük kesim ise, BDT'ye üye olmak Azerbaycan'ın bağımsızlığını kısıtlayan birlik olacağı düşüncesinde hemfikirdi. Fakat Halk Cephesi gibi milliyetçi kesimlerin bazı ileri gelenleri ekonomik açıdan Azerbaycan'ın avantaj sağlayacağını, BDT'nin totaliter rejimin sonu olduğunu ve geçiş döneminde Azerbaycan'ın BDT'nin diğer üyeleriyle işbirliği içerisinde olması gerektiğini savunmuşlardır. Bazı siyasi çevrelerse BDT'yi, Rusya'nın eski Sovyet cumhuriyetleri etkisini koruması konusunda bir alet olarak değerlendirdiler. Onlara göre yeni kurulmuş BDT, cumhuriyetlerin egemenliklerini kaybetmesiyle sonuçlanmış olan, Sovyetler Birliği'nin 1922'deki oluşumundan farksızdı. Ayrıca, Halk Cephesi'nden tam bağımsızlığın savunucuları Rusya'nın hükmedeceği herhangi bir oluşuma karşı olduklarını belirttiler ve parlamentodan BDT'ye karşı bir kararın çıkmasını başardılar. Azerbaycan parlamentosu sonuç olarak, 7 Ekim 1992 tarihinde anlaşmanı redd etti.

Bu olay sonrasında Azerbaycan'ın kendini uluslararası arenada kendini ön plana çıkarma planları işlemiş, sonucunda da BM'e üyelik için başvurulmuştur. 2 Mart 1992 tarihinde Azerbaycan BM'e üye olarak kabul edilmiştir.

İç çekişmelerden sonra görevinden ayrılan A.Mütellibov sonrasında yetkileri yürüten Y.Memmedov döneminde, BDT'e Mütellibov kadar olumlu yaklaşım gösterilmemiştir. Memmedov açıklamalarında ilk olarak komşu devletler ile iyi ilişkiler içine girilmesi gerektiğine vurgu yapmış, sonrasında ise devamlı olarak bağımsızlığın sürdürülmesi için dış politikada tarafsızlık ilkesinin benimsenmesi gerektiğinin önemine dokunmuştur.³⁰

---

²⁹ Nazim Cafersoy, "Bağımsızlığın 10. Yılında Azerbaycan-Rusya İlişkileri", **Avrasya Dosyası**, Azerbaycan Özel, C 7, Sayı 1, İlkbahar 2001, s. 290.

³⁰ Mahmud İsmayıl, "Azerbaycan Tarihi", Azeneşr, Bakü 1993, s.31.

Sonuç olarak, SSCB'nin dağılması ile birlikte bağımsızlığına kavuşan devletler uluslararası arenada tanınmaya başladı. SSCB'nin dağılması sonrasında Rusya ise SSCB'nin mirasına sahip çıkmış, ve bölge ülkeleri üzerinde günümüzde de kendi gücünü hissettirmeyi istemiş, ve bu doğrultuda izlediği politika bölge ülkelerine hep doğrudan etki etmese bile dolaylı olarak eski SSCB ülkelerine ulaşmıştır.

1.4. Dağlık Karabağ Sorunu

Bağımsızlık kazanıldıktan sonra elinde olan kaynaklarını Karabağ probleminin çözülmesine yönelten Azerbaycan, tüm sorunlara rağmen Azerbaycan'ın dış müdahalenin engellenmesi, ve bununla birlikte bağımsızlığın korunması dış politikanın esas amaçlarını teşkil etmekteydi.³¹ Bölgede olan bu sorunun ortadan kaldırılması tüm bölge ülkeleri için olumlu olacaktır. Çünkü Karabağ sorunu bölgenin yükselişi, ve Batı ile entegrasyonu açısından büyük sorunlar oluşturmaktaydı. Rusya için sorunun hal edilmesi ise esas olarak barışçıl yollarla gerçekleşmesini istemektedir. Barışçıl yollar ile sorunun çözüme kavuşturulması için Azerbaycan yönetimi Prag Prensiplin ilkeleri bazında ilişkileri sürdürmeyi, yeni dönemin dış politikasının esası olarak benimsemekteydi.³²

Azerbaycan bağımsızlık kazandıktan sonra dış politikasını üç döneme ayırmak lazımdır. Mütellibov, Elçibey ve Aliyevler dönemi. Bu dönemlerin hepsinin kendine has özellikleri ve tutumları vardır.

Azerbaycanın bağımsızlığını kazandığı dönemde iktidarda olan A.Mütellibov Rusya yanlısı dış politika sergilemekteydi. Ve bu nedenden dolayı da, onun döneminde Dağlık Karabağ sorununun çözümünde en önemli aktör Rusya olmakta ve süreci

---

³¹ Eyüp Zengin, **Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Azerbaycan**, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayınları, Yayın no: 2010/59, s. 164.

³² Elhan Nuriyev, "Avrasiya Müasır Geosiyasetinde Azerbaycanın Strateji Rolü", **Azerbaijan Focus**, No1 (1), 2009, s. 74-75.

istediği gibi şekillendirmektedir. Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra Karabağ Savaşı tüm bölgede etki eden bölgesel sorun niteliği taşımaktaydı.³³

Mütellibov'un büyük ümitler beslediği Rusya, ikili tavir göstererek Ermenilere destek vermiş ve hatta ülke topraklarının işgal edilmesinde Ermenistan'a silah ve maddi yardımda bulunmuştur. Mütellibov iktidarının dış politikasını oluşturan Karabağ sorunu tüm çabalara rağmen sonuçsuz kalmış, ve üzerine Ermenistan işgalleri devam etmiştir. Olaylar karşısında Rusya'dan umudu kesen Mütellibov, politikasını Batı'ya taraf değiştirmek zorunda kalmıştır.³⁴

Mütellibov ilgisini Batı'ya çevirmeden önce bile Batı'nın bölgeye ilgisi devam etmekteydi. Bu istekle beraber, Batı teklife olumlu cevap vermiş ve ilk defa AGİT, BM ile zincirleme ilişkiler yapılmıştır. ABD Dışişleri Bakanı'nın bir inceleme heyeti oluşturularak, bölge için incelenmeye gönderilmiştir. Bununla da sorun bölgesel sorun halinden çıkmış ve uluslararası sorun haline gelmiştir. AGİT Helsinki toplantısından sonra, Mütellibov'un zaferi olarak gözüksede fakat Şuşa ve Laçın'ın işgali sonucunda yönetim görüşmelerden çıkmak zorunda kalmıştır. Sonrasın da ise Kelbecer'in işgali ve Azerbaycanlı vatandaşların ölüm haberi, Karabağ sorunu, ve umumen iktidar döneminde başarısız olan Mütellibov iktidarının sonunu getirmiştir.³⁵

İlk demokratik seçimleri kazanarak göreve gelen E.Elçibey döneminde iç ve dış politikada en önemli sorun Dağlık Karabağ problemi olmuştur. Elçibey göreve geldiği zaman Karabağ savaşının en önemli anında geldiği için bu problemin hall edilmemesi durumunda ülkenin huzura kavuşması sabitliyin olması mümkün olmayacaktı. Bu nedenle, Elçibey yönetimi Karabağ sorununu tüm alanlarda ilk sıraya almıştır.³⁶ Selefinden en büyük farkı, Elçibey'in sorunun hallini Rusya'da değil, Batı ülkelerinde aramıştır. Ve bu nedenle, Elçibey döneminde Batı ile ilişkiler ön plandadır. Niketim iktidara gelir gelmez Karabağ sorununu yeniden AGİK'de gündeme getirmiştir. Roma toplantısında sorunun halline ilişkin iki tez ileri

---

³³ Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde...", s. 370.

³⁴ Reha YILMAZ, a.g.m., s. 370.

³⁵ Samir MARDANOV, "Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri", **Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan**, (Ed.) Çağrı ERHAN, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. 61.

³⁶ Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde...", s. 371-372.

sürülmüştür. İlk olarak, Azerbaycan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün tartışılmazlığı, diğeri ise diğer halklara tanınan haklar gibi ermenilerde bu hakkın tanınacağı, ve ayrımcılık yapılmayacağıdır. Bu bildirilen iki ilke de, üyeler tarafından pozitif karşılanmış ve Azerbaycan' a karşı olan ılımlı yaklaşım kendisini Helsinki toplantısında göstermiştir.

Uluslararası arenada kazanılan başarıların yanısıra, fakat Karabağ Savaşında olaylar iyi gitmemiştir. Toprak kayıplarından sonra ise, Azerbaycan ermenilerin siyasetini durduramadı. Ve üstelik, ülkenin toprak bütünlüğünü uluslararası hukuk alanında koruyamamıştır.³⁷ AGİT çerçevesinde sorunun hall edilmesine engel her iki tarafında farklı tezler ortaya atarak uzlaşamamasını gösterebiliriz.

Sorunun çözümüne çalışıldığı zamanda Rusya'yı rahatsız eden konulardan biride, Batı ile olan yakın ilişkiler olmuştur. 27 Ağustos 1992 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in önderliğinde "Almata Bildirgesi" imzalanmıştır. Bu bildirgenin amacı, taraflar arasında ateşkesin sağlanmasını amaçlamakta, fakat Ermenistan'ın bildirgenin diğer maddelerini kabul etmemesi ile birlikte görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Ermenistan tarafının Nahçıvan'a saldırması üzerine Rusya'nın liderliğindeki Soçi görüşmesi de olumsuz olmuştur. Sonuç olarak, Elçibey döneminde fazla tercih edilmeyen Rusya eli ile de sorunun çözümüne ulaşılamamıştır. Elçibey'in Karabağ sorunu ile ilgili ümitlerinden olan ABD Başkanı Bush'un Yeltsin ile görüşmesinde deklarasyon imzalanırsa da, fakat deklarasyonda Azerbaycan lehine madde olmamıştır.

BM bazında ise Kelbecer, Ağdam, Zengilan'ın boşaltılması ile, BM tarafından alınan 822, 853, 874, 884 sayılı kararlar Ermenistan tarafından uygulanmamıştır. ABD ve birçok Avrupa devleti Ermenistan'ı kınayan açıklamalar yapsa da fakat Ermenistan geri çekilmemiştir. Elçibey iktidarında başarısız sonuçların nedeni ise, iktidarın milliyetçi siyaseti, iç kargaşa, ihtisaslı kadrlara yönetimde yer verilmemesi, sonucu olan iktidar kavgaları olarak gösterilmiştir.³⁸

---

³⁷ A.e. s. 71.

³⁸ Dennis Sammut, "Müstəqillik Elde Edəndən Sonra Azərbaycan'ın Harici Siyaseti", **Azerbaijan Focus**, No: 1 (1), 2009, s. 143.

1993 yılında Elçibey sonrası iktidara gelen Haydar Aliyev ise farklı dış politika sergilemiştir. Zira Azerbaycan'ın yeniden kalkınması için ve dünyada olşan olaylara daha dolu dizgin bakması için değişim şarttı. H.Aliyev ise buna uygun olarak gerçekçi politikaya ve pragmatik yapılanmaya el atmıştır.³⁹ Aliyev dış politikanın temel yönlerini :

1. Ülke bağımsızlığının korunması
2. Ekonomik ve siyasi bağımsızlığın sağlanması
3. Milli menfaatlerin bulunması
4. Azerbaycan için faydalı ülkelerin bulunması ve o ülkeler ile ilişkiler
5. Dış ülkeler ile dengeli politikanın yürütülmesi⁴⁰

H.Aliyev döneminde yürütülen siyaset sonucu Batı ülkeleri yatırım ile ilgili olarak Azerbaycan'ı seçmişler. Ülkede istikrar sağlanmadan devletlerin yatırım için Azerbaycan'ı seçmesi zor gözükmekteydi. Çünkü bu devletler yatırım yapacağı ülkede Karabağ gibi sorunun olmasını istememektedir. H.Aliyev'in "Asrın Anlaşması" ile birlikte enerji sektöründeki 6 büyük ülke Azerbaycan ile anlaşmıştır.

H.Aliyev Azerbaycan ve Azerbaycanlılar için önemli amaç ve menfaalleri sıralarken Dağlık Karabağ probleminin önemine özellikle vurgu yapmıştır. Aliyev'in esas amacı ülkede istikrarın sağlanmasıdır ki, bu da Karabağ sorununun çözülmesi ile düzelecektir. Ülke içinde istikrarın sağlanması için ise, Karabağ sorunu doğrultusunda cephede ateşkesin sağlanması ile mümkün olacaktır. Ve 1994 yılında ateşkesin imzalanması ile, esas sorunun çözümüne odaklanılmıştır.

1996 yılında gerçekleştirilen AGİT Lizbon toplantısında Azerbaycan-Ermenistan sorunu ile alakadar, Azerbaycan tarafının bazı talep ve istekleri Ermenistan tarafından olumlu karşılanmamıştır. Ayrıca sorunun çözümüne ilişkin inisiyatifin tek ülkede bulunmamasına engel olmak amacı ile, H.Aliyev dönemde tek eşbaşkanlık yerine üç ülkenin katılımı ile oluştan eşbaşkanlık mevkisi oluşturulmuştur.

---

³⁹ Mammadyarov, Elmar, "The Foreign Policy of Azerbaijan: Affecting Factors and Strategic Priorities", Azerbaijan in Global Politics Crafting Foreign Policy (Ed. Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade), Baku, **Azerbaijan Diplomatic Academy**, 2009, p. 17.

⁴⁰ Ali Hasanov, **Müassır Beynelhalk Münasebetler ve Azerbaycanın Harici Siyaseti**, Baku, Azerbaycan Nesriyyatı.2005, s. 233-236.

H.Aliyev döneminde atılan bu adım Rusya'nın dengelenmesi açısından önemli olmuştur.

H.Aliyev sonrası iktidara gelen İlham Aliyev bir müddet yavaşlayan Karabağ sürecini hızlandırmıştır. İ.Aliyev babasının izlediği politikayı devam ettirmiş fakat ekonomik ilişkilerin önemi konusunda İlham Aliyev daha hassas davranmıştır. İ.Aliyev sorunun çözümü için ilk olarak toprak bütünlüğünün korunması gerektiği, ve bu uygulamanın en önemli yolu da ekonomik kalkınmadan geçmektedir fikrini, dış politikasında savunmaktadır.

Aliyev Karabağ sorununun çözülmesi için dış politika iki farklı yönde gelişme göstermiştir. İlk olarak, komşu devletler ile olan ilişkiler, ikincisi ise ABD ve NATO ile olan ilişkiler.⁴¹ ABD ile olan ilişkilerde bu dönemde en önemli nokta, 11 Eylül olaylarından sonra Azerbaycan'ın terörizme karşı verdiği desteyin başarılı sonucu olarak, Azerbaycan'a karşı uygulanan ekonomik ambargonun yani 907 sayılı karar geçici olarak askıya alınmıştır. Daha sonrasında da ise, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünde savunan açıklamalar yapmıştır.

H.Aliyev döneminden farklı olarak İ.Aliyev döneminde ilk defa olarak, sorunun çözümünün uzaması durumunda Azerbaycan topraklarının azat edilmesi için askeri müdahalenin kaçınılmaz olacağını vurgulamıştır. Bu doğrultuda ise, askeri düzenlemelere gidilmiş, askeri sanayiye ayrılan maddi hacmin miktarıda artmıştır. Tüm bu gelişmeler ise Azerbaycan'ın bu sorunun hal edilmesi ve topraklarının geri alınması için savaşı göze alacağını gösteresidir.

İlham Aliyev döneminde Karabağ konusu ile ilgili başarılı sayılacak gelişmeleri sıralayacak olursak eğer

1. Eskisine kıyasla Azerbaycan'ı Karabağ sorununda destekleyen devletlerin sayı artmıştır.
2. Uluslararası Örgütler tarafından Azerbaycan lehine kararlar kabul edilmiştir.

---

⁴¹ Ramiz, Mehdiyev, **Azerbaycan, Küresellesmenin Talepleri**, Baki, Yeni Neşrler E, 2005, s. 234.

3. Askeri bütce Ermenistan genel bütçesine yakın oranda olmuştur.⁴²

Sonuç olarak, son döneme damgasını vuran İlham Aliyev diğer cümhurbaşkanlarından farklı olarak sorunun barışcıl yollar ile düzelmemesi durumunda, savaş yolunun tercih edilmesine vurgu yapması fazlası ile gündeme getirilmiştir. Bu ise Azerbaycan'ın tarihi toprakları olan Dağlık Karabağ'ın düşmandan kurtarılmasında gelecek adına umut niteliği taşımaktadır

---

⁴² Mammadyarov Elmar, a.g.m., s. 6.

İKİNCİ BÖLÜM

AZERBAYCAN CUMHURİYETİNİN BAĞIMSIZLIK KAZANMASI VE İLK YILLARINDA AZERBAYCAN'IN DIŞ POLİTİKASI

2.1. Sovyetler Birliğinin Dağılmasından Sonra Azerbaycan Rusya İlişkilerinde Yeni Bir Dönemin Başlanması, 1992- 1993 Elçibey İktidarı Dönemi

1988 yılında Halk Harekatı başladığı zaman Elçibey onun önderlerinden biri idi. Daha 1988 yılında yapılan mitingde o halkımızın ermeni hücumundan korumak için “Savunma Cemiyeti”nin kurulmasını teklif etmişti ve 16 Mayıs mitinginde ise bu cemiyetin yarandığını açıklamıştır. Fazla geçmeden, onun önderliğinde bir çok cemiyetler birleşti ve onlar güçlü halk hareketine çevrildi. AHC partisi ise 16 Temmuz 1989 yılında onun çok büyük gayreti ile yarandı ve ömrünün sonuna kadar bu partiye başkanlık yaptı. AHC oldukça zor durumda varlığını korumaktaydı. Bir taraftan Garbaçov’un desteklediği ermeni tarafıyla mücadele ediyordu ve diğer taraftan da ülkenin demokratikleştirilmesi için güç ve çaba sarf ediyordu. 1989 yılında ülkenin iki farklı hakimiyet yönetiyordu. AHC ise arkasında halkın tüm kesimlerinden olmasından dolayı esas güce dönüşmüştü. Ve bununla da, ülkede seçim kararının alınmasına çok az zaman kalmıştı. Bu dönem içinde isminin Elçibey tarafından verildiği “Azadlıq gazetesi” günyüzüne çıkmıştı. Gazetenin ilk sayısı ise 24 Aralık 1989 yılında 200 bin baskı ile çıkmıştır. Bu zaman SSCB başkanı Garbaçov’un emri ile Azerbaycan’a sokuldu ve savunma bakanı yaptığı açıklamada AHC’ni dağıtmak için geldiklerini beyan etti. Elçibey AHC’ni kurtarmakla beraber ülkenin bütünlüğünün sağlanmasına çok önemli katkı verdi.

8 Temmuz 1990 yılında Elçibey’in isteği ile “Demokratik Azerbaycan Bloğu” yaradıldı ve Ali Sovyete yapılan seçkilerde bu bloktan 23 kişi millet vekili adını

kazandı. 13-17 Temmuz 1991 de gerçekleşen AHC'nin ilk toplantısında Elçibey'in iki saatlik konuşmasında Azerbaycan'daki durumu analiz etmekle beraber, SSCB'nin sonuna az kaldığını, ve parçalanmasının yakın olduğunu konuşmasında dile getirdi. AHC'nin SSCB'de en güçlü halk hareketına çevrilmesi artık gerçekleşmişti. Aynı yıl içinde bir grup devlet adamı Garbaçov'u uzaklaştırıp ülkede Olaganüstühal Komitesini yarattı. Bununla da, ülkede yeniden diktatör rejimin olmasını istediler. SSCB demokratları içinde ise ilk defa Elçibey bu duruma olumsuz fikir bildirdi ve bununla birlikte, AHC itiraz dilekçesi hazırladı. Ağustos ayında Elçibey'e karşı yapılan saldırı halkı çileden çıkardı. 26 Ağustosta halk saldırıya geçerek, Azatlık meydanını tuttu ve mitinge başladı. Elçibey'in gösterişi ile AHC hücumları artırdı, ve sonunda Mütellibov taviz vermeğe mecbur kaldı. Mitingin ertesi gün Komunist gazetesi Halk Gazeti, ve Lenin meydanı Azadlıq meydanı olarak değiştirildi. 30 Ağustosta meclisin yaptığı toplantıda Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığının kabul edilmesi ile ilgili beyanname kabul edildi. 18 Ekim 1991 yılında AHC'nin baskısı altında Azerbaycan'ın bağımsızlığı hakkında tarihi aktı kabul edildi.

Bu dönemde Elçibey'in iktidara gelmesine arzu edenler çoktu fakat kendisini doğal olmayan yollarla iktidara itilmesine karşıydı. O Rusya ve Kazakistan cumhurbaşkanlarının ülkeye geldiği zamanki konuşmasında şu sözleri söylemiştir. “Biz şimdi iktidara gelebiliriz fakat 40 yıl halk arasında düşman durumu devam eder”

21 Aralık 1991 yılında SSCB dağıldı. Halk Azerbaycan'ın devlet bağımsızlığı hakkında aktını beyanmekle beraberç 25-27 Ocak 1992 tarihinde AHC'nin 1. Kurultayının ikinci devresi gerçekleştirildi. Yeni programda, AHC “bağımsız özgür ve demokratik Azerbaycan için çalışan kişi ve kurumları birleştiren sosyal örgüt olarak tanımlanmıştır”.¹ AHC etrafında toplanmış halkın gücü sayesinde cumhurbaşkanı Ayaz Mütellibov istifa etti. Cumhurbaşkanlığı görevini ise Ali Sovyetin yeni başkanı Yaqub Memmedov idare etmeğe başladı.

Rusya devlet organları Mütellibovu yeniden iktidara getirmek istesede artık herşey çok geçti. Yarın yani 15 Mayıs'ta milletin gayreti sonucunda AHC diktatörlük

---

¹ Nazim Cafarsoy, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, Ankara, ASAM yayınları, 2001, s. 36.

üzerindeki savaştan zaferle ayrıldı. AHC'nin görevleri ise diktatör rejimin ortadan kaldırılması ve halkın refahının iyileştirilmesi, ve dünyadaki ekonomik güçler ile işbirliği olarak sıralanmıştı.² Ruslar buna karşı hamle olartak 18 Mayıs'ta Laçın'ı işgal ederek yaptılar.

7 Haziran 1992 yılında Azerbaycan da ilk defa olarak demokratik Cumhurbaşkanlığı seçimi yapıldı ve AHC başkanı Elçibey oy çoğunluğu ile cumhurbaşkanı seçildi. Elçibey'in cumhurbaşkanı olduktan sonra karşıda duran önemli görevler vardır. Bunlar – ülke bağımsızlığının tam olarak hall edilmesi, milli ordu yaradılması, ve mağlubiyyetlere engel olunması idi. Bu nedenlerden dolayı, tüm güç ordu kuruculuğuna seferber edildi. Ordu kuruculuğu yalnız askeri-strateji nedenlerden dolayı değil, psikolojik-siyasi problem seviyesine kaldırıldı. Ordu kuruculuğu sayesinde Laçın'ın çoğu kentleri düşmandan kurtarıldı. 1992 yılının yazında, Ağdere operasyonunda Goranboy ili düşmandan alındı.

Geçmiş Sovyet Cumhuriyetleri içinde rus ordusunun ilk defa olarak çıkarılması ülkenin tarihi zaferi idi. Elçibey'in gelişi ile birlikte ülkede oluşan durum düzelmiş ve halk millet olarak ülke normal düzene oturmuştu. Elçibey'in gelişi yalnız askeri açıdan değil bununla birlikte sosyo ekonomik açıdan da gelişmelere sebebiyet vermiştir. İlk olarak, ülkede maliye açısından çökmüş ülkede 1992 yılında Devlet Lal-Cevahirat Fonu yaratıldı. Başkanlık devrinde ilk defa Azerbaycan'ın milli dövizini tedavile çıktı ve bununla birlikte manat ruble karşısında sabitlik oranını başlangıç seviyesine getirmeyi başardı. Daha sonra cumhurbaşkanı tarafından hazırlanmış, ve meclise teslim edilmiş yasa taslağı sayesinde ülkede ilk defa çok partili sisteme geçişi konu almakta idi.

18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın Türkiye ile olan ilişkisi tarihi olmakla beraber özel önem taşımaktaydı. Elçibey'in iktidara gelmesi ile birlikte ikili ilişkilerde daha ilerleme başlamış fakat Azerbaycan'ın dış politikasında stratejik değişim olmuştur. Bu iktidar ile birlikte dış politikada Türkiye özel bir yere konumlanmıştır. Asıl ilişkilerdeki ilerleme nedenlerinden biri de Elçibey'in milliyetçi

---

² A.e., s. 37.

olması olmuştur. İkili ilişkilerin başlaması ise Elçibey'in Türkiye'ye ziyareti ile başlamış ve burada birkaç ülkeninde katıldığı "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirvesi"nde iştirak etmiştir.³ İkili ilişkilerin güçlendirilmesindeki adımlar Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tofik Gasimov'un Türkiye'ye ziyaretinde diplomatik ilişkilerde mali ve ihtisaslı kadr için Türkiye'nin yardımını istemiştir. Ve iki ülke arasındaki ilişkilerde diplomatik yardımlaşma seneti imzalanmıştır. Senetin amacı ise Türkiye Dışişleri Bakanlığın'dan Azerbaycan tarafına diplomatik yardım edilmesi karara alınmıştır.⁴ Elçibey'in 28Ekim-5 Kasım tarihleri arasında ziyareti sırasında ise, iki ülke arasında ekonomik ve ticaret işbirliği anlaşmaları imzalanmıştır. Bundan ilave türk işadamlarının Azerbaycan da yatırım yapmaları için vergi indirimi ile ilgili senet imzalanmıştır. Bu senet sayesinde ise Azerbaycan ekonomisinin ilerlemesi ve dış ülkelerin ülkeye yatırım miktarlarının artmasına olanak yaratılması amaçlanmıştır.⁵

İki ülke arasındaki ilişkilerde problem niteliğindeki konu ise Türkiye'nin Erivan'a ikili ilişkilerin geliştirilmesi için bir heyet göndermiştir. Türkiye tarafının bu maksatı Azerbaycan tarafından hoş karşılanmamış ve basın merkezi tarafından yapılan açıklamada bu konu ile ilgili Türkiye kınanılmıştır.⁶ Fakat bura kadar ise iki ülke arasındaki ilişkilerde Karabağ konu ile ilgili yakın diyaloglar olmuştur.

Elçibey iktidarı döneminde dış politikada Rusya ve Türkiye ile olan ilişkiler ne kadar önem taşıyorsa ABD ile ilişkilerde o kadar önemli olmuştur. Bu ilişkiler SSCB dağılmasından sonra gelişmeye başlamıştır. 1989 yılından başlayarak iki ülke arasındaki ilişkilerde amerikalı iş adamları ülkeye gelmiş sonra ise Bakü de her iki ülkeye mahsus şirketler ve kurumlar arasında imkanları öğrenmek amacı ile Amerika-Azerbaycan isimli sempozyum geçirilmiştir. Sempozyumda ise iki ülke arasında farklı alanlarda ilişkileri geliştirmek amacı ile tezler ortaya atılmıştır.⁷

---

³ **Halk** gazetesi, 30 Haziran, 1992.

⁴ Azerinform, "Azerbaycan'ın Dışişleri Bakanının Türkiye'ye ilk resmi ziyareti sona erdi", **Halk** gazetesi 15 Ağustos, 1992

⁵ Nazim Cafarsoy, **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası**, Ankara, ASAM yayınları, 2001, s. 125.

⁶ **A.e.**, s. 129.

⁷ **Azerbaycan Öğretmeni** gazetesi, 26 Şubat, 1991.

Bağımsızlık kazandıktan sonra Azerbaycan'ı tanıyan ilk ülkelerden biri de ABD olmuştur. İkili ilişkilerde gelişme ise ABD başkanının televizyondan yaptığı açıklama olmuştur.⁸ Bush açıklamasında tüm eski SSCB devletlerinin bağımsızlığını tanıdığını bu ülkeler ile ABD demokrasi ilkelerine esasen diplomatik ilişkiler kuracağını da sözlerine eklemiştir.⁹ Bunun daha öncesinden ise AHC'nin iktidara gelmesinden sonra ABD'nin Azerbaycan'a ilgisi artmaya başlamıştır. Şöyle ki, ABD tarafı seçimlerden sonra seçimlerin demokratik biçimde yapıldığını ve seçimi desteklediklerini bildirmişler.¹⁰ AHC iktidarının ise izlediği politika ABD'nin bu ilgisi ile uyumuştur. Çünkü AHC döneminde Azerbaycan'ın izlediği dış politika, Rusya ve İran'ı dışlayan ve aksine ABD Batı'ya öncelik veren şekilde olmuştur. Elçibey ABD ile olan ilişkileri geliştirmek için bu olanlardan sonra adımlara başlamıştır. Ayrıca ise, ABD'nin bölgedeki tek tehdit olan Rusya'yı dengeleyecek güç olması nedeni ile tutmuş ve petrol şirketlerinin Azerbaycan'a yatırım yapmalarını sağlamıştır.

Elçibey'in 2-10 Temmuz 1992 tarihlerinde AGİT toplantısına katılması iki ülke arasındaki ilişkilerde ve Batı ile olan ilişkilerde ilerleme açısından önemli olmuştur. Elçibey iktidara gelir gelmez Karabağ sorununu tekrar AGİK'in gündemine taşımıştır. 1992 yılı Haziran ayında yapılan Roma toplantısında Karabağ sorununun çözümüne yönelik iki temel görüş bildirilmiştir. Bunlardan birincisi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün tartışılmazlığı, ikincisi, Azerbaycan'ın diğer etnik gruplara olduğu gibi Ermenilere de kültürel haklar tanıdığı ve ayrımcılık yapmadığı ile ilgili olmuştur. Her iki görüş uluslararası alanda kabul edilen, temel ilkelere uygun olduğundan AGİK üyesi ülkeler arasında olumlu karşılanmıştır. Nitekim, Azerbaycan'a karşı oluşan ılımlı yaklaşım kendisini Helsinki toplantısında göstermiş ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ilişkin karar önerisi Ermenistan'ın karşı çıkmasına rağmen üye ülkelerce kabul edilmiştir.¹¹ Bu toplantıda Karabağ konusuna değinilse de fakat esas başarı ABD-Azerbaycan arasında 12 Nisan tarihinde imzalanan

---

⁸ Musa Gasimov, **Azerbaycan Uluslar arası İlişkiler Sisteminde (1991-1995)**, Bakü, Gençlik yayınları, 1996, s. 61.

⁹ **Halk** gazetesi, 9 Ocak, 1992.

¹⁰ Edalet Tahirzade, **Elçi Bey**, Bakü, Cumhuriyet gazetesi yayınları, 1999, s. 80.

¹¹ Novruz MƏMMƏDOV, **Xarici Siyasət: Reallıqlar və Gələcəyə Baxış**, Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2013, s.375.

ticari anlaşma olmuştur. Bu anlaşma ise “Denizaşırı Özel Yatırım Şirketinin Kurulması” idi.¹² İkili ilişkilerin olumlu ilerlemesinde olumlu başka adım ise Washington da Azerbaycan büyükelçiliğinin açılması olmuştur. AHC yönetimin Batı ve ABD ile yakınlık çerçevesinde yürüttüğü dış politika sayesinde Batı’lı petrol şirketlerinin ülkeye yatırımları artmıştır. Artmakla beraber ise daha da artması için farklı anlaşmalar imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşmalar ile birlikte BP imza parası olarak 30 milyon dolar ödemiştir. Görüşmelere Elçibey’in de katılması bekleniyordu, fakat 4 Haziran darbesi Elçibey’in bu katılımını engelledi. Darbe sonrası iktidara gelen Aliyev yönetimi ise Batı’lı petrol şirketleri ile olan anlaşmalar ve banka hesaplarını geçici olarak dondurulduğunu açıklamıştı.

AHC iktidarı döneminde, iki devlet arasındaki ilişkilere genel olarak bakacak olursak eğer, bu ilişkileri etkileyen temel faktor doğal olarak Karabağ sorunu olmuştur. Bu problemde, ABD öncelikle sorunun çözümü için her iki ülke yöneticilerine çağrıda bulunmuş, Türkiye’nin sorunun çözümüne katılmasını istemiş ve son olarak soruna uluslararası örgütler aracılığı ile müdahale etmeye çalışmıştır. Sorunun doğrudan çözümü ile ilgili ilk girişim, eski Dışişleri Bakanı Cyrus Vance’nin önderliğindeki BM heyeti ile beraber Karabağda olması ile başlamıştır. Bu seferden sonra sorunun çözümü için, AGİT aracılığı ile hal edilmesi planlanmıştır. ABD Mayıs ayında Helsinki’de Yüksek Komiserler görüşmesinde ikili tavır sergilemiştir. İlk olarak, ABD Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü destekleyen açıklama yapmış ancak daha sonra ise iki devlet arasındaki problemde saldırgan kelimesini kullanmamıştır. ABD yönetimi ise o dönemde Şuşa’nın işgal edilmesi ve Nahçıvan’ın ateşe tutulması karşısında açık tutum sergileyerek bu illerin statüsünün güç kullanan değiştirilmesini kesinlikle kabul etmeyeceklerini açıkça belirtmiştir.¹³ Karabağ sorununu ele almayacak olursak eğer iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişimine mani olan bazı olumsuz faktörler de vardı. Bunlar iki ülke arasında olan demokrasi anlayışının farklı olması rüşvet problemleri ve başka sebeplerdir. Sonuç olarak ABD Kongresi’nin Azerbaycan aleyhine kararlar kabul etmesi ise ilişkilere mani olmuştur.¹⁴

¹²Elman Nesirov, *Azerbaycan ABD ilişkileri (1991-1997)*, Bakü, Kanun yayınları, 1998, s. 92.

¹³ Nazim Cafarsoy, *Elçibey Dönemi a.g.e.* 2001, s. 143.

¹⁴ Elman Nesirov, *a.g.e.*, s. 117.

Sonuç olarak Elçibey iktidarına bakacak olursak eğer, Elçibey iktidarının gerçekleştirdiği askeri operasyonlar bazı başarılarla sonuçlanmış olsa da, daha sonra durum yine zorlaştı. 1993 yılının 2 Nisan tarihinde Kelbecer işgal edildi.¹⁵ Elçibey iktidarının yoğun çabalarına rağmen Karabağ'daki çatışmalar Azerbaycan açısından hiç de iyiye doğru gitmemiştir. Nitekim, Ermeniler sağlanan ateşkesleri ihlal ederek her geçen gün Azerbaycan topraklarını işgal etmekteydiler. Uluslararası kamuoyu karşısında yalnız kalmasına rağmen, Ermeniler Karabağ ve etrafındaki bölgelerdeki toprakları işgal edebilmeleri için yeni stratejiler geliştirmekteydi. Karabağ'daki ayrılıkçı Ermeniler yeni bir devlet kurdukları iddiasıyla AGİK toplantılarına bu statüyle katılmak istediklerini bildirmiş, bir bakıma Azerbaycan'ın istediği gibi seyreden, AGİK toplantılarının geleceğini ipotek altına almaya çalışmışlardır.

Kelbecer'in işgali konusunda uluslararası kamuoyunda başlatılan yoğun çalışmalar sonucunda başta ABD olmak üzere birçok Batı'lı devletler çeşitli seviyede Ermeni işgalini kınayan açıklamalarda bulunmuştur. ABD ve İngiltere Ermeniler üzerinde baskı kurmaya çalışsa da bunda başarılı olamamış, Ermeniler geri adım atmamıştır. Bu başarısız sonucun sebepleri olarak Elçibey hükümetinin milliyetçi politikaları sonucunda iç politikada meydana gelen gerginlik ve ülkenin bölünmenin eşğine gelmesi, daha önce devlet yönetimi deneyimi olmayan kadroların iktidara getirilmesi, makam ve mali kazanımlar için verilen iktidar kavgası gösterilmiştir.¹⁶

2.2. Azerbaycan Dış Politikasında Rusya Faktörü

Bağımsızlıktan sonra Azerbaycan'ın dış politikasında diğer devletler gibi Rusya da önemli yer tutmaktaydı. Bu ilişkiler karşılıklı olarak devam etsede Rusya'nın kader belirleyici rolü olmuştur. Bu kader belirleyici rol Azerbaycan'ın SSCB'nin içinde olduğu zamana kadar farklı devam etse de, Azerbaycan'ın bağımsızlığını 18 Ekim 1991 yılında kazanması ile birlikte farklılaşmakla beraber, yeni çerçevede

---

¹⁵ Yakup MAHMUDOV, Kerim ŞÜKÜROV, "Karabağ Tarihi", **Karabağ: Sorular ve Gerçekler**, GYF, Smashwords, 2011, s. 43

¹⁶ Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", **Qarabağ: Bildiklerimiz...**, s. 375.

devam etmiştir ve değişmiştir. Rusya'nın Azerbaycan'ın bağımsızlığını geç olarak tanısa da, fakat bu geçleşmenin bazı nedenleri de vardır. Bu nedenler ABD Dışişleri Bakanı'nın Azerbaycan'a ziyareti, ve BDT'nin Kiyev toplantısında olumsuz tutumu bu tanınmayı güçleştiren nedenler olarak ortaya çıkmıştır.

Bağımsızlık ilan edilmeden önce cümhurbaşkanı Ayaz Mütellibov Rusya yanlısı politika izlemekteydi. Bundan sonra iktidara gelen AHC, komşu devletlerle ilişkiler açısından değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerden ilki, iktidara gelen Elçibey selefi Mütellibov gibi aşırı Rusya yanlısı politika sergilememiş, aksine ise bu ilişkini sınırdan tutmuştur. Rusya ise AHC iktidara geldikten sonra ilişkilerde zorluklarla karşılaşmıştır. Zorluğun çıkma nedeni ise, AHC'nin kuruluş amacı SSCB'nin elaltılığından kurtulmak amacıydı.¹⁷ Elçibey yaptığı konuşmalarda ise, dış politikada diğer ülkelerin iç işlerine karışılmaması, komşu devletlerle sınırların korunması gerektiğini dile getirmiştir. Ayrıca diğer ülkelerin askeri güçlerinin yalnızca uluslararası anlaşmalarla ülkede yerleşebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda, yani siyasi ve askeri açıdan Rusya'dan bağımsızlaşma yürürlüğe girmeye başladı. Sonuç olarak, Rusya ve Azerbaycan büyükelçileri arasındaki görüşmede geçici statü belirlenerek sınır kuvvetlerinin devredilmesi konusunda anlaşmaya varıldı.¹⁸ Bu anlaşma 6 Ekim 1992 Azerbaycan tarafından Devlet Sekreteri ve Rusya tarafından ise Güvenlik Bakanı arasında, askeri ordunun 1 Hazirandan çıkacak şekilde imzalandı.

Rusya Azerbaycan'ı bağımsız ülke olarak görmekte zorluk çekiyordu. Bunu kanıtlar nitelikte gelişme ise Rusya'nın Azerbaycan'ın bağımsızlığını beş ay sonra tanıması oldu. Elçibey ise yaptığı konuşmalarda iki ülke arasındaki ilişkilerde eşit haklara sahip olmanın ve normal ikili anlaşmalar yapılmasının gerekliliğini vurgulamış, ve bu konuda ilerleme kayd edilmesini arzuladığını söylemiştir. Ayrıca AHC Rusya etkisinden kurtulmak için ayrı politika geliştirdi ve bu politika sayesinde Rusya'dan bağımsız olacaktır.¹⁹ İki devlet arasındaki ilişkiler diplomatik olarak

---

¹⁷ Edalet Tahirzade, **Kurtuluş ve Bütövlük Yolu**, Bakü, Elçibey kütüphanesinin yayınları, 2003, s. 74-75.

¹⁸ **Azadlıq Gazetesi**, 13 Ağustos, 1992

¹⁹ Nazim Cafarsoy, **Elçibey Dönemi a.g.e.** s. 96.

gerçekleşmiş ve bunun ilk göstergesi Rusya Devlet Başkanı'nın hükümetin daveti ile 30 Eylül'de Bakü'ye gelmesi olmuştur. Diplomatik ilişkiler olsada, iki devlet arasında Rusya'nın eski SSCB devletleri ile yaptığı “Güvenlik ve İşbirliği Anlaşmaları” Ekim ayına kadar uzamıştır. Görüşmeler sonucunda, iki devlet arasında Ekim 1993'de ticari ve işbirliği serbest ticaret, para-döviz kuru politikaları imzalanması gibi anlaşmalar yapıldı. Daha sonra Elçibey'in yaptığı ziyarette ise iki devlet arasında karşılıklı iki ve eşit haklara sahip olan anlaşma imzalandı. Buna göre ise, iki devlette bir birlerine saygı gösterecek, ve haklarını koruyacak, içişlerine karışmadan ise güç kullanmama, ve güç kullanma tehdidi olmadan insan haklarına uyma gibi haklara iki devlete sahip olacaktı.²⁰ Anlaşma ise beş yıllık olarak planlama yapılmıştır. Elçibey yapılan anlaşmanın ardından yaptığı açıklamada, iki ülke arasındaki ilişkilerde yakınlaşma açısından ilk adım olarak nitelendirmiştir. Daha sonra yapılan basın toplantısında ise, Elçibey Rusya'nın Azerbaycan ile eşit ve bağımsız devletle yapılan anlaşma olduğunu bildirmiştir. Ekim ayında Elçibey-Yeltsin görüşmesinde AHC tarafı rus ordusunun Azerbaycan topraklarından çıkarılmasını istemiş, bunun olmadığı takdirde ise halkın işe karışarak orduyu ülkeden kovacağını belirttikten sonra, Yeltsin yumuşamış, fakat prosedürü iki yıla yaklaşacak şekilde yapılacağını söylemiştir.²¹

1993 yılı ortasında ülkeden çıkacak olan rus ordusunun daha önce çıkmasında birkaç neden vardır. Bunlardan ilki, Elçibey'in de ifade ettiği gibi Rus askerlerine hayatları boyunca emekli maaşı verilmesi ve haklarının korunmasının sağlanmasıdır. Başka bir neden ise, Rusya'nın çıkan orduyu daha sonra daha iyi olanaklı şekilde ülkeye getirmeyi istemesidir. Bunu sahip oldukları silah ve cephaneyi yanlarına almayarak Suret Hüseyinov'a bırakılmasını sebep olarak gösterebiliriz.

İki devlet arasında zaman zaman sorunlar oluşsada taraflar tarihten bu tarafa gelen dönemde birbirlerinden kopamamışlardır. İki taraf arasındaki sorunlardan biride BDT üyeliği sorunu olmuştur. BDT 8 Aralık 1991'de Rusya Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın katılımı ile birlikte kurulmuştur ve bu ülkeler eski SSCB devletlerini de bu topluluğa üye olmaya çağırıyordurlardır. 21 Aralıkta yapılan toplantıda ise,

---

²⁰ Vagif Memmedoğlu, “Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında dostluk, işbirliği ve karşılıklı güvenlik anlaşması”, madde 1, **Azerbaycan Diplomasisi** dergisi, 1993, N.1. s. 27

²¹ Nazim Cafarsoy, **Elçibey Dönemi a.g.e.** s. 98.

mühalefetin itirazına rağmen Azerbaycan tarafından katılan Ayaz Mütellibov, Azerbaycan'ı BDT üyesi yapan anlaşmayı imzaladı. Mühalefetin itiraz nedeni ise, AHC bu topluluğu Rusya'nın yeniden kendisini etkin güç olarak kullanmak istemesi nedeniyle, kurulmuş topluluk olarak görüyordu. Ayrıca Baltık devletleri dışında eski SSCB devletleri de BDT'ye üye olan anlaşmayı imzaladılar. Mütellibov'dan sonra Yakup Memmedov ise toplantıya katılmamıştır. AHC döneminde ise BDT'den uzaklaşan fakat Rusya'nın da tepkisini fazla çekmeyecek şekilde politika izlenmiştir. A.Mütellibov'un yaptığı anlaşma ise meclis tarafından geçersiz kılınmıştır.

İki devlet arasındaki ilişkiler iyiye doğru giderken ilişkilerin kötüleşme nedenlerinden biri de, Rusya'nın uygulamaya çalıştığı "Yakın Çevre Doktrini"nin bağımsız olmaya başlaması olmuştur. Bu kelimeyi ilk defa Rusya'nın Dışişleri Bakanı Kozirev 2 Ocak 1992 tarihinde kaleme aldığı makalesinde ortaya çıkmıştır. Bu kavramın ana konusu ise, eski SSCB devlerinde Rusya'nın özel çıkarları olduğunu bildirmesidir.²² Yeltsin'in konuşmalarında ise Yakın Çevre kavramının rus halkı için daha güvenli olacağını vurgulaması ile birlikte, doktrinin etkinliği daha fazla hissedilmeye başlanmıştır. 9 Şubat BM toplantısında ise Yeltsin Rus ordusuna eski SSCB ülkeleri içindeki çatışmalarda, "Barış Gücü" olarak katılma hakkının verilmesini istedi.²³ Bu doktrinin konsey tarafından onaylanıp yürürlüğe girmesi ile birlikte, ermenilerin Azerbaycan'da Şubat saldırıları başladı. Azerbaycan tarafı bu doktrini ise Azerbaycan'ın bağımsızlığına baskı ve tehlike olarak yorumlandı. Bakü'deki haber merkezlerine göre ise Şelnik komutanlığındaki tümene barış gücü verme talebi devlet başkanı tarafından redd edilince bu cevaba baskı amacıyla verilmiştir. Tüm bu kızgınlık olayları ekseninde, Azerbaycan'ın rus bankalarında olan 40 milyon ruble parası donduruldu. Bu azmış gibi rus ordusunun ermenilerin Kelbeceri işgalı operasyonuna katılırken, bu katılmaya Azerbaycan tarafından kınama bildirilmiştir. Azerbaycan Savunma Bakanı Rehim Gaziye'v'in Rusya Savunma Bakan'ı ile telefonda gizlice görüşme yaptıktan sonra R.Gaziye'v'in görevden alınması olayları fitilleyen bir

---

²² Nesib Nesibli, "Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tehran Jeopolitik Kuşatması", **Stratejik Analiz**, cilt 1, 2000, s. 64

²³ A.g.e. , s. 174

diğer etken olmuştur. Azerbaycan Devlet Sekreterliği tarafından ateşkes yardımı için Moskova'nı aramasıda sonuçsuz kaldı.²⁴

Rusya ABD ve Türkiye ile birlikte savaşın çözümüne ilişkin barış planlaması yapıldığı sırada 4 Haziran'da Gence'de darbe başlatıldı. Darbenin bu sırada neden başlatıldığı bilinmez ama Rusya ve Azerbaycan arasında yapılan anlaşmaya göre rus ordusunun Azerbaycan topraklarından çıktığı zaman, ellerinde olan silahları Azerbaycan Savunma Bakanlığı'na vermesi gerekmekteydi. Fakat elde bulunan silahlar hükumete değil, Gence'de bulunan darbecilere bırakılarak ülkeden çıktılar. Bu darbenin başlatıldığı sırada Azerbaycan'ın Rusya Büyükelçisi tarafından Azerbaycan yönetimine gönderilen bir gizli toplantı tutanağında 1-4 Haziran tarihlerinde Moskova'da Rusya Savunma Bakanı Graçev'in, Güvenlik Bakanı Barannikov'un, ismi açıklanmayan bir karşı istihbaratçının, darbenin aktif teşkilatçısı Rehim Gazıyev'in, Ayaz Mütellibov'un, Haydar Aliyev'in Temsilcisi Natik Aliyev'in ve Kurban Abilov isimli kişilerin bir araya gelerek Azerbaycan'daki durumu görüştükleri belirtiliyordu²⁵

Gizemli olan başka bir nokta ise, darbenin yapıldığı zamanlamaydı. Sebep ise, darbenin yapıldığı sırada Elçibey ülkede bulunmamakla beraber başka ülkede diğer devletlerle petrol anlaşması imzalamak istemesi idi. Ne garipdirki, darbe başkanı Süret Huseynov ise petrol anlaşmalarının ilk olarak Rusya ile yapılmasını istemekte ve savunmakta idi. Daha öncede belirttiğimiz gibi Rusya Savunma Bakanı ile gizlice telefonla görüşüp görevden atılan Azerbaycan eski Savunma Bakanı Rehim Gazıyev mahkeme salonunda yaptığı konuşmada Rusya'da yapılan toplantılarda darbe konusunda fikir alış verişinde bulunulduğunu itiraf etmiştir. Ayrıca toplantılarda konu darbe yapıp Elçibey yerine cumhurbaşkanlığı görevi için Ayaz Mütellibov'un yeniden iktidara getirilmesi planlanmaktaydı.²⁶

Tüm bu neden ve faktörleri toparlayacak olursak eğer, AHC iktidarı dönemi Rusya'nın SSCB'nin dağılmasından sonra bölgede etkinlik alanı kurmak istediği bir

---

²⁴ **Azerbaycan Gazetesi**, 6 Nisan 1993

²⁵ Fazil Gazenferoğlu, **Ebülfez Elçibey Tarihten Geleceye**, İstanbul, Prestij Matbaacılık, 1995, s. 218

²⁶ **A.g.e.**, s. 218

dönemdi. Buna karşın Elçibey'in vurguladığı bağımsızlık unsuru ile Rusya'nın etkisi alanından kurtulmayı hedeflemişti. Ve bu nedenle, iki devletin çıkarlarının çatışmaması kaçınılmazdı. Bu çıkar çatışmalarının üstüne Rusya'ya karşı yapılan güvensizlik ve sonra da Rusya karşıtı politikalara imza atıldı. Bunlardan başlıcaları şunlardır:²⁷

1. Azerbaycan'ın Hazar Denizi'nde kendisine ait enerji rezervlerinin kullanımı için yabancı petrol şirketleriyle görüşmesi, akabinde İngiltere'nin BP şirketinin önemli rol oynadığı bir konsorsiyumun kurulması ve bu konsorsiyuma Rusya'nın dâhil edilmeyerek pay verilmemesi

2. BDT'ye katılımın reddedilmesi

3. Rus birliklerinin ve askeri üslerinin ülkeden çıkarılması (ki bu daha önce hiçbir eski SSC'nin başaramadığı bir durumdur)

Ve son olarak Rusya'nın uyguladığı Yakın Çevre Doktrinin egemen olması eklenince işler fazladan kötüye gitmeye başladı. Bu doktrinin uygulanması Rusya'nın geleneksel baskısından kurtulma amacına ters bir durum okmakla beraber, Azerbaycan tarafına ise büyük baskı getirdi. Böyle bir durumda yani Rusya tarafına çok fazla ters durumun olması ile birlikte, rus destekli bir darbe ile AHC iktidarının sonunu getirdi.

2.3. Rusya Dış Politikasında Azerbaycan Eksen

Soğuk Savaş'ın sona ermesine neden olan etken SSCB'nin yıkılması olmuştur. Yeni düzenin en büyük devletlerinden olan Rusya Federasyon'u ilk başlarda ciddi ekonomik ve politik sorunlarla yüzleşmiştir. Ancak V.Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte durumlar düzelmiş ve bölgenin nüfuzu yeni başkan tarafından artırılmıştır.²⁸

V. Putin'in Cumhurbaşkanlığı döneminde Rusya'nın Güney Kafkasya'ya ilişkin politikaları önceki hükümet politikalarına kıyas ile daha gerçekçi olarak kabul

²⁷ S.V.Vostrikov, Karabahskiy Krizisi Politika Rossii na Kavkaze(Karabağ krizi ve Rusya'nın Kafkasya'daki politikası), *Nezavismaya* gazetesi, 12 Ağustos, 1996.

²⁸ Sutela, P., *The political economy of Putin's Russia*, Routledge, 2013.

edilmekteydi. Bu politika ise, SSCB dağıldıktan sonra kurulan devletlerin tekrar biraraya getirilmesi ve kurulan bu düzende başka güçlerin faaliyet alanının daraltılmasını esas almaktadır. Rusya'nın bölgede yani Güney Kafkasya'da etkisini artırmak için, Putin'in Avrasya Birliği projesi ve bölge devletleri ile olan ilişkileri bu maksata hizmet etmektedir.²⁹ Rusya'nın bu amaçlarına uygun olarak yürüttüğü politika, "Yeni Büyük Oyun" olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu oyun sayesinde, Rusya yeniden super güç olabilecektir.³⁰ Rusya bu maksadına ulaşması için esas olarak Dağlık Karabağ konusunda dikkatli olmalıdır.

Rusya dış politikasında Azerbaycan eksenine tarihen bakacak olursak, rus çıkarları ile Elçibey dönemindeki devlet politikası uzlaşmamıştır. Daha sonralar ise, Azerbaycan'ın Rusya'ya olan güvensizliği özellikle Elçibey döneminde hiss edilmiş ve bunun sonucunda da Rusya'nın Ermenistan tarafında olması ilişkilere olumlu yansımamıştır. Ayrıca Türkiye ve Batı yanlısı, RF ve İran karşıtı politika izlenmesi, petrol anlaşmalarının Batılı şirketler ile yapılacağıın Elçibey tarafından açıklanması, ve özellikle Elçibey'in BDT üyeliği olan anlaşmayı imzalamayacağını açıklaması ile birlikte, rus destekli darbe ile AHC iktidarının sonunu getirdi. Doğal olarak da, Rusya Dağlık Karabağ probleminde de Ermenistan'a destek vermiştir.³¹ Darbe sonrası iktidara gelen H.Aliyev ise denge politikası izlemiş ve BDT üyeliğinin imzalanmasından sonra, Rusya Ermenistan tarafına baskı uygulamıştır. Bu baskı sonucunda taraflar arasında 1994 yılında ateşkes imzalanmıştır. Rus baskısını kırmak ve hiss etmemek amacı ile, Aliyev iktidarında enerji kartları koz olarak kullanılmıştır. Ve bu konular Rusya ile olan ilişkilere yön vermiştir.

Rusya dış politikasında Güney Kafkasy'daki düzeni korumak amacı ile ateşkes sonrası Rusya'nın Ermenistan ile ilgili politikasında değişiklik olmuştur. Şöyle ki, Lukoil'in Azerbaycan Enerji Şirketine 10% payla girmesi ile enerji faktörü esas alınarak Rusya'nın Karabağ konusunda Azerbaycan'a yakın tutum göstermesinde

---

²⁹ Kakachia, K. K, "Challenges to the South Caucasus regional security aftermath of Russian– Georgian conflict: Hegemonic stability or new partnership?" **Journal of Eurasian Studies**, 2(1), 2011, p. 15-20.

³⁰ Stegen, K. S., & Kusznir, J., "Outcomes and strategies in the 'New Great Game': China and the Caspian States emerge as winners," **Journal of Eurasian Studies**, 6(2),2015, p. 91-106.

³¹ Goltz, T, Azerbaijan Diary: **A Rogue Reporter's Adventures in an Oil-Rich, War-Torn, PostSoviet Republic**. Routledge, 2015.

etkili olmuştur. Rusya bu anlamda 1996 Lizbon zirvesinde Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen açıklama yapmıştır. Bununla da, Rusya bölgedeki işlere uluslararası güçleri engellemek adına BDT üyeliğine büyük önem vermiştir.

Bu çatışmaların Rusya lehine olduğunu anlayan ABD ise bu dönemde bölgede barış süreci ile yakından alakadar olmuştur. Rusya ise buna cevap olarak Ermenistan ile iyi ilişkiler içine girmiş, ve çeşitli anlaşmalar imzalamıştır. 1994 yılından sonraki zamanda iki devlet arasında Karabağ konusu ve Çeçenistan ile alakadar konular olsa da, fakat 1998 yılından itibaren Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkiler eskisi gibi, Azerbaycan'a ilişkin Rusya'nın arka bahçesi anlayışından vazgeçilmiştir. Artık ilişkiler eşit hukuklu iki devlet anlayışına geçilmiştir.³² Aliyev'in iktidara gelmesi ile birlikte Rusya'nın dış politikasında Azerbaycan ile ilişkiler yeni döneme girmiş bununla birlikte ise ilişkiler pragmatik biçimde devam etmiştir.

2003'ten itibaren ise iktidara gelen İlham Aliyev komşu devletler ile karşılıklı ilişkiler ve işbirliği çerçevesinde dış politika izlemiştir. Bunun yanı sıra ise, Batı ve NATO ülkeleri ile yakın ilişkiler içinde kalınmaya çalışılmıştır. Aliyev iktidarının ilk yıllarında Rusya dış politikasında Azerbaycan'a karşı endişe uyanmıştır. Neden ise, Azerbaycan'ın Batı'yı hedefleyen dış politikası ve NATO ile olan ilişkiler olmuştur. Aliyev döneminde de, Rusya dış politikasında Karabağ sorunu konusunda önemli değişiklik olmamış, ve Ermenistan'a olan silah yardımı devam etmiştir. Bu desteğin sonucunda da malum olduğu gibi ilk fırsatta Azerbaycan topraklarının 20% işgal edilmiştir. Guluzade'ye göre, "Azerbaycan halkını esir almış problemin köküne göz atılırsa eğer, Azerbaycan Türklerinin dünyaya meydan okuması konusunda Rus milli ideolojisinin kurbanları, Ermenilerin ise bu liderliği gerçekleştirme araçlarından biri olduğu görülebilir" diye belirtmektedir.³³

Bu dönemlerde rus dış politikasının esas hedeflerinden biri Azerbaycan'ın Rusya'nın elinin altında bulunmasıdır. Bölge olduğu zaman ise, Azerbaycan'ın kapısının Türkiye'ye kapanmasına neden olacak ve Rusya'nın bölgedeki etkisi

---

³² Blagov, S, "Russia moves to repair ties with Azerbaijan," *Eurasia Insight*, 2007, P.4.

³³ Şihaliyev, Emin; "Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-Azerbaycan Çatışması", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 2011, s. 139-160.

eskilerde olduğu gibi artacaktır. Azerbaycan'ın bağımlı hale getirilmesi sonuç olarak, Türk Dünyası ile ilişkilerin sonlanmasına neden olacaktır.

Azerbaycan'ın Rusya açısından ne kadar kilit ülke olarak bilinmesine rağmen, fakat Rusya'nın politikasında Ermenistan'ın farklı yer edinme nedeni ise her zaman olduğu gibi stratejiktir. Şöyle ki, Türkiye'den Azerbaycan'a gelen yolun Ermenistan topraklarından geçmesiyle birlikte, Ermenistan Rusya için Türkiye'yi dengeleyecek olan önemli stratejik halka haline gelmiştir.³⁴ Rusya'nın sorunda arabuluculuk faaliyetindeki durum Azerbaycan açısından hiçbir zaman olumlu olmamıştır. Çünkü, arabulucu ülke olan Rusya ile sorunun bir tarafındaki Ermenistan askeri müttefikidir.³⁵ Ayrıca Rusya Ermenistan ve Azerbaycan arasında her iki tarafa da silah satışı yapan “paralı asker” durumunda bulunmuştur.³⁶

Güney Kafkasya, Rusya açısından tarihi ve kültürel bağları olan yer olarak önem taşımaktadır. Ayrıca ve en önemlisi ise, bu bölge Kuzey Kafkasya'ya komşu olması, büyük güçlerin rekabet alanı olması nedeni ile Rusya'nın dış politikasının esasını oluşturmaktadır.

Azerbaycan ekonomisinin yönü her zaman Batı olmuştur. Ticaret hacmine etki eden ilk 10 devlet Batı devletleri teşkil etmektedir. Azerbaycan her ne kadar BDT üyesi olsa da fakat her zaman Batı'lı şirketler ile olan anlaşmalarına istisnalar dışında sadık kalmıştır.

ÖRNEK 1: 2017 Yılı-Azerbaycan'ın Ticari Ortakları (1000 ABD Doları)

İthalat Ortakları	İthalat Hacmi	İhracat Ortakları	İhracat Hacmi
Rusya	\$1,471,424, 62	İtalya	\$4,406,425,239
Türkiye	\$1,284,886,782	Türkiye	\$1,366,337,086

³⁴ Shlapentokh, D, “The Ideological Framework of Early Post-Soviet Russia's Relationship with Turkey: The Case of Alexander Dugin's Eurasianism”, **Journal of Balkan and Near Eastern Studies**, 18(3), 2016, 263-281.

³⁵ German, T, “Securing the South Caucasus: Military Aspects of Russian Policy towards the Region since 2008”, **Europe-Asia Studies**, 64(9), 2012, p. 1650-1666.

³⁶ Delcour, L., & Wolczuk, K, The EU's Unexpected ‘Ideal Neighbour’? The Perplexing Case of Armenia's Europeanisation, **Journal of European Integration**, 37(4), 2015, p.491-507.

Çin	\$978,314,744	İsrail	\$638,938,398
ABD	\$729,398,415	Rusya	\$587,025,369
Ukrayna	\$483,352,147	Çekya	\$556,854,86
Almanya	\$476,774,779	Kanada	\$534,279,247
İtalya	\$319,680,057	Gürcistan	\$471,349,177
İngiltere	\$317,607,291	Endonezya	\$465,126,370
İran	\$238,164,311	Almanya	\$450,462,02

Kaynak: https://globaleledge.msu.edu/countries/azerbaijan/tradestats#source_1
(Çevrimiçi) 5 Mayıs 2019.

Küreselleşen ABD hegemonyasına karşın, Rusya tedbirler almaya başlamış ve buna uygun olarak Azerbaycan ile ilişkileri daha fazla geliştirmeye çalışmıştır. Bu isteklere bağlı olarak, V.Putin 9-10 Ocak 2001 tarihlerinde Bakü ziyaretinde “Hazar’da İşbirliği Ortak Bildirisi” ve “Bakü Deklarasyonu”nu gibi anlaşmalar imzalamıştır.³⁷ Bu anlaşmaların esas özelliği ise her iki tarafında Güney Kafkasya’da sabitliğin korunması ve barışın tesis edilmesi konusunda anlaşmasıdır.

ABD gibi gücün bölge açısından tehlikeli olduğunu fark eden Rusya 2000’li yıllarındaki bölgede daha etkin olma isteğini 2008’den sonraki süreçte gerçekleştirmeye başlamıştır. Rusya’nın arabuluculuğu ile Azerbaycan ve Ermenistan liderleri 1994 ateşkesinden sonra ilk defa görüşmüş ve ortak bildirgeye imza atmışlar. Bildirgede, taraflar sorunun çözümüne ilişkin güç kullanmama ve barış görüşmeler yolu ile hall edilmesi gerektiği konusunda irade sergilemişler. Daha sonra 2009 ve 2010 yıllarında Rusya sayesinde bir araya gelen liderler Madrid ilkelerine sadık kalacaklarını bildirmişler ve metnin önsözünde anlaşmaya varmışlar. 2011 ve 2012

³⁷ İslamova, P, “Hazar Denizinin Statüsü Hakkında Görüşmeler Ve Bu Sürecin Yerel Ve Bölgesel Enerji Güvenliğine Etkisi”, **Electronic Turkish Studies**, 10(2), 2015.

yıllarında liderler tekrar bir araya Soçi’de Rusya’nın arabuluculuğu ile gelmişler.³⁸ Tüm bunlar ise Rusya’nın dış politikasında Dağlık Karabağ konusu önemli yer tutmakta ve politikada Azerbaycan ekseninin esasını teşkil etmektedir.

Rusya dış politikasında Azerbaycan eksenine vurgu yapılırken gözden kaçmayan diğer bir konuda Hazar’ın statüsü konusu olmuştur. Bu konuda aynı Dağlık Karabağ gibi hassasiyet taşımaktadır. Hazar’ın statüsü konusundaki tartışma ise Azerbaycan-FOCC (Yabancı Petrol Şirketleri Konsorsiyumu) arasında imzalanan “Yüzyılın Anlaşması” olmuştur. Bu anlaşma ise, doğal olarak Rusya ve İran’ın tepkisini çekmiştir.³⁹ Diğer büyük güç ise Hazar’ın statüsü konusunda tutumunu en kısa zamanda çözüme kavuşturulması yönünde bildirmiş, ve Azerbaycan’ı desteklediğini bildirmiştir. Destekleme sebebi ise, Hazar’ın sektörel şekilde bölünmesi hem Azerbaycan, hem ABD nin istediği ortak düşüncedir. Rusya ve İran Hazar’ın göl olduğunu bildirmekte ve ortak kullanıma taraf oy vermektedirler. Azerbaycan tarafı ise, Hazar’ın “Sınır gölü ve ya “açık deniz” olarak kabul etmektedir.

1990’lardan sonra Rusya’nın Hazar konusundaki tutumunda değişiklik olmuştur. Bu değişikliğin nedeni ise rus petrol şirketlerinin petrol anlaşmalarına dahil olma ihtimali olmuştur. Ocak 2001’de Putin in Bakü ziyaretinde Hazar konusu ile ilgili Hazar’ın dibinin kıyıdaş ülkelere bölünmesine ilişkin anlaşma yapılmıştır.⁴⁰ 2002 ve 2003 yılları içinde Azerbaycan-Kazakistan, Kazakistan-Rusya arasında çeşitli anlaşmalar imzalanırsa da, halihazırda Hazar’ın statüsü ile ilgili ortak irade ve tutum gösterilememektedir.

Sonuçta bakacak olursak eğer, Rusya Güney Kafkasya bölgesinin kader belirleyici ülkesidir. Eskiden SSCB zamanında olan saygınlığını kazanması için yeni ve farklı politikalar izlemesi gerekmiştir. Bölgedeki Rusya’nın durumunun zayıflaması ise ABD ve NATO için fırsat doğuracaktır. Böyle durumun olması ise, Rusya’nın bölgedeki statüsünü zayıflatacaktır. Rusya dış politikasındaki esas konu

---

³⁸ Nichol, J, Armenia, “Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for US Interests. Current Politics and Economics of Russia”, **Eastern and Central Europe**, 28(3/4), 2013, p.277.

³⁹ Pomfret, R, “Oil and power in the Caspian Region”, **Handbook of Oil Politics**, 2012, p. 191-205.

⁴⁰ Mammadov, F, “Azerbaijan's foreign policy—A new paradigm of careful pragmatism”, **The South Caucasus**, 2015, p. 29.

bölgeni kendi idaresi altında saklamak ve önemli olan hegemonyasını devam ettirmektir. Rusya'nın devam edecek politikası Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ konusundaki tutumu ve ABD ile olan ilişkilerine bağlı olarak şekillenecektir. Eğer Azerbaycan tarafı topraklarını geri almak için silahlı mücadeleye gireceklerse bu zaman Rusya' nın Ermenistan tarafından olması tarihe bakacak olursak doğal karşılanabilecek bir tezistir. Fakat bu durumda Azerbaycan ile ilişkiler sekteğe uğrayarak Azerbaycan'dan gelen petrol arzı mümkünsüz olacaktır. O sebepten dolayı, Rusya iki taraf ile de ilişkileri bozmayacak şekilde dengenin sağlanması ile olayı geçiştirmiş ve hala da devam etmektedir.⁴¹

Rusya Dış Politikasında Azerbaycan eksenini önemli kılan Dağlık Karabağ ve Hazar denizini esas alan amaçları 5 başlıkta özetlemek mümkündür.

1. Enerji kaynakları üzerinde liderlik koltuğunu bırakmamak
2. Batılı güçler ile mücadele etmek için bölgeye sahip olmak
3. Rus kültürünün yayılabilirliğini artırmak
4. Radikal İslamcılıkla savaş
5. Eski SSCB etkisini yeniden oluşturmak

Ermenistan'ın Rusya'dan ekonomik açıdan bağımlı olması bu ülkenin hatta egemenliğinin bile problemlili olduğu bir bölgede Azerbaycan ise bağımsızlığını koruyarak egemen politika izlediğini söyleyebiliriz

---

⁴¹ Mehdiyeva, N, "Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West," **Russia and the Middle East** (Vol. 49). London: IB Tauris, 2011.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HAYDAR ALİYEV DÖNEMİ AZERBAYCAN-RUSYA İLİŞKİLERİ VE BU İLİŞKİLERDE EKONOMİK İLİŞKİLERİN PAYI VE ÖNEMİ

3.1. H.Aliyevin İktidara Gelmesi ile Azerbaycan ve Rusya İlişkilerinde Yeni Bir Dönemin Başlanması

Aliyev'in iktidara geliş sürecinde hükümet daireleri Aliyev'in nüfusundan korkarak Nahçıvan Özerk Cümhuriyetine enerji verilmesini sonlandırdı ve bununla birlikte, Bakü-Nahçıvan tren hattı da kapatıldı. Nahçıvan blokaja alındı. Nahçıvan Türkiye'den kredi aldı. Bununla birlikte Nahçıvan kendi ihtiyaçlarını ödemeye başladı.

Ülkede kurtuluş hareketi başladı. Hükümet daireleri korkarak ülkede darbe yapmak isteyerek, AHC'ni yeniden iktidara getirmek istiyorlardı. İçişleri Bakanlığı'nı ele geçirseler de Aliyev in çağırışı ile ayaklanan halk onları geri çekilmeye mecbur etti. 21 Kasım 1992 yılında Aliyevi'n başkanlığında "Yeni Azerbaycan Partisi" kuruldu.

Bir yıl sonra Haziran ayında Gence'de askeri darbe yapıldı. Bundan birkaç gün önce ise, Cumhurbaşkanı Elçibey bu konu ile ilgili senet takdim etse de fakat S.Huseynov onu tanımadığını beyan etmiştir.¹ Aynı anda Ə.Hümbetov elinde olan askeri güce güvenerek güney bölgesinde "Talış-Muğan Cümhuriyeti"ni kurmağa çalıştı. Bunların hepsi Moskova'dan idare ediliyordu. Haziran ilk günlerinde Gence'ye darbeyi bastırmak için 3000 kişilik ordu gönderildi. Ülkede millet savaşı başladı. Darbeciler cumhurbaşkanının, Başbakanın istifa vermesi için haber göndediler fakat cevap alamadılar.²

¹ İlham Sahiloğlu , " Surət qiyamı: səbəbi və aqibəti," **Axar.az**, 06.04.2015, (Çevrimiçi) <https://axar.az/news/gundem/54254.html> , 12 Ocak 2019.

² Elizabeth Füller, "Türkiye Orta Asya ve Transkafkasya'da Nüfuz Sahibi Olmak İçin Güreşiyor", **Yeni Forum**, cilt 17, Ağustos 1996, s. 8.

Hükümet adamları yardım için H.Aliyev'den destek ve yardım istediler. Aliyev 9 Haziran'da Bakü'ye geldi. Savaşı bitirmek için 14 Haziran'da darbenin olduğu Gence şehrinde bulundu. Aliyev siyasi manevralar ederek Suret Huseynov başta olmakla diğer mühalefet adamlarını devre dışı bıraktı. 15 Haziran tarihinde ise, H.Aliyev Ali Sovyet'in Başkanı seçildi. Bu tarih ise kitaplara Milli Kurtuluş Günü olarak geçti. 18 Haziran tarihinde ise cumhurbaşkanı Elçibey kimseye haber vermeden şehri terk etti. Bununla birlikte Ali Sovyet cumhurbaşkanlığı görevini H.Aliye'e devr etti. Aliyev Suret Hüseyinov'u başbakanlık görevine kabul etti.

Ə.Hümbetov güneyde 1993 yılı Ağustos ayında Talış-Muğan Cümhuriyeti'nin yarandığını bildirdiler. Aliyev buraya yaptığı ziyarette kentin öndegelen adamları ile konuşmasından sonra TMC iptal edildi. Böylelikle, Azerbaycan'ın parçalanma tehlikesi ortadan kalktı. Aynı ay içinde ise Fizuli ve Cebrayil illeri işgal edildi. Aynı yılın ağustos ayında Milli Meclis'in kararı ile cumhurbaşkanına itimat hakkında seçim yapıldı. Oy fazlası ile halkın büyük kısmı Elçibey'e itimat göstermedi. 3 Ekim de ise Haydar Aliyev, oy çokluğu ile Azerbaycan Cümhuriyeti'nin Devlet Başkanı seçildi.³ Cumhurbaşkanı kendi vazifesine ordunun hukukun kanunun güçlendirilmesinden başladı.

Dağlık Karabağ savaşının sonuçları bir takım ihtiyaçlar doğurdu. Ülkenin 20% düşman tarafından işgal edilmekle birlikte, binlerce kişi katledildi. Cumhurbaşkanının fermanı ile 1 Kasım 1993 yılında "Devlet Savunma Şurası" yaradıldı. Aliyev'in halka seslenişinde ise o herkesi düşmana karşı birleşip mücadeleye çağırdı. Bunun sonucunda, milli ordunun hücumu zaman birsıra kentler düşmandan azat edildi. 1992 Martında Rusya Minsk grubu üyesi olmasına rağmen, savaşı bitirmek yerine Ermenistan lehine anlaşma teklif etti. Fakat bu redd edildi. 1994 12 Mayıs tarihinde ise savaşı bitiren ateşkes imzalandı.

Dağlık Karabağ savaşının sülh yolu ile hall edilmesi ve Azerbaycan devlet bağımsızlığının kazanılması güçlendirilmesi, H.Aliyev'in hayata geçirdiği maksatyönlü dış siyasetin ana hattını teşkil etmekteydi. Ayrıca 1993-1998 yılları

---

³ "Heydər Əlirza oğlu Əliyev," Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, (Çevrimiçi) <https://president.az/azerbaijan/leader> , 14 Şubat 2019.

arasında 33 ÷lkeye 79 ziyaret edilmiş ve uluslararası devletler ile 431 uluslararası senet imzalanmıştır. Aliyev Arabistan, Mısır, Pakistan, İran gibi devletlere ziyaretler gerçekleştirerek bu ÷lkelere gerçeklerin anlatılmasında önemli rol oynamıştır.⁴

Azerbaycan'ın dış siyasetinde “Avrupa Güvenlik ve Bağımsızlık Teşkilatının” önemli yer tutmuştur. Aliyev daha 10 Haziran 1992 yılında bu teşkilata katılmıştır. 12 Mayıs 1994 yılında ise bu teşkilatın Minsk grubu ve Rusya'nın arabuluculuğu sayesinde Ermenistan ile Azerbaycan arasında ateşkes imzalanmıştır. Aralık 1994 te Macaristan'ın başkenti Budapeştede gerçekleşen toplantıda Aliyev'in büyük çabaları sonucu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilat'ı (AGİT) Minsk grubu yaratılmıştır. AGİT'in 1996 yılında Lizbon sammitinin sonuçları Azerbaycan diplomasisinin önemli başarısı olmuştur. Bu sammitde bulunan 54 ÷lkeden 53'ü Ermenistan dışında, Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ sorunununda Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü tanımıştır.⁵ 1997 yılında ise iktisadi geliri artırmak maksadı ile Gürcistan, Ukrayna, Moldova, ve Azerbaycan “GUAM” isimli teşkilat yaratdılar. Azerbaycan tarafı bununla birlikte dünyada sülhün güvenliğini taraftarı olması kanıtladı.

Aliyev yönetimi tarihi dost olarak nitelendirilen Türkiye devleti ile ilişkilerin Rusya ile yakınlaşmadan dolayı bozulmasını istemeyerek, bazı önlemler aldı. Bu bağlamda H.Aliyev 8 Eylül 1993 tarihinde, Moskova'da Türkiye Başbakanı T.Çiller ile görüşme gerçekleştirdi. Çiller ise görüşmenin ardından yaptığı açıklamada kardeş ÷lke olan Azerbaycan'ın ezilmesine seyirci kalamayacaklarını söylemekle beraber kardeş ÷lkeye her türlü yardımın yapılacağını söyledi. Ardından Aliyev ise açıklamasında Rusya ile yakınlaşma, Türkiye ile ilişkilerde zayıflama olacağı anlamını taşımayacağını bildirmiştir.⁶ İlişkilerde dönüşüm ise Şubat ayında H.Aliyev'in Ankara ya yaptığı ziyaret olmuştur. Bu ziyarette, S.Demirel ile olan 10 yıllık dostluğun işbirliğinin yanısıra ili ÷lke arasında hem iktisadi hem politik yakınlaşmaları pekiştiren on beş senete imza attı. Aliyev ise imza töreninde yaptığı açıklamada iki ÷lke

---

⁴ A.y

⁵ “ ATET'in Lissabon sammiti”.

[http://anl.az/el/emb/QARABAG/beynelxalq-senedler/atet\(lissabon-sammiti\).pdf](http://anl.az/el/emb/QARABAG/beynelxalq-senedler/atet(lissabon-sammiti).pdf)

⁶ Mahir Abdullayev, **Azerbaycan-Türkiye İlişkileri**, Bakü, Mütercim yayınları, 1998, s. 112.

arasındaki ilişkiler ebedidir bunu hiç kimse yıkamaz ve yeni sayfa ilişkilerde açılmıştır, bu ilikiler her geçen gün ise güçlenerek devam edecektir.

7 Aralık 1995 tarihinde ise, Aliyev'in konuğu Demirel olmuştur. Görüşmeler iki yıl sonra Başbakan Mesut Yılmaz'ın Aerbaycan'a ziyareti ile devam etmiştir. Bu ziyarette önemli olan konu ise Mesut Yılmaz'ın yaptığı konuşmada Ermenistan ile Türkiye arasında olan "Alican" sınır kapısının Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarından çıkmadığı sürece kapalı olacağı güvencesini vermiştir. Bu konuşmanın yapılmasında esas sebep ise ilişkilerde karşılıklı bağımsızlığın korunması konusuna vurgu yapılmasıydı.

Türkiye'nin verdiği önemli desteklerden biri de zor zamanda bulunan Azerbaycan'a verilen destekti. Rusya tarafından Çeçenistan konusunda suçlanan Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev 9 Ocak 2000 tarihinde Ankara'ya ani bir ziyaret yaparak Kafkasya'da oluşan durumu meslektaş S.Demirel ile de gerlendirmiş ve fikir alış verişinde bulunulmuştur.⁷ Görüşmenin esas konusu farklı olsada, resmiyete verilen bilgide gümrük tarifeleri konusunda yapılmış ziyaret olarak gösterilmeydi. Fakat bunun bildirilenden çok fazla olduğu görülmekteydi. Niketim önceliğin Türkiye'ye verilmesi ve Rusya kızgınlığına neden olunmaması olarakda kabul edilebilir. Aliyev'in ziyaretinin ardından Demirel'in aniden Gürcistan'a ziyareti ise "AGİT" altında Rusya'nın baskısını ve çıkışını dengelemek amacıyla bir pakt kurmayı önermiştir. Bu toplumda ise AGİT üyesi İran'ın dışlandığı görülmektedir. Demirel'in bu önerisine ise Batı Avrupa ve ABD tarafından destek mesajları gelmesi konunun ciddiyetini daha da artırmıştır.⁸

2000 ve 2001 yılları içinde Azerbaycan'a ziyaret eden Ahmet Necdet Sezer ise ilişkilerin daha da gelişmesinde önemli rol oynamıştır, ve Aliyev ile görüşecek ülkelerle gerginliği aradan kaldırmayı amaçlamıştır.

Ankara'nın Azerbaycan'daki en önemli amacı Azerbaycan'ı Rusya baskısına karşı desteklemek olmuştur. Bu destek Azerbaycan topraklarında rus askeri üssünün

---

⁷ **Azerbaycan** 8 Aralık, 1995.

⁸ Nazim Cafersoy, "Tarihten Günümüze Kafkas Evi Girişimleri ve Türkiye", **ASAM**, Cilt 1, Sayı 7, Kasım 2000, s. 33.

barınmasını engellemek olmuştur. İlâveten Türkiye Azerbaycan ordusunun eğitilmesine katkı sağlamak politikası gütmüş, ve yakın müttefik olarak görmüştür. Azerbaycan ise bölgedeki rus baskısına engel olmak için, en yakın devletin Türkiye olduğunun bilincindedir.⁹ Bazılarına göre, Elçibey'den sonra H.Aliyev'in rus yanlısı politika izlediğini ve buna karşında Türkiye ile olan ilişkilerde zedelenme olduğunu söylemiştir. Fakat Aliyev selefinden farklı olarak, Rusya karşıtı politika izlemese de ancak Türkiye ile de ilişkilerin önemini vurgulamıştır. Türkiye Azerbaycan ilişkilerinde bir başka noktayı ise Dağlık Karabağ savaşı tutmaktadır. Türkiye tarafı bu savaşta açık politik destek göstermiştir. Fakat Moskova'ya itiraz edecek istek te olmamıştır. Türkiye bu durumun ülkeyi kargaşaya sokacağına inanmış, ve bundan kaçınmıştır. Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerde önemli unsur ise Rusya'nın bölgede tek güç olma ısrarıdır. Fakat Türkiye ise bu durumu kabullenememiştir. Şunun altını çizmek gerekir ki Türkiye'nin savaş sırasında Azerbaycan'a yaptığı yardım bölgede onları Rusya ile karşı karşıya getirmiştir. Türkiye'nin ise Orta Asya durumundan farklı olarak, Azerbaycan politikası başarısız olmamıştır. Elçibey hükümetinin aşırı Türkiye yanlısı politikasından farklı olarak Aliyev döneminde bunun aksi olacağı öngörülmüştür. Fakat bunun aksine ise Aliyev yönetimi, Türkiye'nin bölgedeki Rusya gücünü dengeleyecek tek ülke olması gerçeğini erken anlamışlardır.

Sonuç olarak, Haydar Aliyev iktidara gelmesi ile birlikte ülke politikasında değişiklik olmuştur. Aliyev cumhurbaşkanı seçildiği günden itibaren yaptığı açıklama ve izlediği politikalarda Rusya'nın kızkınlığını azaltan ve yumşatan söylemler demiştir. Elçibey politikasından farklı olarak Batı yanlısı politikasından farklılık göstermiştir. Bunun kanıtı ise cumhurbaşkanı olur olmaz Azerbaycan'da çalışan Batılı şirketler ile anlaşmaların durdurulması ve banka hesaplarının dondurulması olmuştur.

1993 yazında Aliyev in Rusya'ya yaptığı ziyarette ve Yeltsin ile görüşmesinde iki ülke arasındaki ilişkilerde bundan sonra iyi ilişkiler olacağını söylemiş, ve iki devletin bir birine daha da yakınlaşması gerektiğini vurgulamıştır. Hatta BDT'ye katılacağına vurgulamıştır. Amaç ise Rusya'nın desteği ile, Ermenistan işgalini

---

⁹ Stephen Blank, "Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler", **Avrasya Etüdleri**, No. 13, İlkbahar 1998, s.4.

durdurmak ve işgal olunmuş arazilerin geri verilmesinde Rusya desteğinin sağlanması idi. 20 Eylül 1993'te Parlamentoda BDT üyeliği meselesi görüşülürken bu meseleye itirazı olanlara Aliyev "Peki sizin önerdiğiniz müttefik kim" sorusunu vermiştir. 24 Eylül günü ise Aliyev Moskova'ya giderek BDT üyeliğine imza atmıştır. Fakat Azərbaycan üye olduktan sonra Ermenistan Azərbaycan'a tecavüzüne devam etmiştir.¹⁰

Görüldüğü üzere, Aliyev iktidara geldikten sonra şu konular özellikle dikkat çekici olmuştur. İlk olarak aşırı Rusya yanlısı politika izlemenin cezasını A.Mütellibov, aşırı Rusya karşıtı politika izlemenin cezasını ise Elçibey çekmiştir. Bu iki farklı politikanın cezasını ise Azerbaycan halkı milleti ve toprakları çekmiştir. Bu dengesiz politikalar ışığında, Ermenistan Azerbaycan topraklarını işgal etmiş ve halkı katletmişlerdir. Fakat Rusya'nın Ermenistan'a her türlü destek vermesinin nedeni sadece Azerbaycan yönetimini cezalandırmak değildi. Bu nedenler daha büyük stratejik sebeplerden dolayı olmaktaydı. Niketim Aliyev göreve geldikten sonra Rusya yanlısı politika izlemesi bazı yerlerde işe yarasa da ama bir gerçek varki bu durum Rusya'nın Ermenistan'a yardımını azaltmamıştır. Ve bununla birlikte, toprak kayıplarının en fazla olduğu dönem ise ne yazık ki, Aliyev'in iktidarda olduğu döneme denk gelmekteydi. Tüm bunlar Rus yardımlı Ermeni işgallerini durdurmamış ve aksine devam etmiştir. Dış politikada Rusya karşıtı politikaya son veren, ve Rus yanlısı politika izleyen H.Aliyev bunun pek fazla semere vermemesi üzerine yüzünü 1994 başlarından itibaren Batı'ya çevirmiştir. Bununla birlikte Batılı petrol şirketleri ile işbirliğine girilmiştir. Bundan sonraki dönemde ise Azerbaycan Rusya ilişkilerinde yeni bir döneme geçiş ve yeni çerçeve adım söz konusu olmuştur.

---

¹⁰ "Azərbaycan- MBD'nə dair ümumi tarixi arayış, H.Əliyev irsi Beynəlxalq Elektron Kitabxana, 14.11.2009, (Çevrimiçi) <http://lib.aliyevheritage.org/az/8089440.html> , 20 Nisan 2019.

3.2. H.Aliyev'in Rusya ve Azerbaycan İlişkilerine Yönelik Politikası

İki devlet arasındaki ilişkilerde yeni dönem başlamakla beraber yukarıda denildiği gibi, devletler arasındaki münasebetler yeni bir çerçeveye oturmuştur. Bu zamandan itibaren Aliyev'in önderliğindeki Azerbaycan ilk başlardakinden farklı olarak dengeli politika izlemiştir. Yeltsin yönetimindeki Rusya SSCB dağıldıktan sonra eski bu topluluğa ait devletleri bir arada tutmak için kullanmaya başladığı, "Yakın Çevre doktrini" ise ilk başlarda Aliyev açısından denge politikasının uygulamak zor olmuştur. Fakat BDT'nin kurulması ile birlikte "Yakın Çevre Doktrini"nin uygulanmasında zorluklar ortaya çıkmıştır. BDT'nin kurulduğu ilk yıllarda Rusya olayların merkezinden çok uzak kaldı ve ekonomik liderliği tam üslenemedi. Bu yılların Rusya açısından boşa harcanmasının nedeni ise Rusya'nın ABD ile ilişkiler kurma girişimi içinde olmasıdır. Aynı zamanda Rusya bu devletlerin kendisine bağımlı olacağını düşünmekte idi.

Rusya'nın Karabağ konusundaki yardımından umudunu yitiren Aliyev yönetimi kendi gücü ile Batılı petrol şirketleri ile görüşmelere yeniden başlanması, ve 8-10 Şubat 1994 tarihleri arasında Türkiye'ye yeniden ziyareti, Batı ile yaklaşması yeni dönemin başlangıcının göstergesidir. Fakat Elçibey döneminden farklı olarak, Batı ile yaklaşmanın sınırlarına dikkat edilmiş ve Rusya'yı kırmamaya özen gösterilmiştir. Rusya'nın olası tepkilerine karşı petrol anlaşmalarında Rusya'ya pay verilmesi ile olası tepkileri dengelemeye amaçlanmıştır.¹¹ Aliyev yönetime gelinceye kadar dengesiz politika izlenmiş, ve bu dengesiz yani aşırı Rusya karşıtı politika izlemenin cezasını ülke olarak çekmiştir. Aliyev döneminde tüm yönetimi müddetinde Rusya "Karabağ" konusunda hakim konumunu zaman zaman kaybetse de kilit ülke olma özelliğini sürdürmüştür. Aliyev döneminde ise yapılan hasarlar "Yakın Çevre Doktrini"ne uygun olarak onarılmış ve Rusya ve Batı'nın ülkeye müdahalesi engellenmiştir.¹²

¹¹ Minodor Mitrica, **The Revival of Azerbaijan**, Romani, Paideia yayınları, 2003, s. 185.

¹² Cafersoy, "**Bağımsızlığının 10. Yılında...**", s. 295.

Azerbaycan Milli Meclis Başkanı Kuliyev'in Rusya Federasyon Şurasının Başkanı Şumeyka'nın davet ile Moskova'ya ziyareti ise parlamento üyelerinin son yıllarda gerçekleştirdiği önemli görüşlerden biri olmuştur. İki taraftan da fazla yetkili kişinin bulunduğu görüşmede toplantılar yapılmış ve iki tarafda basına önemli açıklamalarda bulunması ile birlikte iki taraflı parlamentolar arası işbirliğini öngören ikili anlaşmalara imza atmışlardır.

1994'ün günümüze olan süreçte Azerbaycan – Rusya ilişkilerinde Karabağ, Hazar, Çeçenistan ve Azerbaycan sınırına rus askerlerinin yerleştirilmesi ile ilgili konular nedeni ile hareketlilik yaşanmıştır. Karabağ konusuna gelecek olursak, bu problemde esas belirleyici etken H.Aliyev olmuştur. Ülkeler bazında ise belirleyici ülke Rusya olmuştur. Ancak Rusya bu savaşta bazen hakim konumunu kaybetse, fakat kilit ülke olarak karşımıza çıkmaktadır. Rusya bu önemli konumunu ise genellikle sürdürmeyi başarmıştır ve kararverici ülke olarak bulunmuştur.¹³

Azerbaycan tarafı petrol rezervlerinin işletilmesi konusunda Batı şirketleri ile anlaşma yaptıktan sonra Rusya tarafı bunu kabullenmekte zorlanmıştır. Fakat Putin'in iktidara gelmesi ile birlikte kendisinin enerjiye verdiği önem sayesinde bu duruma olan tutumu değişmiştir ve yumuşama gösterilmiştir. Bu yumuşama kendini “Bakü-Ceyhan-Tiflis” boru hattına rus şirketlerinin katılımında kendini göstermiştir. Bu boru hattı diğer hatlara kıyasla daha uzun olmakla toplam uzunluğu 1760 km dir. Hattın toplam maliyeti 2.9 milyar dolardır.¹⁴ Rusya Başbakanı V.Çemomirdin'in başkanlığında bulunan enerji lobisi ise Azerbaycan'la enerji konusunda iyi ilişkiler kurulması gerektiğini vurgulamıştır. Ve bu görüşmeler sonuç vermiş, iki ülke arasında “Yüzyılın Anlaşması” 20 Eylül 1994 tarihinde imalanmıştır. Bu anlaşmada ise LUKoil şirketine 10 % pay verilmiştir. Anlaşmalar devam ettikçe ise bu pay verilme konusu süreklilik arz etmiştir.

H.Aliyev döneminde iki ülke arasındaki ilişkilerde gerginlik yaratan konulardan biri Çeçenistan konusu olmuştur. Rus tarafı defalarca Azerbaycan'ı

---

¹³ Araz Aslanlı, “Denge Politikasının Doğal Sonucu:Aliyev'in Moskva Ziyareti”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2 Sayı 23, Ankara, Mart 2002, s. 49.

¹⁴ Haydar Aliyev, **Dünya Siyasetinde Azerbaycan Petrolü**, No:77, İstanbul, Sabah Kitapları 1998, s. 140-141.

Çeçenistan a yardım etmekle suçlamıştır ve işi hatta tehdit olarak bomba atmaya kadar götürmüştür. İşin aslı ise, Rusya Azerbaycan’a 1991 yılından kızgınlık duymaktaydı. Sebep ise “Kafkas Evi” düşüncesi idi. Bu düşünce sayesinde eski Kafkas halklarını bir çatı altında toplamak ve birlikte örgütlenmesini sağlamaktı. Çeçenistan konusunda Azerbaycan ve Rusya arasındaki gerginlik ilk defa 1994-1996 yılları arasındaki birinci Çeçen-Rus savaşında kendisini göstermiştir. Rus tarafı yine her zaman olduğu gibi Azerbaycan’ın Çeçenistan’a yardım etmesi ile suçlamış ve bu nedenle de ihracatının 70% yaptığı ülkeye ambargo uygulamıştır. Bu suçlamalara rağmen ise, Azerbaycan tarafı bu iddiayı kabul etmemiş ve kendisinin Çeçenistan’a yardımı ile ilgili bağlantısı olmadığını bildirmiştir. Çeçenistan ve Rusya arasında anlaşma imzalanması ile sorun gündemden çıkmıştır ambargo uygulanması kademeli olarak ortadan kalkmıştır. Ağustos 1999 yılında Çeçenistan’ın bazı birliklerinin Dağıstan’a saldırması ile birlikte Rusya terörle mücadele gerekçesini kullanarak Çeçenistan’a yeniden saldırmıştır. Rusya tarafı ise terörle mücadele kapsamında Azerbaycan’dan destek istemekle beraber yine Çeçenistan’a yardım etmekle suçlamıştır.

Rusya Dışişleri Bakanı yaptığı açıklamada Dağıstan sorunu konusunda terörle mücadele kapsamında Azerbaycan’ın desteğini istemiş, ve bu gibi diğer sorunlarla da birleşerek başa çıkılması gerektiğini vurgulamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev ise cevap bildirisinde bu işbirliğine ve sorunların çözümüne birlikte yaklaşılmasında gerekliliğin önemini vurgulamıştır.¹⁵ Moskova’nın bölge ülkelerinden teröze karşı yardım istemesi daha Yeltsin döneminde bile vardı. Putin BDT toplantısında yaptığı açıklamada tüm Kafkasya Cumhuriyetleri’nin buna destek vermesinin önemini dile getirmiştir.

Çeçenistan konusunda ise Rusya’nın şüpheleri devam etmekteydi. Karşı taraf ne kadar bu destekleme ile bir ilginin olmadığını söylese de Rusya tarafı buna inanmamakta ısrarcı olmuştur. Rusya Savunma Komisyon Başkanı’nın televizyon kanalına yaptığı açıklamasında ise Çeçenistan’a Gürcistan ve Türkiye’den silah satışı yardımı yapıldığını ayrıca ise terörist birliklerin Azerbaycan’da eğitim gördüğü iddialarını söylemiştir. Ayrıca konuşmada bu sebeplerden dolayı, Rusya’nın bu

---

¹⁵ **Azerbaycan Gazetesi**, 3 Eylül 1999.

lkelerle ilişkilerini gözden geçirmeli olduğunu ve icap ederse eğer sınırların kapatılmasını gerektiğini vurgulamıştır. Gümrük Komitesin’den ise buna uygun olarak silah geçisi ve diğer nedenlerden dolayı sınır hatlarının daha üstün korunmasına arttırtıklarını belirtmiştir.¹⁶

Tüm bu olaylar ekseninde görülmüştür ki, Rusya tarafı her defasında Çeçenistan konusunda Azerbaycan tarafını sulasada Azerbaycanlı yetkililer bunu her defasında kabul etmemişlerdir. Fakat 2000 yılından başlayarak V.Putin’in devlet başkanlığı görevini yürütmesi ile birlikte Azerbaycan’ın politikasında değişiklik olmuştur. Bu değişiklik ise Azerbaycan’da bulunan Çeçenlerin etki alanının kısıtlanması ve bazılarının ise tutularak Rusya’ya iadesi şeklinde olmuştur.

İktidara gelen H.Aliyev iktidara geldikten sonra Rusya ile ilişkilerin iyi olmadığını görünce Batı,Türkiye, ABD ile ilişkilerin gelişmesine denge politikası çerçevesinde önem vermiştir. İki lke arasındaki ilişkilerde ilk yakınlaşma Washington’da Azerbaycan büyükelçiliğinin açılması ile birlikte olmuştur. Fakat lkeler arasındaki soğukluk ise “zgrlklere Yardım Yasası” sayesinde Azerbaycan’a farklı sebeplerden dolayı yardımın yapılmaması ve 907 sayılı yasanın kabul edilmesi ile ilgili olmuştur. H.Aliyev iktidara geldikten sonra ilişkiler gelişmeye başlamıştır. Ve bunun bariz göstergesi olarak 907 sayılı kararın yürürlükten çıkması için B.Clinton ve diğer devlet yetkililerine mektup göndererek gerekli işlemlerin yapılması gerektiğini söylemiştir.¹⁷

ABD st düzey devlet yetkilisinin Azerbaycan’a yaptığı ziyarette Clinton’un mektubunu Aliyev’e sunmuştur. Mektupta bu karara vurgu yaparak karara düzenlemeler yapılacağını ve ortada olan sıkıntıların sivil toplm örgütleri ile ortadan kaldırılacağını bildirmiştir. Bu konu ise farklı sebeplerden dolayı Azerbaycan – Rusya arasındaki ilişkilere etki eden ilk faktördü.

1997 yılında Aliyev, ABD büyükelçisi R.Kauzlarich’i kabul etti. Görüşme sırasında ise Clinton’un Aliyev’i ülkeye davetini ilette. 27 Temmuz 7Ağustos 1997

---

¹⁶ Nesib Nesibli, “Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tehran Jeopolitik Kuşatması”, **Stratejik Analiz**, cilt 1, 2000, s. 65.

¹⁷ Azerbaijan International, (6.4), Winter, 1998, s. 54-55.

tarikhleri arasında Aliyev'in ABD ye ilk ziyareti başladı. Görüşmelerde esas konu yine 907 sayılı kanunun iptal edilmesi sürekli vurgulanmıştır. Ayrıca iki ülke arasındaki ilişkilerde iyileşmeye gidilmenin önemine vurgu yapılmıştır.¹⁸

22-24 Nisan 1999 tarihleri arasında H.Aliyev NATO'nun ellinci yıl kutlamaları için ABD'ye gitti. Görüşmeler sırasında 907 sayılı ek madde gündemin esas konusu oldu. ABD'li yetkililer bu yıl içerisinde bu madde ile ilgili değişiklikler edileceğini söylediler. Ancak Bush'un başkan seçilmesi ile birlikte sorunun çözümüne ilişkin umutlar arttı. 2001 yılında konuya ilişkin Key West görüşmelerinde konuya ilişkin görüşmeler yapılmış ve ana maddenin kaldırılması konusunda çaba sarf edileceği vurgulanmıştır. Daha sonra Hazar konusunda, Rusya ve İran arasında sıkıntı çıkınca ABD'nin bölgede Azerbaycan ı yalnız bırakmaması gibi yorumlanmıştır. Krizin ardından yapılan açıklamalarda ise Azerbaycan'ı destekleyici ifadeler ABD tarafından sarf edilmiştir.¹⁹

ABD'nin Rusya-Azerbaycan arasındaki ilişkiye olan diğer bir etkisine gelince ise 11 Eylül saldırılarından sonra olmuştur. Rusya ve Azerbaycan arasındaki ilişkilere tesir edebilecek en büyük güç ABD ola bilirdi. Ve öyle de oldu. ABD'nin terörle mücadele kapsamında bölgeye uyguladığı politikası Kafkasya'da Gürcistan ve Azerbaycan ile yakın ilişkileri beraberinde getirdi. Rusya 11 Eylül saldırısının kendisinin uğraştığı Çeçenistan konusunda daha iyi anlayacağını düşünmekteydi. Ve bununla da uluslararası ortamdan yararlanmayı düşünmekteydi. Fakat diğer devletlerin ABD'ye hava sahalarını açmaları ve üs vermeleri Rusya'yı rahatsız eden bir konuydu. Tüm bunlara rağmen Putin ABD'nin terörizme karşı mücadelede oluşturacağı koalisyonu girme isteğini iletti. Bu isteğin nedeni ise, bunun tüm insanlığa karşı yapılmış bir saldırı olarak Rusya nitelemekteydi.²⁰

11 Eylül saldırısında ABD'nin tüm dünyaya yaygınlaştırdığı terörle mücadele kapsamındaki ilişkilerde ABD tarafı bir takım adımlar atmaya başladı. Neden olarak

---

¹⁸ Kamer Kasım, "11 Eylül Sürecinde Kafkasya'da Güvenlik Politikaları", **OAKA**, cilt 1, No: 1, 2006, s.

¹⁹ Hidayet Orujov, **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Bakü, Batı-Doğu yayınları, 2002, s. 74-75.

²⁰ **A.e.**, s. 34.

ise, ABD'nin bu politikanda Azerbaycan tarafı bunu destekleyici birçok ifadeler kullanmıştır. Azerbaycan'ın bu desteyine karşılık olarak ise ABD 907 sayılı kanunun düzenlenmesine ilişkin eylemler bulundu. Bu eylemler ABD başkan Bush'un 907 sayılı kanunun ek maddesinin durdurulması ile bağlı başkana yetki verilmesini istemişti. 2002 yılının sonuna kadar ise, Temsilciler Meclisi başkanın bu isteğinin onaylanacağını bildirmişti. Ve böylece terörle mücadele kapsamında Azerbaycan tarafının ABD'ye destek vermesi bu 907 sayılı ek maddenin yürürlükten çıkmasına neden oldu. Ve böylece ABD başkanı gerek görürse Azerbaycan'a maddi yardım yapabilecekti. Bunun ardından ise yapılan başkanlar arası telefon görüşmesinde ise Aliyev bu kararın ardından Bush'a kendi teşekkürünü iletmiştir.

11 Eylül saldırılarının ardından Azerbaycan'a verilen önemin artmasına ilişkin ABD hakim daireleri çok fazla beyanatta bulunmuştur. Bu açıklamaların ana konusu ise Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü destekleyen sözler teşkil etmiştir.²¹

Aliyev döneminde ABD'nin Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilere diğer bir etkisine gelince ise bu politikaların ardından ABD Azerbaycan'da askeri üs kurmak girişimlerine başlamıştır. Ancak Aliyev bu ülkeler arasında denge politikası izlemiştir, ve hiçbir ülkenin kendi manevra alanını kısıtlamasına izin vermemiştir. Bu üs kurma konusu, daha sonra 2004 yılında yeniden gündeme gelmiştir. Ancak Aliyev yaptığı politika sayesinde Milli Güvenlik kanununu onaylayarak yasaya soktu. Bu yasaya göre ise, başka devletin Azerbaycan toprakları içinde askeri üs konumlandırması Azerbaycan yasalarına göre yasaklanmıştır.²² Bu yasayla birlikte Rusya ve İran'n endişeleri belli ölçüde azalmış ve bu ülkeler ile özellikle Rusya ile iyi ilişkilere zarar verilmesine engel olunmuştur. ABD tarafından ise yasa kabulü ile birlikte üs konusunda pazarlıklar zorlaşmıştır. Daha önceden ABD tarafından üs konusunda telep geldiğinden Rusya'nın Azerbaycan büyükelçisi yaptığı açıklamasında ABD'nin Azerbaycan'da askeri üs edinmesi Dağlık Karabağ sorunda sıkıntı çıkması ile neticeleneceğini bildirmiştir.

---

²¹ Kenan Hasanlı, "Yahudi Lobisinden Azerbaycan'a destek", 525-ci gazetesi, 31 Ekim, 2001.

²² A.e., s. 69.

Sovyetlerin dağılmasından sonra yeni bağımsızlığını kazanan devletler için esas konulardan biride uluslararası kuruluşlarla ilişkilerin kurulması idi. Bu kuruluşlardan biride NATO olmuştur. Şubat 1992 tarihinde Hasan Hasanov'un Belçika ziyareti sırasında NATO genel sekreteri ile buluşması bağımsızlığını yeni kazanan devlet açısından çok önemli bir konuydu. Bu kuruluşla ilişkiler hem siyasi hem politik açıdan sorunlar yaratsada ülkenin uluslararası arenada tanınmasına büyük önem vermiştir. Bu sorunlardan en önemlisi konu ile bağlı olan NATO-Azerbaycan ilişkisinin Rusya tarafından hoş karşılanmaması sorununuydu. Brüksel zirvesinde öne sürülen BİO-Barış İçin Ortaklık programı ile birlikte Azerbaycan-NATO ilişkileri bu program çerçevesinde önemli boyut kazanmıştır. NATO ile ilişkilerin geliştirilmesinde Azerbaycan için gelecekte olası tehlikeleri bastırmaya yardım etmesiydi.

BİO ile ilgili haberler çıktıktan sonra, Azerbaycan hükümeti programın incelenmesi için talep göndermiş ve bunun devamında ise cevap olarak NATO'nun Türkiye temsilçisi Azerbaycan'a gelmiştir. Azerbaycan tarafı ise programı incelediklerini ve kabul ettiklerini beyan ederek, programa katılma isteklerini vurgulamışlardır.²³ Bundan sonra ise programın dökümanı Brüksel'de H.Aliyev tarafından imzalanmıştır. 1997 yılında Azerbaycan'da ziyarette olan NATO Genel Sekreteri Solan'a yaptığı açıklamalarda Azerbaycan'a gerekli yardımların yapılacağını ve gerekirse milli ordunun da yeterli seviyeye çıkması için gerekli kursların geçebileceğini söylemiştir. Öte yandan NATO'nun Dağlık Karabağ sorununda da yardımını esirmeyecek açıklamalar yapması bu konuda Rusya'yı rahatsız etmiştir. Mevcut problemle ilgili Rusya konuya üçüncü bir ülke tarafından paylaşılmamasını istemekte ve aksi durumda sıkıntı çıkmasının kaçınılmaz olacağını söylemiştir.²⁴

NATO'nun Vashington Zirve Toplantısında ise Azerbaycan açısından önemli ola bilecek alan dışı müdahaleye zemin hazırlanmıştı. Şöyleki, NATO Avrupa dışında Kafkasya'da da huzrsuzluk ve müdahale hiss ettiği zaman NATO'ya müdahale yetkisi veriyordu. Bu zirvenin Azerbaycan açısından bir başka önemi ise üyesi olduğu GUAM

---

²³ Musa Gasimov, **Azerbaycan'ın Dış Politikası: Konsept Meseleleri**, Bakü, Mütercim Yayınları, 1997, s. 90.

²⁴ **Azerbaycan** gazetesi, 11 Kasım, 1997.

teşkilatına Özbekistan'ın da katılması ile birlikte teşkilat isminin “GUUAM” olarak değişmesidir. Bu teşkilatın genişlemesi ile birlikte bu haber uluslararası kamuoyunda önemli bir yer tutmuştur.

Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilere yansıyan ve tesir eden olaylardan biri de Azerbaycan-NATO arasındaki ilişkilerde gelişmenin yaşanmasıdır. Bu gelişme ise Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerine ait askeri birliğin “Kosova Uluslararası Barış Gücüne” katılması oldu.²⁵ 28 Temmuz tarihinde ise Türkiye yetkilileri ile Azerbaycan yetkilileri arasında Kosova'ya gidecek barış gücü arasında anlaşma imzalandı. Ve Eylül 1999 tarihinden itibaren Azerbaycan kendi birliklerini ilk defa göndermiştir. Daha sonra ise 18 Kasım 2002 tarihinde Afganistan'a Azerbaycan tarafından 30 kişilik ordu gönderilmiştir.

19 Mayıs 2004 tarihinde ise NATO karargahını ziyaret eden İ.Aliyev Genel Sekreter ile görüşmüştür. Bu görüşmede karşılıklı ziyaretlerin NATO – Azerbaycan ilişkilerini geliştirdiğini ve Azerbaycan'ın Batı'ya entegrasyonuna katkıda bulunduğuna vurgu yapılmıştır.²⁶

Tüm bu konulardan analiz yapacak olursak eğer, Aliyev'in iktidara gelmesi ile birlikte dengeli politika izlemesi olumlu sonuçlar vermiştir. Aşırı karşıt ve aşırı yanlı hiçbir ülke ile politika izlenilmemesi Azerbaycan'a olumlu tesir yapmıştır. Fakat Aliyev'in Azerbaycan-Rusya politikasında özellikle dikkat ayrılmış ve karşı tarafı kızdıracak hamleler yapılmasından kaçınılmıştır. Aliyev ne zaman ki, ABD ve ya Batı ile olumlu ilişkiler içine girdiğinde Rusya tarafından bu konu hoş karşılanmamıştır ve her defasında ise bu eylemlerin Dağlık Karabağ savaşı konusunda sıkıntılar ortaya çıkması ile tehdit edilmiştir. Tüm bu olayları göz önüne aldığımız zaman, Aliyev dengeli politika sayesinde her iki taraf, ister ABD ve Batı ile isterse de, Rusya ile ılımlı ilişkilere imza atmıştır.

---

²⁵ Abbas Piriye, **Siyasi Stratejiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakü, BDU yayınları, 2002, s. 319

²⁶ Nazım Cafersoy, **Eyalet-Merkezi düzeyinde eşit statüye: Azerbaycan-Rusya ilişkileri 1991-2000**, Ankara, Avrasya-BirVakfi, Avrasya stratejik araştırma Merkezi, 2000, s.42.

3.3. Haydar Aliyev Döneminde Ekonomik İlişkilerin Payı ve Önemi

1993 yılında iktidara halkın isteği ile gelen Haydar Aliyev, kaos ortamından çıkardı ve millet savaşının karşını almakla beraber tüm kurtarıcı görevleri üslendi.²⁷

Aliyev'in iktidara gelmesi ile birlikte tüm alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da değişikliklere neden oldu. Ülke ekonomisini kurtarmakla beraber ekonominin yükselişi için önemli tedbirler almaya başladı. Lider ilk olarak, ülkede Pazar ekonomisinin yaratılması maksatı ile bunu kanunla düzenleyen bir yasa getirildi. Bununla birlikte maksatlı devlet programları kabul edildi ve islahatlar yürütüldü. H.Aliyev tarafından belirlenmiş stratejinin esasını ekonominin yükselişine ve dünya ekonomisine entegrasyon ve Pazar ekonomisinin yaradılması teşkil ediyordu. İslahatların maksatlı şekilde yerine yetirilmesi ise, yasa topluluğunu meydana getirdi. Aliyev döneminde iktisadi alanların idaresi ile ilgili 70- ten fazla yasa kabul edilmiş ve 30-a yakın devlet programı yürürlüğe girmiştir. Haydar Aliyev'in faaliyeti alanında Azerbaycan da sanayi profilinde değişiklik olundu. Sanayinin işletilmesinde yeni metodlar denenildi.²⁸ Kısacası Haydar Aliyev Azerbaycan'da sos-ekonomik gelişmenin temin edilmesi maksadıyla, yeni gelişme stratejisi nin temelini oluşturdu. Ekonominin tüm alanlarında yürütülen ekonomik doğru politika sayesinde ülkenin Milli Geliri 1996-2002 yılları içinde 71 % artarak 6.1 milyar manata yükselmiştir.

Sosyalizmden kapitalizme geçit döneminde Pazar ilişkileri ile sosyal adalet prensiplerinin ilişkilendirilmesi önemle dikkata alınmalıdır. Herkesin emeğine ve yeteneklerine göre değer verilmesine göre şekillenen kapitalizme geçit mümkün olmayan prosedür gibi gözüküyordu. Oysa ki, sosyalizm değerlerine alışmış halk için bu çok zor gözükmeyle beraber bir takım narahatlıklara yol açacaktı. Bu nedenden dolayı iki farklı sistem arasında dengenin kurulması gerekiyordu. Ve sonunda Pazar ilişkileri ile sosyal adalet prensiplerinin ilişkilendirilmesi Haydar Aliyev modelinden orataya çıkmaktaydı. Diğer konusu ise iki farklı sistem içinde sentezin yapılmasıydı.

²⁷ Oya Eren, "Cumhurbaşkanı Gül'ün Azerbaycan Ziyareti Heyecan Uyandırdı", **ASAM**, sayı 92, Aralık, 2007, s. 17.

²⁸ Anar Kəlbəyev, "Heydər Əliyev və iqtisadi islahatlar," Nisan 17, 2017, (Çevrimiçi) <https://azvision.az/news/115639/heyder-eliyev-ve-iqtisadi-islahatlar.html> , 27 Nisan 2019.

Öyle bir sentez yapılması gerekiyordu ki, gelişime olanak yaratan yeni ekonomik sistem oluşsun ve yapılan islahatlar sosyal adalet prensiplerine zıt olmasın. Aliyev' in ekonomik siyaseti sonucunda Pazar ilişkileri ile sosyal adalet prensiplerinin sentezinin yaratılmasına neden oldu. Ve bunu sosyal Pazar modeli diye de söyleye biliriz. Bir tarafta ekonomik rekabet ve onun oluşturduğu değerler sistemi, diğer tarafta ise toplumun problemlerinin ve ekonomik kaygılarının devletin üzerine alınması maksat olarak koyulmuştu.²⁹ Aliyev'in yaptığı tasdik ettiği devlet programlarında, imzaladığı senetlerde, yeni iş yerlerinin açılması, ve yoksulluğun azaltılması gibi hedeflerde planlamalar arasında her zaman yer almıştır. Diğer taraftan H.Aliyev tarafından gerçekleştirilen siyasetin sonucunda halkın rahat seviyesinin yükseldilmesi, ve Azerbaycan'ın güçlü devlet olarak yer olması, Aliyev siyasetinin soso-ekonomik siyasetinin esas maksatıdır.

Haydar Aliyev'in mimarı olduğu yeni ekonomik Azerbaycan modelinin en önemli elementi Pazar ekonomisi-ekonomik liberalizmdir. Bunu tasdik eder nitelikteki açıklamasında ise, Ekonomisi güçlü olan devlet herşeye kadirdir açıklamasıdır. O dönemde devletin maliye imkanlarının zayıf olması ise geçirilen islahatlara engel olamaması, ve sosyal rakamlar gün geçtikçe artmaya başladı.³⁰ Aliyev zamanına kadar ve iktidarın ilk yıllarında ülkede olan bankalarda önemli problemler vardı. Şöyle ki, bu bankalar ekonomide hiçbir önemi yoktu ve faaliyet alanları kısıtlı bir yeri kapsıyordu. Tüm bunların sonunda ülkede hiperenflasyon 1800 orana kadar yükselmişti.

Egemenliğin güçlendirilmesi yönünde karşıda duran önemli vazifelerden biride makroekonomik sabitliyin sağlanması idi. 15 haziran 1994 yılında yapılan ehalinin sosyal savunmasının güçlendirilmesi ve ekonomik maliye durumunun sabitleştirilmesi tedbiri konusunda yapılması gereken işler kararlaştırıldı.

1995 yılında Aliyev'in liderliği ile uluslararası maliye üniversitelerinin desteği ile islahatlar geçirilmeye başlandı. İlk defa dış ülkelere kredi alındı ve bu krediler sayesinde ise maliye durumu ve bütçe ile ilgili problemler ortadan kaldırılmaya

---

²⁹ Hasan Kuliyev, "Rusyanın Azerbaycan Stratejisi", **Avrasya Dosyası**, cilt 3, sayı 4, 1996, s. 201.

³⁰ **Yeni Musavat Gazetesi**, 25 Ocak 2002.

çalışıldı. Ülkede banka-maliye sektörü düzelmeye başladı. Sovyet ülkeleri içinde, en derin bürhan Azerbaycan'da olmasına rağmen yapılan islahatlar sonucunda Azerbaycan kısa zamanda birçok ülkeleri geride koymayı başardı. Aliyev'in yürüttüğü makroekonomik siyaset sonucunda Azerbaycan'ın 1998 yılında Asya Bühranının'dan çıkmasına neden oldu.

Bağımsızlığın ilk yıllarında, bütçe dağılımı ülkede üretilen mahsulun yüzde 10'na ulaşmıştı. Bunun sonucunda ise hiperenflasyon ortaya çıkıyordu. Bunun karşısını almak için,para siyasetine ve devlet maliyesine nezaret güçlendirildi. Aynı zamanda ülkede döviz kuru ile ilgili işler yapıldı. Sonuçta, hiperenlasyon iki yıl içinde 1880 %'den 7 %'a indi. Makroekonomik islahatlar sonucunda radikal struktur islahatlarının başlanmasına zemin yarattı. 1995 yılında devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi ile ilgili devlet programı kabul edildi. Bununla da ülkede özelleştirilmenin esası koyuldu. Bunun sayesinde fiyat problemleri hall edildi ve fiyatlar liberalleştirildi. Ticari engeller ortadan kalktı, ve rakbet ortamı oluşmaya başladı. Özel sektörün gelişmesi ile birlikte ülkede efektif kanun bazası yaratıldı. Bu vaziyetde H.Aliyev'in desteği ile ülkede Pazar ekonomisine dinamik geçiş başlandı. Ekonomi tam olarak liberalleştirildi, ve özelleştirme yürütüldü. Ekonominin sovyet döneminden kalma yürütölme mekanizması yeniden düzenlendi.³¹

Aliyev'in dehası ile sanayi mahsullerinin hazırlanmasında önemli artış vardı. Petrol ve metalurji alanında artım daha yüksek oldu. Diğer ekonomik alanlarda gerileme tamamen durduruldu ve hasılat sanayisi ile birlikte petrol dışı alanlarda gelişmeye başladı. Sanayi ile birlikte cümhurbaşkanı tarım alanında gelişme sağlanmasına özellikle dikkat ayırdı.³² Ve bu dikkat sonucunda tarım alanında tüm fiyatlar sabit olarak ayarlandı ve bununla birlikte ihracat-ithalat alanında sınırlamalar ortadan kalktı. İthal-ihrac prosedurunun Pazar ekonomisine göre ayarlanıp geliştirilmesi ise, Azerbaycan'ın uluslararası ilişkilerinin her yıl daha fazla gelişmesine neden oldu.

³¹ **Azerbaycan Gazetesi**, 29-30 Ocak, 2002.

³² V.G. Mityayev, "Karabaxskiy Konflikt v Kontekste Mejdunarodnih Otnoşenii," Der: Kojokina E. M, **Armenia: Problemi Nezavisimogo Razvitiya**, Moskva, 1998, s. 488.

1991-1994 yılları arasında enflasyonun çok fazla yükselmesinden sonra yürütülen ekonomik politikalar sonucunda 1995 yılından sonra enflasyonun bir rakamlı sınırdan durdurulmasına başarıldı. Ekonomide yürütülen gelişmiş islahatlar sonucunda ülkenin maliye durumu düzelmeye başladı ve devlet gelirlerinin her geçen yıl artmasına neden olundu. Haydar Aliyev'in kısa zamanda ülkede geçirdiği islahatlar uluslararası arenada kısa zamanda büyük destek almaya başladı. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası tarafından Azerbaycan'da ekonomik islahatlar hakkında özel program hazırlandı. Bu program sayesinde ülkede ekonominin liberalleşmesine yönelik radikal islahatlar hayata geçirildi. Vergi siyasetinin yürütülmesi ve fiyatların dış ekonomik ilişkilerin döviz pazarının liberalleştirilmesi sayesinde maliye sabitliyinin temin olunmasına başarıldı. Ülkenin ekonomik artımı 1995 yılından başlayarak BDB içinde yüksek sırada bulunmasına neden olmuştur.³³

Azerbaycan'ın kısıtlı maliye imkanları ve zayıf devlet bütçesi ile karşıya koyulmuş strateji hedeflere ulaşılmasının mümkünsüzlüyü ve dış yatırımın önemine dikkat çeken Haydar Aliyev, uluslararası şirketler ile Azerbaycan sektöründeki petrolün işletilmesi konusundaki konuyu öne çekmiş ve Azerbaycan'ın yeni petrol stratejisini işleyip hazırlamıştır. Azerbaycan'ı derin iktisadi böhrağa düşmemesi için uluslararası şirketlerin ülkeye yatırım yapmasına büyük ihtiyaç vardır. Bunun yapılması için ise bu şirketlerin davet edilmesi için burdaki işlerin önemine inandırılması gerekmeteydi. Bu önemli görevi üzerine alan Aliyev uluslararası nüfuzu sayesinde uzun süren görüşmelerden sonra 11 uluslararası şirketin iştiraki ile Hazar'ın Azerbaycan sektöründeki "Azeri" "Çırac" "Güneşli" yataklarının birlikte işlenilmesi ve pay verilmesi konusunda anlaşma imzalandı. Bu mükavele ülke içinde durumun düzelmesi açısından ülke dışında ise başarıların elde edilmesinde önemli rol oynadı. Aliyev'in de vurguladığı gibi bu mükavele sayesinde Hazar denizi ve içindeki zenginlikler dünya yüzüne çıktı. Bu mükavelenin imzalanması, modern gelişme programını teşkil eden ve Haydar Aliyev tarafından hazırlanan yeni petrol stratejisinin parlak görüntüsüdür. Azeri,Çırac, Güneşli yataklarının kullanımı ile birlikte ülkeye fazla ülkeye dış şirketlerin gelmesine neden oldu. "Asrın Mükavelesi"nin

---

³³ Cumhuriyet gazetesi 30 Aralık 2001 yılı.

imzalanması hasıl olunacak petrolün dünya pazarına çıkarılması için önemli yol haritasının bulunması açısından önemliydi.

Türkiye bu mükaveleden sonra, Hazar petrolünün yabancı pazarlara ulaştırılması ile ilgilenmeye başlamıştır. Türkiye “Bakü-Ceyhan” hattının en ekonomik seçim olduğunu belirtmiştir. Boru hattı üç ülke ile bağlantılı inşa edilebilecekti. İran tarafı Bati ve Amerika’nın istememesi sebebinden bu seçenek rafa kalkmıştır. Ermenistan coğrafi olarak en uygun seçim olsa da fakat Azerbaycan ile savaş halinde olması bu şıkkı da elenmeye mecbur etmiştir.³⁴ Gürcistan konusunda ise ABD izin vermiştir. Türkiye ise bu projeyi gerçekleştirmek için Azerbaycan ve Gürcistan şirketleri ile ilişkiler geliştirmeye başlamıştır. Ayrıca Amerika’nın Türkiye ye verdiği destek çok önemlidir.³⁵

Bu ilişkilerde dönüm noktası ise Aliyev’in açıklamalarında petrolün transit yolu olarak Türkiye’yi kullacağını açıklaması olmuştur. Bu seçimin yapılmasında neden Türkiye ile dostluk ilişkilerinin üst düzeyde olması ve bu dönemde ABD-Türkiye ilişkilerinde müttefik olmalarıdır.³⁶ Amerika yetkililerinin yaptığı açıklamalarda en uygun güzargahın Tiflis-Ceyhan yolunun en uygun seçenek olduğudur. ABD’nin bu yolu desteklemesinde neden olarak bu hattın ABD ile yakın ülkelerin arazisinden geçmesi ve Türkiye’nin bu bölgede önemli oyuncu olması ile birlikte Rusya’yı dengeleyici ülke olarak görülmesiydi.³⁷ Fakat konuşulan bu hattın en dezavantajlı durumu ise güzargahın finansal açıdan en pahalı hatt olarak gözükmesidir. Ve bu sebeptende şirketler finansal açıdan pahalı olan bu projeye fazla istekli değillerdi. Olumlu neden ise, söyleyecek olursak, en önemli faktör çok ulaşımli güzargahın yaranması ve petrolün dünya pazarlarına taşınması açısından stratejik öneme sahip oldu.³⁸ 1998 den itibaren ise Bakü-Ceyhan hattı daha fazla öne çıkmıştır.

---

³⁴ Nesibli, *Azerbaycan jeopolitiği ve Petrol...*, s. 9.

³⁵ Brent Sasley, “Turkey’s Energy Politics in the Post-Cold War Era”, *Maria Journal Middle East Review of International Affairs*, cilt 2, no 4, (Çevrimiçi) <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue4/jv2n4a4.html> , 30 Nisan 2019.

³⁶ Brent Sasley, “Turkey’s Energy Politics in the Post-Cold War Era”, *Maria Journal Middle East Review of International Affairs*, cilt 2, no 4, (Çevrimiçi) <http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue4/jv2n4a4.html> , 30 Nisan 2019.

³⁷ A.g.m

³⁸ Aydın, *Türkey and Central Asia:...*, s.164.

Azerbaycan, Türkiye Gürcistan bu projede ABD desteğini alması ise şanslarını artıran başka bir sebeptir. Bilinmelidir ki, ABD olmadan bu projenin ileriye gitmesi çok fazla mümkün gözükmemekteydi. Yapılan lobi faaliyetleri sonucu ise şirketler bile hayır diyemedi. Bu durum bize bölgede en önemli aktörün ABD olduğu gerçeğini göstermiştir.³⁹

H.Aliyev Bush'un resmi daveti ile ABD'ye 2003 yılında ikinci defa resmi ziyarette bulundu. Bir sonraki gün ABD ticaret bakanı ile görüştü. Görüşmede Aliyev BTC projesine değinerek bu projenin engellerinden olduğunu belirtmiş ve daha fazla işbirliği yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Evance'de ABD hükümetinin Hazar bölgesinin dünya ekonomisine entegrasyonuna bağlı olarak BTC projesine tam destek verdiğini ve Azerbaycan'la hem petrol hem doğal gaz konusunda ilişkilerde daha yakınlaşacağını ve buna göre de hem telekammükasyon hem de gemicilik alanında ilişkilerin geliştirilmesini öngören adımlar atacağını belirtmiştir. Aynı gün Aliyev AGİT temsilcisini M.Prina'yı kabul etmiş ve görüşmede Karabağ sorununun çözülmesini gerektiğini ve çözüm için ABD'nin girişimlerinin artırılması gerektiğini vurgulamıştır. 25 Şubat'ta ise Vashington'da "Doğu Batı Enerji Koridoru bir Gerçektir" konulu uluslararası konfrans gerçekleştirildi. Konfransta konuşma yapan Aliyev, BTC projesinin 1994 yılından itibaren başarılı şekilde uyguladığı petrol strajesinin bir parçası olduğunu ve Kafkasya'da güvenlik sağlayacağını belirtti. Konfransın ardından Aliyev Woyke ve ABD Enerji Bakanı Dünya Ticaret Örgütüne üyeliğini desteklediğini ve bununla ilgili olarak gerekli çalışmalar yapılacağını vurgulamıştır. ABD Azerbaycan'ın DTYÖ'ye üyelik çalışmaları için bir milyar dolar ayırım yapmıştır. Bir sonraki gün ise Aliyev Beyaz Saray da Bush ile görüşme yapmıştır. Bu görüşmede BTC projesinin mevcut durumu Karabağ sorununun barışçıl yollarla çözümü, ve terörle birlikte mücadele ve bölgedeki durum ile ilgili fikir alışverişinde bulunulmuştur. Bush görüşme sonrasında ise Azerbaycan ile ilişkilere önem verdiklerini ve çeşitli sektörlerde ilişkilerin geliştirilmesine hükümet olarak hazır olduklarını belirtmiştir.⁴⁰

---

³⁹ Swietochowski, **a.g.e**, 35-62.

⁴⁰ Asgar İbrahimov, "ABD Azerbaycan'ın karşılaştığı sorunların aradan kalkmasına yardım edecek", **Azerbaycan** gazetesi, 27 Şubat, 2003.

Aliyev Azerbaycan petrol hattının çok fazlalığı fikri ile görüşme yaparak Bakü-Supsa hattının işlemlerine neden oldu. Aynı zamanda hasıl olunacak petrolün nakli için ise Bakü-Tbilisi-Ceyhan hattının kurulması için ilişkiler hız kazandı. Ekim 1999 yılında Azerbaycan, Türkiye, Gürcistan devlet başkanları ABD Başkanının katılımı ile birlikte, Bakü-Tbilisi-Ceyhan boru hattının inşa edilmesine dair hükümetlerarası seneti imzaladılar. Oluşan fazla engellere rağmen, Aliyev'in gayreti sayesinde proje gerçekleşti. 2003 yılında ise kemerin inşasına başlandı. Sonuçta, Azerbaycan petrolünün dünya pazarına transferi gerçekleşti. Bununla birlikte H.Aliyev "Bakü-Tbilisi-Erzurum" doğal gaz hattının temeline imza attı. Bununla birlikte Aliyev petrol gelirlerinin israf edilmemesi ve iyi harcanması için Devlet Petrol Fon nun yaranmasına da sebep oldu.⁴¹ 29 Aralık 1999 tarihinde ise bu fonun yaranmasını onaylayan senet imzalandı. Aliyev'in önemli kararlarından biri de burdan gelecek olan gelirlerin bir kısmı savaştan kaçmış olan kesimin sosyal hayatının iyileştirilmesine yöneltildi.

Başarılı ekonomik politikasının devamı gibi harçların ve harcamaların semereli dağılımını için bütçe sistemi talep olunuyordu. Bu konuda da Aliyev önemli adımlar attı. Bütçe sisteminin teşkili ve idare olunması ile ilgili 2002 yılında Bütçe Sistemi Hakkında yasa kabul edildi. Tam olarak söyleye biliriz ki, Azerbaycan 1993-2003 yılları içinde ekonomik durgunluktan çıkarak ekonomik gelişme ve yükseliş yoluna girdi.

Ekonomik gelişmenin Azerbaycan modelinin esas özellikleri arasında bölgesel gelişmenin hızlanması stratejisi ayrıca önem taşımaktadır. Böyle bir stratejinin icrası ülke ekonomisinde 80'li yılların sonunda tesadüf eden bürhanlı vaziyetin yarattığı gelişme seviyesindeki dalgalanmadır. Gelişme göstermiş Bakü ile gelişimden uzak bölgeler arasında dengesizlik bu durumun oluşmasına neden olmuştur. Bu ise ülke ekonomisinin karşısında duran en büyük problemlerden biri olarak görülmüştür. Bölgeler arasındaki bu dengesizlik ise gittikçe artmaktaydı.

Diğer taraftan bölgeler arasındaki önemli farklar ülke ekonomisinin bütçesin de olarak onun gelişmesine engel oluyordu. Bunun dışında bölgelerin sosyal ihtiyaçlarını kendi hesaplarından ödemesi mümkün olmadığından çoğu bölgeler

---

⁴¹ A.e.

bütçeden krediler hesabına ödenilmesini kaçınılmaaz ediyordu. Ve sonuçta gelişime harcanması gereken paralar bölgelere harcanıyordu.⁴²

Azerbaycan Cümhuriyeti bu durumda BDB mekanında çoktarafılı gelişme modelini yaratmakla birlikte hatta savaş durumunda bile dayanıklı ekonomi yaratıldı. Devam eden islahatlar ve temin edilen hukuki islahatlar ve düzenlenen ekonomik ilişkiler sağlamlaştırılan ekonomik prosesler milli ekonomik gelişime olumlu yansıdı, ve tesir etti. Bildirilmelidir ki, 1995-2003 yılları arasında ÜDM’de 95%, sanayi mahsullerinde 53.9%,devlet bütçesi gelirlerinde 3 defa ülkenin dövüz kaynaklarında 85 defa, dış ticaret hacminde 4 defa artıma ulaşıldı.⁴³ H.Aliyev in yürüttüğü siyaset sonucunda Azerbaycan kendi gelişimini yükseltmekte ve korumaktaydı.⁴⁴

Haydar Aliyev’in esasını koyduğu milli ekonomi ve onun gelişim tarafları 2003 yılından başlayarak günümüze kadar ciddi ve itibarlı gelişim yolundadır. Artık 16 yıldır ki aşağıdaki başarılar kazanılmaktadır.

1. Azerbaycan ekonomisinin dağıtım preseduru devam etmektedir. Ekonominin saha işlevi tam dolgunlaştırılmış ve makroekonomik siyaset yükselen hatla devam etmiştir. Bunun sonucunda ise ülke ekonomisinin petrol sektörü güvenli olmakla beraber petrol dışı sahalarda da gelişme tarafları kararlaştırılmıştır. Bunun yanında ise gelecek için konuşulan birçok ihaleler hayata geçirilmiştir.

2. Bölgelerin sosyo-ekonomik gelişimine dair Devlet Programları başarılı hayata geçirilmesinin üçüncü dönemindedir. Tabiki, bu bölgelerin gelişiminde ve ihtisaslaşmalarında önemli etken olmuştur.

3. Ülkemiz dünyanın gelişmiş ülkeleri ile karşılıklı işbirliğinde ve uluslararası teşkilatlarla entegrasyonda önemli taraf ülkeye çevrilmiştir.

Tabi ki sıralanan bu konular, Azerbaycan’ın modern dünyanın gerçeklerine uygun olarak yürüttüğü ekonomi siyaseti sonucunda başarılıdır. Çünkü ülkemizin gelişim potensiyali ve bölgedeki bazı önemli fonksiyonları uluslararası teşkilat ve

---

⁴² **Eko** gazete, **a.g.e.**, 28 Şubat.

⁴³ Eldar İsmayılov, Cemil Hesenov, Tahir Gafarov, **Azerbaycan Tarihi**, Bakü, Öğretmen, 2015, s. 341.

⁴⁴ Anar Kəlbəyev, “Heydər Əliyev və iqtisadi islahatlar,” Nisan 17, 2017, (Çevrimiçi) <https://azvision.az/news/115639/heyder-eliyev-ve-iqtisadi-islahatlar.html> , 29 Nisan 2019.

kurumların Azerbaycan hakkındaki pozitif görüş ve yorumları buna sebep olan etkenlerdir. Şöyle ki, Dünya Bankası nın “Doing Business” toplantısında Azerbaycan’ın 65 sırada bulunması ve Davos Uluslararası Ekonomik Formu’nun hesaplamalarına göre ülke ekonomisinin dünya çapında rekabet gücüne göre 37. sıraya yükselmesi bu sıraladığımız konuları kesinleştiren bulgulardır

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YENİ DÖNEM EKONOMİ POLİTİKALARI (2005-2019)

4.1. Ekonomi İşbirliği Anlaşmaları

Bilindiği gibi Azerbaycan bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik açıdan zorluklar ile karşılaşmıştır. Esas bu dönemde önemli devletlerin Azerbaycan ile ilişkiler kurması son derece önemliydi. Türkiye ve Romanya'dan sonra Azərbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan devletlerden biri Pakistandır.¹ Rusya'nın Azerbaycan ile diplomatik ilişkiler kuran 32. Devlet olması bağımsızlığın Rusya tarafından kolayca tanınmamasını söylemeye olanak yaratır. Moskova tarafından planlanan ve uygulanan ekonomik bağımlılık bu ilişkileri serbest olmasını engelleyen faktördür. Bu sebepten dolayı ekonomik bağımlılık ekonominin kalıba oturmasına olanak sağlamamıştır. Bağımsızlığın ilk yıllarında ikili ilişkilerde problemler olsa da fakat her iki taraf da ilerleyen süreçte ilişkilere karşılıklı istemişler. 1993 yılından başlayarak Haydar Aliyev'in hayata geçirdiği siyasi ideoloji sayesinde Azerbaycan ve Rusya arasındaki ekonomik bağımlılığı artırdı. Azerbaycan ve Rusya arasında uzun süren komşuluk ilişkileri ve uzun tarihi zamanda sık ekonomik ilişkilerin varlığı, bu birlikteliğin yeni siyasi sistemte daha da geliştirilmesinin önemini devlet karşısında önemli etkene çevrilmiştir. Şöyle ki, 1993 yılından başlayarak Azerbaycan Rusya ile ekonomik-ticari ve medeni alanlarda ilişkileri geliştirmeyi karşısına maksat olarak taşıdı. Azerbaycan Rusya arasında tüm alanlarda olduğu gibi ekonomik alanda da, ilişkiler Haydar Aliyev'in iktidara gelmesi ile birlikte imzalanmış senetler anlaşmalar sayesinde ilişkilerin karşılıklı yaklaşmasında önemli rol oynamıştır.

Devlet bağımsızlığı ve siyasi azatlık milli ekonominin gelişmesine olanak yarattığı gibi milli ekonominin gelişmesi güçlenmesi de devlet bağımsızlığının temellerini daha da güçlendirir. Bu anlamda Rusya ile kurulan ilişkiler Azerbaycan'ın kazandığı başarıların bir parçası gibi görebiliriz.

---

¹ Vüsal Tağıbəyli, "Azerbaycan'ın müstəqilliyini tanıyan ilk dövlərdən biri Pakistan'dır", 05.10.2017, (Çevrimiçi) <https://hafta.az/index2.php?m=yazi&id=206825>, 2 Mayıs 2019.

Rusya ile ilişkilerin kurulmasına dikkat Haydar Aliyev politikasının devamcısı İlham Aliyev’de aynı dikkat ile devam ettirmiştir. Oğul Aliyev sonrasında ilişkiler daha da sıklaştırılmış ve 2004-2005 yılları içinde Rusya Devlet Başkan’ı V.Putin’in en sık ilişkide olduğu devlet başkanı İlham Aliyev olmuştur. Bu zaman diliminde devlet başkanları 6 defa biraraya gelmiş ve 4 defa İ.Aliyev Rusya ya resmi ziyarette bulunmuştur. Görüldüğü gibi tüm alanlarda Rusya-Azerbaycan işbirliği kendisinin en yüksek zirvesine ulaşmıştır.

Aliyev gelir gelmez Rusya ile Azerbaycan Kongresi arasında işbirliği strejesini kurmakla ekonomik işbirliğinin gelişmesini daha da hızlandırdı. Bu prosedür iki ülke işadamları için önemli olanak yarattı. Bu işbirliğinin sonucu olarak ise, 2004 yılında Bakü de Azerbaycan-Rusya ticari ekonomik ilişkileri ve ilişkilerin gelişme modelleri isimli Birinci Azerbaycan-Rusya Ekonomik Formu gerçekleştirildi. Formun önemli özelliği iki ülke iş adamlarının ve Rusya’da yaşayan azerbaycanlıların iştirak etmesi olmuştur. Ekonomi Bakanlığının ve Rusya’nın Bakü deki büyükelçiliğinin sayesinde geçirilmiş olan forum daha Aliyev’in Şubat 2004 yılında Rusya’ya ilk resmi ziyareti sırasında Rusya Devlet Başkanı V.Putin ile görüşmesi zamanı desteklenmiştir. İki ülkenin özel ve devlet kurumlarının 300 ten fazla çalışanının katıldığı forumun esas maksatı hakkında devlet başkanları konuşma yapmış, Azerbaycan-Rusya ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ve çoktarafli ekonomik ilişkilerin zaman geçtikçe genişlendirilmesi için olanak yaratılması üzerinde durulmuş ve kararlaştırılmıştır. Aliyev konuşmasında bağımsızlığın ilk yıllarında ağır ekonomik sarsıntıları tahlil etmiş ve Azerbaycan ekonomisini çöküşe götüren hükümetin faaliyetini devletçiliye ve komşu Rusya ile ekonomik ilişkilere büyük darbe olarak göstermiştir. Aliyev’in bu cümlelerle konuşması ise forum katılımcıları tarafından büyük ilgi ile takip edilmiş ve sonunda takdir edilmiştir.²

Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin artım temposu göstermiştir ki, 1996 yılına kadar önemli artım söz konusu olmamıştır. Azerbaycan da Gayri Safi Milli Hasıla

---

² Məmmədov Eldar, **Müasir Dövrde Azərbaycan və Rusya Əlaqələri**, Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı, 2014, s.115, (Çevrimiçi) http://lankaran.cls.az/front/files/libraries/2113/books/644131428650738.pdf?fbclid=IwAR1fvr0szhuXT_Hf-csRHbPIkeEyDHyoQqDCxL6vdysGizRG1VMUaNNl4OyU , 10 Mayıs 2019.

yıllık artımı 10 % teşkil etmiştir. 2004 yılında ise bu rakam 11 % olmuştur. Tek bu rakam ise ekonomik ilişkilerin çok önemli sonucudur. Şüphe etmememiz gerekir, ki bu rakamlarda Rusya devleti ilk yerlerde konumlanmıştır. İ.Aliyev forumda bu konuyu tahlil ederek demiştir ki Azerbaycan kendi ilişkilerini komşu devletlerle ve bölge devletleri ile de geliştirir ve dünya ekonomisine hızla entegre ediyor. Bu nedenle Rusya ile ilişkilerimiz önemli yer tutuyor.

Bu tarihi ziyaretin önemi hatta Rusya resimleri tarafından tahlil edilmiştir. Forumda ekonomik işbirliği üzere hükümetlerarası komisyonun başkanı Viktor Xristenko bu konuyu baştan sonra dikkatte saklamıştır. O bildirmiştir ki, 2001 yılında V.Putin'in Azerbaycan'a ziyareti H.Aliyev'in 2002 yılında Moskova'ya ziyareti İ.Aliyev'in 2004 yılında Rusya'ya ziyareti ülkelerimiz arasında ekonomik ilişkilere güç vermiştir. 2010 yılına kadar iki ülke arasındaki uzundönemli ekonomik anlaşma hakkında 2002 yılında bağlanmış bu mükavele önemli rol oynadı.³

İlk ziyaret 9-11 Ocak 2001 tarihlerinde Rusya Devlet Başkanı Putin tarafından gerçekleştirilmiştir. 1991-2001 yılına kadar hiçbir Rusya Başkanı Azerbaycan'a ziyarete gelmemiştir. Hatta 2001 yılında gerçekleşen ziyarette daha önce 2000 yılı içinde planlansa da çeşitli nedenlerle iki defa ertelenmiştir. Üçüncü defa da ertelenmek istense de fakat Aliyev'in çabası sayesinde bu ziyaret gerçekleşmiştir.⁴ Ziyaret sırasında taraflar birbirlerini rahatlatıcı ifadeler kullanmıştır. Özellikle Azerbaycan tarafı Çeçenistan konusunda Rusya'ya güvence vermiştir. Ayrıca Gebele üssü konusu gündeme gelse de fakat sonuca varılamamıştır. Fakat birçok konuda özellikle Hazar güvenliği konusunda anlaşmaya varılmıştır.

Ziyaret sonrasında ilişkiler üst düzeyde devam etmiş ve iki devletin parlamentolararası ziyaretleri başlamıştır. Ayrıca her iki tarafta Minsk grubu ve BDT toplantıları çerçevesinde biraraya gelmiş ve görüşülmüştür. Bununla da ilişkilerde, kopukluk ve gerginlik yaşanmamıştır. İlişkilerde en önemli noktalardan biri de Aliyev'in 24-26 2002 tarihlerinde Moskova'ya devlet ziyareti olmuştur.⁵ Azerbaycan

---

³ A.e., s. 118.

⁴ A.e., s. 201.

⁵ Yeni Musavat Gazetesi, 12 Ocak 2001.

kafilesinde Dışışleri Savunma Ekonomi ve Kalkınma Bakanı da yeralmıştır. Ziyaretin ilk gününde resmi görüşme olmamış ve resmi görüşmeler ziyaretin ikinci gününden itibaren başlamıştır. Görüşme zamanı her iki devlet başkanı ilişkilerin son dönemlerde özellikle geliştiğini vurgulamıştır. Aliyev ise konuşmasında Putin'in devlet başkanı seçilmesi ile birlikte ilişkilerde gelişme dönemine girildiğine vurgu yapmıştır. Putin ise açıklamasında ilişkilerin temellerinin kendisinin 2001 yılında yaptığı ziyaret ile atılmasını demiş ve Azerbaycan katılımcılarına katılımları için kendi teşekkürlerini iletmiştir. Heyetler arasındaki görüşmeden sonra sıra imzalanan ikili anlaşmalara gelmiştir ki bu anlaşmalar şunlardır:

1. İki ülke arasında Uzunsürelı Ekonomik İşbirliği Anlaşması
2. Gebele Radyo İstasyonu nun kullanım şartları ve statüsü
3. İki devlet başkanları arasında imzalanan Ortak Bildiri

Bunun yanı sıra iki ülke arasında ekonomik işbirliğine yönelik ve vergi kaçakçılığının önlenmesine ilişkin anlaşmalar imzalanmıştır. Aliyev ziyareti sırasında Azerbaycan Uluslararası Banka'sının Moskova daki şubesinin açılışına katılmıştır. Ziyaretin en önemli sonucu ise Rusya'nın bölgede en önemli güç olması gerçeğidir. Ziyaret sırasında üç önemli nokta dikkat çekicidir. İlk olarak Gebele RadyoLakasyon Stasyon (RLS) konusunda askeri işbirliğine gidilmiş olması ikincisi Putin'in rus kültürel değerlerine yaptığı göndermeler ve sonuncusu ise Rusya ile Azerbaycan arasında yetkililerin ilk defa stratejik ortaklıktan bahs etmesi idi. Putin iktidara geldikten sonra uyguladığı politikada güvenlik yanı sıra ekonomik temelli anlayış benimsemiştir. Rusya ile Gebele RLS konusunda anlaşma imzalanması ise bunun göstergesidir. Putin in bu anlaşmanı daha önceden de istediğı bilinmektedir.

Ziyarete vurgu yapılan ve gözeçarpan diğer husus ise Putin'in kültürel anlayışa yaptığı vurgudur. Buna sebep olarakta Putin meslektaşına rusçasını koruduğı için Haydar Aliyev'e ve ülkesine teşekkür etmiştir.

Tüm bunları göz önünde bulundurduğumuzda Rusya'nın eski yayılmacı politikasını terk etmediyini göstermiş, bununla birlikte bölgede en güçlü en bağımsız ülke olan Rusya Azerbaycan'da bile varlığını hiss ettirmiştir.

İki  lke arasındaki ekonomik ilişkilerin devamı Yalta da Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) devlet başkanlarının 2002 yılında olan Zirve görüşünde dikkatte dayanmıştır. Azerbaycan'ı Zirve görüşünde İlham Aliyev temsil ediyordu. Görüş 70'ten fazla konu dahil edilmiştir. Yalta zirve görüşü bundan önceki görüşlerde özellikle Kşinyov Sammitinde gündemde olan konuların gerçekleşmesi ile aklarda kaldı. Burada BDB ülkelerin devlet başkanları ekonomik işbirliğinin genişlendirilmesi ve bağımsız ticari alanların ve diğ r konular ile ilgili kararlaştılar. Bu zirve Azerbaycan-Rusya ekonomik işbirliğinde bir takım kararlaşmaların kabulü ile akıllarda kalmıştır. Devlet başkanlarının imzaladıkları beyannemede BDB çerçevesinde ticari alanların yaradılması milli ulaşım sistemlerinde faydanın artırılması gibi konular ve senetler Azerbaycan ile Rusya'ya ait ediliyordu. Müzakereler zamanı BDB  yesi olan ülkelerin devlet başkanları mevcut potensiyelden fazlasının elde edilmesini müzakere etmiş ve 2003-2010 yılları içinde ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için plan hazırlanmıştır. Bu görüşün ayrıca Azerbaycan-Rusya işbirliği açısından önemi vardır. Bu görüş BDB  yesi olan ülkelerin entegrasyon prosedurunu derinleştirmek için mevcut potensiyelden maksimum faydalanmak niyetinde olduğunu bir daha ortaya koydu.⁶

Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilerin derinleştirilmesi yönündeki adımlar hi de BDB  lkelerinin dünyada olan globalleşma prosesinden kenarlaştırılması gibi kabul edilmememlidir. Zirve görüşünde imzalanan beyannamede DTT-Dünya Ticaret Teşkilatına dünya ekonomik mekanına BDB'ne  ye olan ülkelerin entegrasyonunun ilişkilendirilmesi konusunda kendine yer bulmuştur. Bu geçmiş sovyet devletlerinden bazılarının globalleşme döneminde tekli strejiyle katılmak isteğini gösteriyor. Fakat bilinmelidir ki, Azerbaycan ve Rusya gelişim sürecinde aynı derecede gelişme göstermiyor. O nedenle de bağımsız devletlerin globalleşme döneminde hareket imkanlarının temin edilmesi maksadı ile birlik  yesi olan ülkelerin dünya birliğine direkt entegrasyonunun karşısı alınmamalı, ve bu prosesin bir merkezden yürütülmesine üstünlük verilmemelidir. Ve bu nedenle Azerbaycan tarafı diğ r devletler ile karşılıklı entegrasyona daha da g   vermelidir.⁷

---

⁶ M mm dov Eldar, **a.g.e.**, s.118.

⁷ **A.e.**

Azerbaycan-Rusya ekonomik ilişkilerinin gelişmesi bakımından 2004 yılı akıllarda kalan olmuştur. Şöyle ki, 2004 Şubat ayında kabul edilmiş Moskova beyannemisinde karşıya büyük vazifeler koyulmuştur. Mükaveleye ve uzun dönemli ekonomik işbirliği programına uygun olarak hazırlanmış konular artık faydasını vermektedir. Azerbaycan-Rusya hükümetlerarası komisyonunun faaliyeti sonucunda, Rusya kapitalının Azerbaycan ekonomisinde iştirakı ayrıca müşterek alanların yaratılması ve engellerin aradan kaldırılması konusunda Rusya ve Azerbaycan'ın ilgili idareleri arasında semereli temaslar yaratılmıştır.

Ticari ilişkilerin geliştirilmesi hüsusen bölgesel gelişimi sayesinde fikir alış verişinde bulunulmuştur. Bu teklifler hem Azerbaycan hem de Rusya tarafının karşılıklı ilgisi çerçevesinde nizama salınmıştır. Bu konuşmalar sonucunda Rus fabrikalarında Azerbaycan için gemiler üretilmeye başlandı. Hatta Bakü metrosu için Rusya tarafından cihazlar gönderilmiştir. Kısacası maliye ve emlak problemini önemli ölçüde hal etmek mümkün olmuştur.⁸

Forumda Azerbaycan-Rusya ilişkilerinin gelişmesi için bir çok önemli isimler esaslı teklifler vermiştir. Rusya Azerbaycan Kongresi'nin ikinci başkanı İskender Helilov'un Azerbaycan-Rusya arasında işbirliğinin güçlendirilmesinde ve gelişmesinde Kongre'nin rolü konusunda konuşması ise son derece önemlidir. Tüm bunların devamı olarak İlham Aliyev'in Sverdlovski ilinin başkanı E.Russel'i ve Rusya Federasyon'u Enerji Bakanı'nı ayrı ayrılıkta kabul etmesi ise Azerbaycan tarafının ekonomik işbirliğinin gelişmesine son derece önem verdiğini gösteriyor.

Sverlods vilayetinin başkanı Russel ile yapılan görüşmesinde Aliyev Bakü'de geçirilen Birinci Azerbaycan-Rusya ekonomik formunun önemini dile getirmiştir. Ve Rusya vilayetlerinin ve işadamlarının bu foruma olan katılımını karşılıklı işbirliğinin tezahürü gibi gördüğünü söylemiştir. Azerbaycan ile Rusya'nın Sverlods vilayeti ile ilişkilerin her geçen gün geliştiğini dile getiren Aliyev karşılıklı ziyaretlerin önemine dikkat çekmiştir. Ayrıca bu forumun iki ülke iş adamları için ayrıca bir olanak sağladığı da bir gerçektir. Cumhurbaşkanı ayrıca Bakü'de Sverlods vilayetinin Ticaret Evinin olması ikili ilişkiler açısından son derece önemli olduğuna vurgu

---

⁸ A.e.

yapmıştır. Son olarak ise, Svorlodsck vilayetinde de Azerbaycan’a mahsus Ticaret evinin açılacağını sözünü vermiştir.⁹

İlham Aliyev Rusya’nın Enerji Bakanı Hristenko ile görüşmesinde Rusya-Azerbaycan ekonomik formunun her iki ülkede büyük merakla karşılandığına vurgu yapmış ve böyle bir formun ikili ilişkiler açısından önemli olduğunu demiştir. Hristenko ise açıklamasında ikili ilişkilerde karşılıklı ticaretin iki kat artırılması gerektiğini ve bunun mümkün olabileceğini bildirmiştir. O ilişkilerin bundan sonra da geliştirilmesi gerektiğini ve bunun sonucunda daha yüksek hedeflere varılacağını sözlerine eklemiştir. Rusya ise bu ikili ilişkilerden olan memnunluğunu ifade etmiştir¹⁰

Bu dönemde Azerbaycan-Rusya arasında ekonomik işbirliği alanında hükümetlerarası komisyonun sekizinci toplantısının geçirilmesi tesadüfi değildir. Bu gösteriyor ki, hem Azerbaycan hem Rusya tarafı bağlanmış olan uzun zamanlı ekonomik işbirliği hakkında bağlanmış 2002 mükavelesinin ve 2004 yılında imzalanan Moskova beyannemesine uyan ve taleplerine cevap veren politika izlemektedir.¹¹ Her iki ülke arasında tüm alanlarda ekonomik ilişkiler önemli konuya dönüşmüştür. Onun genişlendirilmesi ve farklı yerlerde yönlendirilmesi tüm sahalara taşınmıştır. Diğer taraftan Avrasya mekanında tek önemli figür olan Rusya ve Güney Kafkasya’da lider olan Azerbaycan arasında iktisadi dost olarak gözükmektedir. Bu konu 90’lı yıllarda başka ekonomik olmayan sebepler yüzünden süni şekilde aksıyordu. Yalnız 2000’li yıllarda oluşan siyasi ortamın sessizliyi ve yeni başkan seçilen Putin’in seçtiği pragmatik gelişme stratejisi ise iki ülke arasında değerli ekonomik işbirliğinin yeniden oluşmasına neden oldu. 2003 yılında imzalanan uzundönemli ekonomik işbirliği programının gerçekleştirilmesi için komisyon tarafından dikkata alınmıştır. Bu iki ülkenin yasalarının uygunlaştırılması serbest ticaret rejiminin yaradılması ile ilişkindi. 2003 Ekim ayında hükümetlerarası komisyonun başkanlarının görüşünde sanayi alanında ticari-ekonomik ilişkilerin yaranması için planlama yapılmıştı. Bu görüşte bildirilmiştir ki, Rusya’ nın birçok

---

⁹ Azertaç, “Azerbaycan Rusya’nın bölgeleri ile de uğurlu işbirliği ediyor”, **Azerbaycan** gazetesi, 7 Nisan, 2004.

¹⁰ **Azerbaycan** gazetesi, a.g.e., 8 Nisan, 2004.

¹¹ Oktay Aydınoglu, “Azerbaycan-Rusya iktisadi işbirliğin büyük perspektifleri var”, **Azerbaycan** gazetesi, 8 Nisan, 2004.

illeri ile işbirliği devam etmektedir ve onlar da Azerbaycan tarafı ile iyi ilişkiler ve işbirliğine hazırlar.

2003 yılı hesaplarına göre, Rusya Azerbaycan'la ticaret yapan ülkeler içersinde ilk sırayı tutmaktadır ve tabiki burda ithal-ihrac hacmine göre sıralama yapılmıştır. Yalnız 2003 yılının ilk on ayı içinte Rusya Azerbaycan ile ticaret hacmini 3 defa artırmayı başarmıştır. Ve bu da 388 milyon dolar demektir. Rusya arazisinden geçen petrolün nakli hakkında 18 Ocak 1996 yılında ülkeler arasında imzalanmış mükaveleye esasen, Azerbaycan tarafı Bakü-Novorossiysk hattı ile petolün naklini hayata geçiriyor. 2004 yılında bu rakam 2.7 milyon tona ulaşmıştır. Aynı yıl işin ekonomik kısmı esas alınarak Azerbaycan tarafına Rusya tarafından geçmekle Azerbaycan petrolünün nakli hakkında Rusya hükumeti tarafından mükavelenin yeni ihalesi verilmiştir. Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilerde yine ileriye doğru ilerleme olmuştur.

İlham Aliyev 24 Mayıs tarihinde Rusya Vahit Enerji Sistemi şirketin başkanı A.Çubays ile görüşmüştür. Aliyev Çubays ile görüşmeden memnunluğunu dile getirerek iki devlet arasındaki işbirliklerine dikkat çekmiştir. Aliyev iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinde karşılıklı taraftaşlık ilkesi kurulduğunu söylemiş, ve petrol-gaz sanayisinde de iki ülke arasındaki işbirliğinin devam etmesi gerektiği vurgulanmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerde son yıllarda enerji faktörü artmıştır. İlham Aliyev'in Rusya'ya ziyareti ile iki ülke arasındaki ilişkilerde tüm alanlarda özellikle ekonomik ve politik alanda karşılıklı anlaşmaların olduğu ve ilişkilerin şimdi de devam ettiğinin göstergesidir.¹²

2006 yılı ise ilişkilerde özellikle dikkat çeken yıl olmuştur. Çünkü Aliyev'in 2004 yılında Rusya'ya ziyareti sırasında 2005 yılında Rusya'da Azerbaycan yılının 2006 yılında ise Azerbaycan da Rusya yılının olması ile ilgili karar kabul edildi. Azerbaycan da düzenlenen Rusya yılına katılmak için ziyarete gelen Putin daha sonra Aliyev ile görüşme gerçekleştirdi¹³.

---

¹² AzerTaç, "Azerbaycan Rusya ile faal emektaşlık ediyor", **Azerbaycan** gazetesi, 25 Mayıs, 2004.

¹³ AzerTaç, **a.g.m.**, 25.05.2004.

Aynı yılın Şubat 20-23'de Azərbaycan'a ziyarəti zamanı V.Putin iqtisadi münasibətləri mövzusunda demişdir ki, əgər Dağlıq Karabağ sorunu olmasa idi, iki ölkə arasındakı ticarət dövriyyəsi bir milyard dollardan beş milyard dollara qədər çıxa bilərdi.¹⁴ Yapılan görüşmədə digər mövzular isə İran'ın nükleer proqramı Azərbaycan-Rusiya arasında olan enerji münasibətləri və Hazar dənizindəki enerji transfer rotasının dəyişdirilməsi ilə bağlı mövzulardır. 2005 il sonlarında Rusiya'nın təhlükəsizlikdə olan dövlət şirkətləri qazın qiyməti ilə bağlı artım etmişlərdir. Putin və Aliyev görüşməsinə qiymət artımından əvvəlki müzakirələrin gələcəyi mövzusunda önəmli mövzulardan biri olmuşdur. İki ölkə arasındakı münasibətlər genişlənmə zamanını diqqətə alaraq deyə bilərik ki, hər iki ölkə üçün 2006 il iqtisadi əməkdaşlığı baxımından çox önəmli və faydalı il olmuşdur.

Rusiya Sənaye və Enerji Nazarı V.Xristenko etdiyi açıqlamada, yalnız hökumətlər arası və dövlətlər arası münasibətlər hüquqi bazanı genişləndirmir, eyni zamanda dövlətlər arası qarşılıqlı münasibətlərin inkişafı kimi hər iki ölkənin iqtisadiyyatının inkişafını analiz edir. Rusiya'da artım sürəti 7% barədədir. Azərbaycan'da isə ÜDM keçən il yüzə 27 artmışdır. Bu rəqəm isə yeni ildə daha yüksək artımın olacağını xəbərdar edir.

Keçirilən Rusiya-Azərbaycan iqtisadi formunda hər iki ölkənin dövlət adamları iş adamları iştirak etmişlərdir. İlham Aliyev isə açıqlamalarında bildirmişdir ki iki dövlət arasındakı iqtisadi münasibətlər çox dinamik sürətlə inkişaf etməkdədir, və bu münasibətlər bu sürətin son həddi olmayacağını xəbərdar edir. Əlavə olaraq dövlət başkanı açıqlamalarında Rusiya şirkətlərinin böyük perspektivlərini bildiklərini söyləmişdir. Yürütdürən islahatlar dərinləşdikcə Azərbaycan, Rusiya istehsalatı malları daha böyük həcmə alacaqdır. Aliyev iqtisadi əməkdaşlığının inkişaf perspektivlərindən danışarkən isə, əgər 5-6 il əvvəlki münasibətlərdə petrol-qaz sənayesi əsas alınırdı isə yalnız hazırda əməkdaşlığının sahələri çox daha böyükdür. O cəhətdən də ölkələrimiz arasındakı iqtisadi münasibətlər daha çox

¹⁴ Məmmədov Eldar, "Müasir Dövrə Azərbaycan və Rusiya Əlaqələri", Bakı, "Yazıçı" nəşriyyatı, s. 115, 2014, (Çevrimiçi)

<http://ankaran.cls.az/front/files/libraries/2113/books/644131428650738.pdf?fbclid=IwAR1fvr0szhuXTHf-csRHbPIkeEyDHyoQqDCxL6vdysGizRG1VMUaNNl4OyU>, 5 Nisan 2019.

gelişecektir. Bilgilerden de gördüğümüz üzere 2005-2006 yılları içinde ülkeler arasındaki ekonomik ilişkiler son hız devam etmektedir.

Azerbaycan-Rusya iktisadi işbirliği 2006-2007 yılları içinde de hızlı gelişim yolu geçmiştir. Avrasya mekanında büyük ekonomik güç olan Rusya Azerbaycan ile ekonomik ilişkilerini dikkatten geçirterek gelecek perspektivlerini tanımlamıştır. Hatta bazılarına göre ise, Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde ekonomi siyaseti geçmiştir. Fakat Rusya ile ilişkilerde modern Pazar tipleri zayıf gelişmiştir. Rusya enerji şirketleri ABD ve diğer büyük ülkelerde ekonomik açıdan şüpheli olarak tanımlanan projelere yatırım yaptı fakat Azerbaycan topraklarında perspektifli görünen projelerde iştiraktan kaçtılar. Rus şirketleri pessimist fikirlere dayanarak Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattında iştirak etmekten imtina ettiler. Strteji olarak yanlış karar veren Rusya ise Güney Kafkasya'nın büyük enerji projelerinden kenarda kalmıştır ve sonuç olarakta bölgedeki ekonomik üstünlüğünü kaptırmaktadır.¹⁵

İlham Aliyev'in daveti ile yeni seçilmiş cumhurbaşkanı D.Medvedev 3 Temmuz 2008 tarihinde Azerbaycan'a gelmişti. Görüşme sırasında Medvedev Azerbaycan-Rusya ilişkilerine pozitif olduğunu ve ticaret hacminin bir önceki yıla göre daha da artması gerektiğini sözlerine eklemiştir. Ayrıca ticaretin enerji dışında diğer alanlarda da oluşması gerektiğini söylemiştir. Görüşme sırasında, iki ülkenin gaz şirketleri arasında önemli gelişme olmuştur. Şöyle ki, Gazprom başkanı A.Miller ile Socar başkanı R.Abdullayev işbirliğine dair anlaşma imzaladı. İki ülke arasında imzalanan doğal gaz anlaşmasına göre 1. Ocak 2010 tarihinden itibaren Rusya Azerbaycan'dan her yıl 500 milyon metreküp doğalgaz alacaktır.¹⁶

AHC döneminde Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yürüttüğü Batı yanlısı politikaya göre Azerbaycan-Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler yeterince ilerleyememişti. Fakat iktidara gelen Haydar Aliyev farklı bir politika izlemiş ve ikili ilişkilerde denge politikası izlendikten sonra, tüm ilişkilerde de ilerleme kaydedilmiştir. Bu ilişkiler içinde en önemli alanlardan biri ekonomik alanda da çeşitli

¹⁵ Məmmədov Eldar, **a.g.m.**, s.126

¹⁶ "Rusya ile Azerbaycan doğalgaz anlaşması imzaladı", **ABHaber Turkey**, (Çevrimiçi) <http://www.abhaber.comhaberphpid=26496.mht>, 15 Nisan 2019.

mükavele ve senetler imzalanmıştır. H.Aliyev iktidara geldikten sonra dış politikayı dalgalanmalardan kurtarmış ve dengeli hale getirmiştir. Aliyev iktidarının ilk altı aylık dönemi ve Putin'in başkan seçilmesi ile birlikte ilişkilerde yoğunlaşma olmuş ve tarafların istekleri üst düzeyde temin edilmiştir. Putine kadarki dönemde ise ilişkilerin çok fazla iyi olmamasının nedeni ise Aliyev-Yeltsin diyalogunun iyi olmamasıdır. Aynı zamanda Azerbaycan gibi genç bir ülke zaman zaman Rusya gibi büyük devletin taleplerini karşılamak durumunda olduğu da unutulmamalıdır.¹⁷

Daha sonra iktidara gelen İlham Aliyev de bu politikayı devam ettirmiş ve Azerbaycan-Rusya ilişkilerine daha da önem vererek üst seviyeye çıkarmıştır. Niketim İlham Aliyev'in cumhurbaşkanı seçilmesini destekleyen en önemli isimlerden biride Putin olmuştur. İki devlet arasındaki dostluk ve işbirliği devam etmektedir. Bunun en önemli göstergelerinden biri Putin'in yeni yılda ilk ziyaretini Azerbaycan'a yapmasını gösterebiliriz. Görüşme sırasında her iki ülkenin çıkarlarının üst üste düşmesi ve iyi ilişkilerin olduğu konuşulmuştur. Ayrıca görüşmede Dağlık Karabağ konusunda ele alınmıştır.

Rusya Devlet Başkanı Putin ise Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'a destek verdiğini ve bu problemde arabuluculuk fonksiyonunu yapacağını bildirmiştir. Ayrıca Putin Aliyev'e Ermenistan Cumhurbaşkanı Koçaryan'ı yakında Moskova'ya davet ederek konu ile ilgili görüşme yapılacağını sözünü vermiştir.

4.2. Dış Ticaret

Dış ticaret anlayışı altında devletin farklı araçlar kullanarak diğer ülkeler ile ticari ilişkilerine direk tesiri anlaşılmaktadır. Dış ticaret devletin genel siyasetinin bir parçasıdır.

---

¹⁷ Araz Aslanlı, "Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev, Rusyalı Yetkili Rogozin ile Görüştü", (Çevrimiçi) <http://www.avsam.org/gunlukbulten/arsiv/2003/1902.htm>, 8 Nisan 2019.

Ülkenin bu ve ya diğer nedenle dış ticaret siyasetini seçmekle farklı maksatları olabilir. Onlarıda genel olarak aşağıdaki gibi toparlaya biliriz.

1. Dış rekabetten savunma- ülkeler dış üreticiler ile rekabet durumunda olmayan yerli sanayileri müdafaa için ithalatı kısıtlayabilir.
2. Ekonomik artımın temin edilmesi- Ülkeler dış ticaret siyasetinden ekonomik artımın bir parçası gibi kullanmaya çalışır.
3. Pazar yetersizliklerinin ortadan kaldırılması- Dış ticaret iç pazarın düzeninin düzeltilmesi için geniş ölçüde kullanılır.
4. İç ekonomik durgunluğun temin edilmesi- Dış ticaret enflasyon ve diğer olumsuz şeyleri ortadan kaldırmak için kullanılır.
5. Devlet bütçesinin gelir ile temin edilmesi- bazen ithal ve ihracata koyulan vergiler devlet bütçesinin gelirler kısmında önemli paya sahip olur.
6. Dış pazarlarda tekelcilik durumunun temin edilmesi- Bazen dış ticaretin maksatı dünya pazarlarında tekelciliğin alınmasıdır.
7. Sosyal ve siyasi sebepler.
8. Dış siyaset maksatları.

Dış ticaretin devlet tarafından yönlendirilmesinin vasıtaları tarife ve tarife dışı vastalarına bölünür. Dış ticareti kullanırken esas olarak istifade olunan tarif vastalarıdır ki, bu da gümrük tarifelerinin farklı şekilde atbik edilmesinde kendisini göstermektedir.

Malumdur ki, 1990 yılının başlarında ülkede stabil olmayan durum tüm sahalara etkisini göstermiştir. Bu durum ise ülkesel olarak devlette işadamlarına devlet tarafından verilen teminat olmadığı için tüm ülke ticaretine etki edilmiştir. Bu dönemlerde rus işadamları Azerbaycan'a sermaye yatırmak istekli değillerdi. Ülkede sabit durumun olması ekonomik açıdan faydalıdır. Ekonomik ilişkiler ne kadar fazla ve geniş olursa olsun, ülkeler arasındaki ilişkilerde o kadar sık ve fazla olur. Bu da ilk olarak doğru kurulmuş siyasetin sonucunda oluşmaktadır.

Ülkenin Milli Banka'sı tarafından ülke ekonomisinin entegrasyonuna ulaşmak için dış ticaretin tam olarak liberalleştirilmesi üretim alanlarının durumunu zorlaştırılmış ve yerli üretim azalmış ve Pazar ithalata bağlı hale gelmiştir. Yerli

üretimin gelişmesine ulaşmak için hükümetin yürüttüğü planlamalar ise Dünya Bankası ve İMF tarafından itirazla karşılanmıştır. Nisan 2001 yılında yeni “Gümrük Yasası” yürürlüğe girmiştir. Hükümet yerli üretimi artırmak için ülkede üretimi mümkün olan malların ithalatına engel olmak için gümrük tarifelerini yükseltmiştir. Ancak uluslararası maliye teşkilatları ile mükaveleler olmadığından istenilenler yapılamamıştır. Bazı mallar için tarife 15% olsa da fakat bu istenilen sonuca varmak için yeterli olmamıştır.¹⁸

Bağımsızlığın kazanıldığı ilk yıllardan 1999 yılına kadar Azerbaycan’ın dış ticaret dengesinde açıklar ortaya çıkmıştır. Ancak petrol mahsullerinin ihracı bu kesirin azalmasına neden olmuştur. Ülkede sosyal sabitliğin başlaması 1994 yılında “Asrın Mükavelesi”nin imzalanması ile başlayan ve daha sonra devam ettirilen ekonomik başarıların kazanılması sonucunda 1993 yılı ile mükayesede, dış ticaret hacmi 1997 yılında 17%, 1998 yılında 24.3%, 1999 yılında 45.2%, ve 2000 yılında 2 defa, 2001 yılında 2.7 defa, 2002 yılında 2.8 defa, 2004 te ise 5.2 defa artım elde edilmiştir. Azerbaycan da ticaret hacmi ise 2004 yılına göre 2005 yılında 37% artmıştır.

1998 yılında manatın fazla değer kazanması ile ihracat gelirleri azalırken, ithalın artması ile dış sermaye yatırımlarının olması dış ticaret açığının 1998 yılında 470 milyon dolara kalkmasına neden olmuştur. 1999 yılında 106.2 milyon dolar açık gösteren dış ticaret hacmi, 2003 yılı istisna olmakla 2000 yılından başlayarak artmaya başlamıştır. Bunun esas sebebi ise, uluslararası petrol mükavelelerinin yeni döneme geçmesi ve ülkeden petrol ihracatının fazla artmasıdır. Petrol ihracatının arttığı 2000 yılından başlayarak ise dahili pazarda önemli yere sahip olduğunu görüyoruz.

İhracat içinde ise petrol önemli yer tutmaktadır. Petrol ve petrol mahsullerinin ihracat içindeki payı 1998 yılında 64.8%, 1999 yılında 75.9%, 2000 yılında 84%, 2001 yılında 91.23%, 2002 yılında 81.23% ve 2008 yılında ise 95% olmuştur. Bu esas olarak, ham petrolün ihracından kaynaklanıyor. Bir taraftan dünya pazarında petrolün

---

¹⁸ Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, **Azərbaycan İqtisadiyyatı**, Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyatı, 2016, s 50, (Çevrimiçi) https://www.academia.edu/1277127/Az%C9%99rbaycan_%C4%B0qtisadiyyat%C4%B1_.Azerbaijan_Economy, 10 May 2019.

fiyatının artması ile birlikte ülkeden ihrac olunmuş ham petrolün fiyatı artmış, ve diğer taraftan ise ihraç olunan ham petrolün hacmi artmıştır. Azerbaycan da ihrac edilen mallar içinde petrol mahsüllerinin üstünlüğü, Azerbaycan ekonomisini petrolden asılı hale getirmiştir. Diğer ihracat mahsülleri içinde ise, gıda ve metal önemli yer tutmaktadır. Azerbaycan da ihraç edilen mallar içinde petrolün fazla olması ile petrol hasılatının artması, ve bunun sonucunda da ihraçının artması ile daha da artacaktır. Bir sektörden bağımlı hale gelmek ise ülke için büyük problemlere neden olabilir. Problemin hall edilmesi için ise petrol gelirlerinin petrol dışı alanlara yönlendirilmesi lazımdır.¹⁹

Azerbaycan'ın 2004 yılı ticari ilişkilerinde özel sektörün payı ithalda 72.9% ihracatta ise 49.1% olmuştur. Ülke yatırım malları olarak sermaye hacmini artırmak istemiştir²⁰. Sanayi işletmelerinin özelleştirilmesinde olan durgunluğun ortadan kalkmaması nedeniyle, üretimin olmaması ve ihraç mallarının değeri aşağı olan mallar üzerinde olan cemleşmesi ve diğer taraftan manatın ABD doları karşısında değer kazanması sonucunda ithal daha cazip hale gelmiştir.

Azerbaycan 2009 yılında dünyanın 129 ülkesi ile ticaret ilişkileri kurmuştur. İthalatın 70%'ni Rusya, İngiltere, Kazakistan, Türkiye, Almanya, Ukrayna, Hindistan, Çin ,ABD, ile gerçekleşmiştir. İhracın ise 87%'i İsrail, İtaliya, Gürcistan, Türkiye, İran, Türkmenistan, Endonozya, Hirvatistan, Fransa ile gerçekleşmiştir. İtalya Triesta limanından yapılan petrol taşımaları nedeniyle ihracatta ilk sıradadır.

1988 yılında Rusya'da olan ekonomik bûhran sonucunda olan devalüasyon ve rus mallarının Azerbaycan dövizine kıyasla değer kaybetmesi sonucunda Rusya Azerbaycan pazarında fiyat üstünlüğü kazanmış ve mallarına talebin artması ile birlikte iki ülke arasındaki ticari ilişkilerde Rusya ilk sıralara bu tarihten itibaren yükselmiştir.

Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan sonra dış ticarete SSCB ülkeleri dışındaki ülkelere yönelmiştir. Ancak ilk yıllarda Azerbaycan'ın geçmiş ekonomik alana bağımlılığı devam etmiştir. Ülke ekonomisinin ise Rusya'ya bağımlı

---

¹⁹ Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, **a.g.e.**, s. 55.

²⁰ **A.e.**

olması ülke ekonomisinin bağımlı hala gelmesine, ve ülke ekonomisinin gelişmesine engel olmuştur. BDT' nin genel ticaretteki payı 1998 yılında 27.7% olurken 1999 yılında bu rakam biraz daha yükselmiştir. bu nedenle 1991-1993 yılında ticaretin büyük kısmını BDT'i ile yürüten Azerbaycan 1994 yılından başlayarak değişme sonucunda BDT'i ile ticaret daimi olarak azalmaya başlamıştır. 2002 yılında BDB'i ile ticaret hacmi 894 milyon dolar olarak müeyyenleşmiştir. Bu miktarın 650 milyon doları ithalatın, 243 milyon doları ise ihracatın payına düşmüştür. Bu nedenle BDB'i ile ilişkilerde Azerbaycan 2002 yılında 406.7 milyon kesir vermiştir. BDB ve Rusya ile yürütülen ticarete ithalatta olan azalmanın ihracata göre daha yavaş olması görülmektedir. Ukrayna gibi, diğer BDB ülkelerinden ithal ise büyük ölçüde azalmıştır. Geçit dönemi ile birlikte, dış ticaretin oluşmasında değişiklikler başlamış ve Azerbaycan'ın BDB ülkelerine ihracat talebi azalırken ancak Avrupa İttifakı ülkelerine ise talep önemli artım göstermiştir.²¹

Bilinmesi gerekiyor ki, ekonominin dinamik gelişmesini temin eden özelliklerden biri de yatırım miktarının artmasıdır. Bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomisinin bürhandan çıkarılmasında yatırım siyasetinin en önemli etkenlerdendi. Ekonomik reformların hayata geçirilmesi ile ilişkili olarak daha 1993-1994 yıllarında dış yatırımların Azerbaycan'a aktarılması önemli konulardan biri olmuştur. Lakin bu yıllarda mevcut durum ile alakadar olarak Azerbaycan'a yatırım yapılmamıştır. Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın yürüttüğü siyaset sonucunda ve yatırım siyaseti dış ülkeleri Azerbaycan'a yönlendirdi. 1995 yılından başlayarak Azerbaycan'a dış yatırımlar yapılmaya başlandı. 1995-2000 yılında ülke ekonomisine yapılan yatırımlar 71.4 %'nı dış yatırımlar teşkil etmekteydi.²² Bu yatırımdan 3.3 milyar doları petrol sanayisine 2.5 milyar doları ise diğer alanların geliştirilmesine harcanmıştır. Cumhurbaşkanı H.Aliyev ise ekonominin geliştirilmesinde, yatırım siyasetine büyük önem veriyordu. Cumhurbaşkanı'nın düşüncesine göre, ekonomiye

²¹ Osman Nuri Aras, Elçin Süleymanov, a.g.e., s. 60.

²² Məmmədov Eldar, **Müasir Dövrde Azərbaycan və Rusya Əlaqələri**, Bakı, "Yazıçı" nəşriyyatı, s 115, 2014, (Çevrimiçi) <http://lankaran.cls.az/front/files/libraries/2113/books/644131428650738.pdf?fbclid=IwAR1fvr0szhuXTHf-csRHbPIkeEyDHyoQqDCxL6vdysGizRG1VMUaNNl4OyU> , 1 Şubat 2019.

sürekli olarak yatırım yapılmaz ise eğer bu ekonomi ya zayıflayacak ya yerinde sabit olarak kalacaktır.

1994-2002 yıllarında ülke ekonomisine yapılan 7 milyar dolar yatırımın 5477.5 milyon dolarını direk yatırımlar 1544.6 milyon dolarını ise maliyenin düzeltilmesi için alınan krediler oluşturmuştur. Doğrudan yatırımların ise 76 %' i petrol sanayisinin gelişmesine yönlendirilmiştir.

Azerbaycan-Rusya ekonomik ilişkilerinde 90'lı yıllarında olan hadiseler göstermiştir ki, yukarıda bildirilen durumlar ekonomik gelişmenin önünü tıkamıştır. Bildirdiğimiz gibi, 2001 yılından başlayarak artık ekonomik ilişkiler düzeltilmiş ve hızla işbirliğine başlanmıştır. Bu bakımdan 2003 yılında Azerbaycan-Rusya arasında mal pazarlaması 40% artarak yarım milyar dolardan fazla olmuştur. İki ülke arasındaki ekonomik açıdan bu ilerlemenin nedeni de ülkelerin karşılıklı dostluğudur. 2003 yılından başlayarak iki ülkeninde iş adamları serbest olarak ekonomik ilişkiler kurur, ve gelişime ilgi gösteriyorlardı. 2001 yılında H.Aliyev ve V.Putin'in çabası ile "Azerbaycan-Rusya: "İşbirliği Palatası" nın tesis edilmesi iki ülkenin ticari ekonomik ilişkilerinin daha da genişlemesinde semereli ve faydalı kuruma dönüşmüştür. O ayrıca, Azerbaycan ve Rusya'da ekonomik ilgisi olan iş dairelerini birleştiren teşkilata dönüşmüştür. Onun üyeleri Nikoyl, AzEvroTel, Lukoyl, Azerbaycan Ateşgah, Nikoyl ve diğerleridir. Bu şirketlerin sık işbirliği Azerbaycan devleti ve her iki dost ülke arasında işbirliğinin güçlenmesine ve ticaret için önemli olanak yaratılması için çaba göstermişler.²³

Son yıllar iki ülke arasındaki ilişkilerde olan farklılık ülkeye ziyarete gelen Rusya Başbakanları ve diğer önemli devlet adamlarının gelmesinde kendini önemli derecede göstermektedir. Bu anlamda Rusya Başkanının Hazar bölgesi için çalışanı V.Kalyun'i "Rusya Ticaret Reformlar Teşkilatı"nın ikinci başkanı B.Postuxov ve başka önemli kişilerle yapılan görüşmelerde iki ülke arasındaki ilişkilerde ekonomik ilişkilerin önemi ve gelecek perspektifleri müzakere konusu olmuştur. Azerbaycan-

---

²³ A.e., s.137.

Rusya İşbirliğı Teşkilat'ının Rusya Azərbaycan Kongresi ile daha iyi ilişkiler kurmakla ikili ilişkileri daha da hızlandırmıştır.²⁴

Bu prosesler iki ülkenin iş adamları için önemli olanak sağladı ve bu işbirliğinin sonucu olarak 2004 yılında Bakü' de Azərbaycan-Rusya Ticari Ekonomik İlişkileri ve Onları Gelişmesi İsimli Birinci “Azərbaycan-Rusya Ekonomik Formu” gerçekleştirildi. Formun esas özelliğı ise, foruma iş adamları ile birlikte Rusya da yaşayan Azərbaycanlı kesim de katılım gerçekleştirmişti. Azərbaycan Ekonomi Bakanlığı Rusya'nın Azərbaycan'daki Büyükelçiliğı ve Ümumrusya Azərbaycan Kongresi'nin teşebbüsü ile gerçekleşmiş, formun gerçekleşmesi daha Aliyev'in Rusya'ya ziyareti sırasında Putin ile gerçekleştirilen görüşmeler zamanı desteklenmiştir.

1992 yılından başlayarak Rusya'nın 38 ili arasında ticari ilişkiler devam etmiş ve mükaveleler imzalanmıştır. 2009 yılında Azərbaycan'ın esas ticaret işbirlikçisi olmuş vilayetler bunlardır

Dağıstan Cümhuriyeti-pazarlama cirosu 171.5 milyon dolar, Stavropol-123.3 milyon dolar, Moskova-149.6 milyon dolar, Sank-Peterburg-99.9 milyon dolar, Volgograd-88.2 milyon dolar, Tatarıstan-82.9 milyon dolar, Sverlodska-82.1 milyon dolar, Samara-81.3, Krosnodar-71.4, Rostov-55.1 milyon dolar, Perm-54.7 milyon dolar, Çelyabinsk-53.1 milyon dolar.²⁵

2007 yılı ile mükayesede 2008 yılında ticaret hacmi ülkelerimiz arasında 39.3 % yükselmiş, ve 2.4 m ilyar dolara varmıştır. Rusya'dan Azərbaycan'a ihracat 42.6% yükselerek 1991.1 milyar dolara Azərbaycan'dan Rusya'ya ithal ise 25.4% yükselerek 411.4 milyon dolar teşkil etmiştir. Bununla birlikte ham mal dışı malların ticarete artığını söylemek mümkündür.

---

²⁴ A.e., s.139.

²⁵ Ramazanov Ceyhun, “Azərbaycan xarici ticarət əlaqələrində sertifikatlaşdırmanın rolu”, UNEC EDU, 04.06.2015, (Çevrimiçi) http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Azerbaijan_xar_tic_elaq_sertifikat.pdf, 12 Nisan.2019.

2007 Ocak ayından itibaren Azerbaycan'a Rusya gazının dayandırılmasına bakmayarak pazarlama cirosu pozitif dinamikte kalmıştır. İki ülke ekonomisinde de ortaya çıkan problemler aynıdır: enerji ve petrol sektörüne ayrıcalık ve üstünlük sağlanması ve üretim sahasının olan üstünlüğü. İki ülkeninde döviz gelirlerinin petrol-gaz hasılatından olan gelirlerin üstünlüğü ekonomilerin benzerliklerinin birkaçından biridir. 1998 yılından başlayarak Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ekonomi strukturunda sanayi mahsullerinin hacminin artışı ayrı ayrı yıllarda faiz gelirlerini üstelemektedir. Bu durum maliye bürhanı durumunda korunur. Hususen Azerbaycan'da 2010 yılın Ocak-Haziran aylarında sanayi üretiminin hacminin rakamı 2009 yılı ile mükayesede 103.2 % artış teşkil etmiştir.²⁶

Malumdur ki, 2008 yılında maliye bürhanı ülkelerin ekonomisine ağır zararlar verdi. Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde bürhan kendisini önemli derecede hiss ettirmiştir. 2008 yılı ile mükayesede 2009 yılında pazarlama cirosu 25.2% azalarak 1779.5 milyon dolar teşkil etmiştir. Azerbaycan'ın Rusya'dan ithalatı azalarak 25.3% azalarak 1468.3 milyon dolar, Azerbaycan'dan Rusya'ya ihracat ise 24.5% azalarak 311.2 milyon dolar teşkil etmiştir. Bu olumsuz durum 2010 yılında da devam etmiştir. 2009 yılı ile mükayesede 2010 yılının ocak-haziran aylarında pazarlama cirosu 6.3% azalarak 752.4 milyon dolar Rusya'dan Azerbaycan'a ihrac ise 12% azalarak 604.8 milyon dolar, bununla birlikte Azerbaycan'da Rusya'ya ithalat 27.7% artarak 127.7 milyon dolar teşkil etmiştir. 2009 yılının sonuçlarına göre, karşılıklı mal mübadelesi ekonomik bürhan durumunda bile tahminen dörtte bir azalsa bile 1.5 milyar dolardan fazla teşkil etmiştir. Diğer tarafta Rusya Azerbaycan'ın ithalatında ilk sırayı tutmaktadır. Ve Azerbaycan'ın ithalat ettiğinden iki kat fazla mal ihracı yapıyor. Rusya'nın Azerbaycan'a ihracında enerji ve petrolla beraber otomobil ve diğer alan mahsulleri fazlalık teşkil ediyordu. Azerbaycan'da yüzden fazla rus sermayeli işletmeler kayıtdan geçse de bunlar çoğu küçük ve orta işletmelerdi. Büyük işletmeler içinde yalnız "Lkoyl" ismini söyleye biliriz.

2009 yılında İlham Aliyev ile D.Medvedev arasında yeddi defa görüş gerçekleştirilmesi iki ülke arasındaki ilişkilerde Azerbaycan-Rusya ekonomik

---

²⁶ Ramazanov Ceyhun, a.e., s 45.

ilişkilerinde dinamik gelişmeden haber veriyor. 2010 yılında Devlet Statistlik Komitesi'den verilen bilgiye göre Rusya Federasyonu Azerbaycan ekonomisine 1.9 milyon manat sermaye koymuş ve 18 investor ülke arasında yedinci sırayı tutmuştur. Bu yatırımlar ise esasen Rusya tarafından petrol dışı alanlara yönlendirilmiştir.

2 Eylül 2010 yılında Azerbaycan ve Rusya Cumhurbaşkanı'nın iştiraki ile Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ile "Gazprom" arasında 2011-2012 yılları arasında gazın miktarının artırılmasına ilişkin karşılıklı mükavele imzalanmıştır. Bu senete göre Rusya 2011 yılından başlayarak ithal ettiği gazın hacmini 2 milyar metreküp kadar artıracak ve 2012 yılından ise bu rakam 2 milyardan daha fazla olacaktır. Bununla birlikte, başkanların da açıkladığı gibi taraflar arasındaki ilişkiler ve münasebetler bundan sonrada devam edecektir. 2009 yılında ise Gazprom'un başkanı bildirmiştir ki, Moskova Azerbaycan'ın ihraç ettiği tüm gazı almaya hazır durumdadır.²⁷ İlham Aliyev ise açıklamasında bildirmiştir ki, bu ilişkiler yalnızca gaz sahası ile sınırlanmamalıdır, ve bu ilişkiler başka alanlarda da devam etmektedir.²⁸ Ayrıca Aliyev demiştir ki, iki ülke arasında başka ülke olmadığından ve bizim tarafımızdan Azerbaycan gazının Rusya'ya nakli imkanlarının artırılmasına sermayeler yatırılmıştır. Görüldüğü gibi, iki ülkenin ticari ilişkilerinde Hazar'ın enerji kaynaklarının birlikte kullanımı ve dünya pazarına nakli esas gündem konusu olmuştur. Ekonomik tahliller söylemeye esas veriyor ki, iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi için çok olumlu durum vardır. Şöye ki Azerbaycan Güney Kafkasya'da hızla gelişen ve ulaşım açısından hiç bir sıkıntısı olmayan tahsil sistemi rusca olan bir ülkedir. 26 Ekim 2011 yılında Mahaçqala'da Rusya-Azerbaycan ekonomik biznes forumu gerçekleştirilmiştir. Rusya'nın bölgedeki yatırım imkanlarının araştırılması maksadı ile Azerbaycan Ekonomi Bakanı Ş.Aliyev bu forumda iki ülke arasındaki ticari ilişkilerden bahs etmiştir. Forumda ticari ilişkilerin karşılıklı işbirliğindeki esas yönlerinden olduğunu söyleyen bakan 2010 yılında ülkeler arasındaki ticaret hacminin 2 milyar dolardan fazla olduğunu demiştir. Ayrıca iki ülke arasındaki ticaret hacmi

---

²⁷ Ramazanov Ceyhun, "Azərbaycan xarici ticarət əlaqələrində sertifikatlaşdırmanın rolu", UNEC EDU, 04.06.2015, (Çevrimiçi)

http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Azerbaijan_xar_tic_elaq_sertifikat.pdf, 12 Nisan.2019.

²⁸ A.y.

62.8 artarak 2.1 dolar teşkil etmiştir. Bugün ise Azərbaycan'da ithalin umumi hacminde Rusya ilk sıradadır. İşbirliğinin esas konularından biri de karşılıklı yatırımların yapılmasıdır. Son yıllar Azərbaycan ekonomisine 400 milyon dolar yatırım yapılmıştır. Ekonomik ilişkilerin daha fazla geliştirilmesi için Dağıstan ile Ekonomik alanda İşbirliğı için Komisyon yaratılmıştır. Böylelikle, Azərbaycan-Rusya arasındaki ekonomik işbirliğı 90'lı yıllarda hem bölgesel hem devletlerarası gerginlikler sebebinden ekonomik ilişkiler zayıf gelişmiştir. 90'lı yılların sonundan başlayarak ise Azərbaycan-Rusya ilişkilerinin yeni döneme girmiş olması bu ikili ilişkilerde de olumlu tesir yapmıştır. Bu yıllardan başlayarak ekonomik ticaret hacmi artmış ve stratejik öneme sahip konular işlenmiştir.

2008 yılının ticaret hacminde 2007 yılı ile mükayesede ihracat için 70% ithalat işlemleri için ise 23% artmıştır. Petrol ve petrol mahsulleri 2008 yılında ihracatın 98 ni teşkil etmektedir. Ve bu da Azərbaycan ihracatının bir mal üzerinde toplandığını göstermektedir. Bu ayrıca hammal ihracatı yapıldığına göre petrol imalatından daha az gelir elde edilmesini göstermektedir. Özel sektörün ihracat ilişkilerinde payı devlet sektörüne kıyasla daha aşağıdır. Dış ticarete faydanın sağlanması için ise girişimcilere önemli derecede pay düşmektedir. Uzun süreli ithal-ihrac presedurları girişimciler açısından sorun yaratmaktadır.

Hal-hazırda Azərbaycan ekonomisinde yeni dönemin başlaması gözükmemtedir. Dış ticarete petrol dışı sektörde üretilen malların ihracatı arttığı gibi, sermaye yatırımının şeklinde de esaslı değişiklikler görülmektedir. Şöyle ki yapılan yatırımlarda petrol dışı sektörün payı artmıştır. Son 10 yılda kullanılan sermaye yatırımlarının 40 milyar manatı petrol dışı sektörün gelişmesine 69 milyar manatı ise maliye pazarlarının gelişmesine yöneldilmiştir.²⁹

Rusya-Azerbaycan arasındaki dış ticarete Azərbaycan tarafından ihracat potansiyali en yüksek alanlar bunlardır

1. Makine sanayisi

²⁹ Ramazanov Ceyhun, "Azərbaycan xarici ticarət əlaqələrində sertifikatlaşdırmanın rolu", Baki, Haziran, 2015, s 38
http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Azerbaijan_xar_tic_elaq_sertifikat.pdf

2. Kimya sanayi
3. Hafif sanayi
4. Gıda sanayi

Ekonomik gelişim seviyesini tayin eden esas özelliklerden biri dış ticaret faaliyetidir. 2012 yılının son sonuçlarına göre, Azerbaycan'ın dış devletlerle olan ticaret hacmi 42813.2 milyon dolar teşkil etmiştir. Ve bu da 2004 yılı ile mukayesede 4 defa fazladır. İthalatın hacmi 9652.4 milyon ihracatın hacmi ise 34160.3 milyon dolar teşkil etmiştir. 2012 yılında Azerbaycan 155 farklı ülke ile ticari ilişkilerine önem vermiştir ve 480 milyon dolar hacminde Güney Amerika'nın enerjisi ile birlikte Avrasya kıtasına da yardım etmiştir.³⁰

Azerbaycan'ın ticari ilişkilerinde Avrupa ülkeleri-52.9%, Asya-38.5%, Amerika-6.7%, Afrika 1.8%, teşkil etmiştir. İthalat dikkat aldığımızda ise Avrupa 49.7%, Asya 39.3%, Amerika 10%, Afrika 0.4%, paya sahiptir. Azerbaycan'ın dış ülkeler ile ticaret hacminin genişlemesinde ülkeden kenarda olan tanıtımın önemi büyüktür. Bu bakımdan Ticaret-Sanayi Odası'nın payı büyüktür.

Azerbaycan ekonomisinin gelişmesini temin etmek ve ticaret hacmini artırmak için ve bunda ihracatın payını yükseltmek için ise ihraç-ithal proseslerinin liberalleştirilmesi ve dünya arenasında rekabete devamlı mahsulün üretimi ile birlikte ihracat yönümlü alanlara sermaye yatırımının olması, gerçekleşen reformların esasını teşkil etmektedir. Bu sebepten dolayı ekonomiye dış sermaye yatırımlarının olması mecburidir. Bu alanda dış sermaye yatırımcılarının haklarının korunması ve milli dövizin sabit tutulması, enflasyona engel olunması önemli adımlar olmuştur.

Sonuçta ekonominin liberalleştirilmesi ve dış sermaye yatırımcılarının teşvik edilmesi için olanak sağlanması, Azerbaycan a sermaye yatırımlarını güçlendirdi. Şöyle ki, 1993 yılına kadar ekonomiye teşvik edilmiş sermaye hacmi 10 milyon dolar, 1994 yılında bu rakam 22 milyon, 1995 yılında 160 milyon, 1996 yılında 460 milyon, 1997 yılında 1.3 milyar dolar, 1998 yılında 1.4 milyar dolar 2013 yılında ise bu rakam

---

³⁰ “Energy”, **Overwiev**, 3.10.2018, (Çevrimiçi)
<http://www.worldbank.org/en/topic/energy/overview#3>, 12 May 2019.

26 milyar dolara ulaşmıştır.³¹ Dış ticaretin uluslararası standartlar seviyesinde temsil etmek için Azərbaycan Dünya Ticaret Teşkilatı'na üye olmak için niyetini bildirmiş ve 1997 yılında gözlemci statüsü almıştır. Dış ticaretin faydasının yükseltilmesi konusunu dış ticaret hacminin optimal içeriğine sahip olmadan bilmek mümkün değildir. Dış ticaret statistiğinde dış ticaret hacminin strukturu ülkelerde kabul edilmiş ihrac ve ithal mallarının sertifikalarına uygun olarak belirlenir.

Hazırda ise Azərbaycan dünyanın birçok universal teşkilatları ile ayrıca BMT-Gelişim Program'ı AB nin TASİS programı Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası gibi birçok teşkilat ile işbirliği etmektedir. Dünya piyasası ile ilişkilerin iyi olduğu zamanda Azərbaycan yalnız dış ekonomik ticaretin istikametlerini ihracat ürünlerinin artırılması değil, ayrıca ithalat işlemlerinin yükseltilmesi dünya piyasasına rekabete devamlı malların çıkarılması teşkil etmektedir.

4.3. Yeni Dönemde Karabağ Sorununun Çözülmesi Yönünde Azərbaycan'ın Rusya ile İlişkilerinde Ekonomik ve Enerji Alanındaki Kozlarını Seferber Etmesi

Haydar Aliyev, 1988 yılına kadar Moskova'da SSCB Başbakan Birinci Yardımcılığı ve Komünist Partisi Merkez Komitesi Politbüro üyeliğine kadar yükselmiştir. 1993 yılında ise Azərbaycan'da istikrarsızlık mevcut idi. Dağlık Karabağ'da devam eden savaş, ülkenin günden güne kötüleşen ekonomik durumu ve aynı zamanda bunlara ek olarak, Cephe Hükümeti'nin izlediği siyasetden hoşlanmayan Rusya'nın yardımı ve desteği ile Suret Hüseyinov'un devlete karşı darbe girişiminde bulunması ülkeyi çıkılmaz bir noktaya getirmişti. Ebülfez Elçibey istifa ederek devlet başkanlığı görevini bıraktıktan sonra Haydar Aliyev Bakü'ye davet

---

³¹ T.Əliyev, *Xüsusi İqtisadi zonaların təşkili problemləri və inkişaf perspektifləri*, Bakı, Qədim Çağ, 2002, s. 252.

edildi. Cephe hükümeti yöneticilerinden farklı olarak Aliyev hem siyaseti, hem de devlet idareciliğini iyi bilen ve deneyimli bir insandı.³²

3 Ekim 1993 tarihinde yapılan seçimler sonucunda oyların % 99'unu alarak Haydar Aliyev 1. dönem cumhurbaşkanlığı görevine seçilmiştir.³³

İktidara gelen Haydar Aliyev önceki cumhurbaşkanlarından farklı olarak dış politikada denge siyasetini seçmiştir. Bunun nedeni yeni bağımsızlık kazanmış bir devlet için kesin olarak Batı veya Rusya yönümlü siyaset uygulamanın yanlış seçim olacağını devlet yönetimindeki deneyiminden dolayı Haydar Aliyev'in iyi bilmesi idi.³⁴

Bu politikanın uygulanmasındaki esas amaç Azerbaycan'da ve bölgede barış ve huzuru sağlayacak ilişkilerin kurulması ve geliştirilmesi olmuştur. Nitekim, Haydar Aliyev Azerbaycan'ın dış politikasını dört önemli temel üzerinde oluşturmuştur:

1. Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünün korunması;
2. Ekonomik, siyasi egemenliğin sağlanması ve korunması;
3. Milli menfaatlerin belirlenmesi ve korunması;
4. Vatandaşların hakk ve özgürlüklerinin güvence altına alınması;
5. Azerbaycan menfaatlerinin korunması için gerekli ülkelerin

belirlenmesi ve yakın ilişki kurulması;

Bu dönemde Azerbaycan'ın dış politikasında odaklanması gereken husus Karabağ'da devam eden savaş ve alınan yenilgiler idi. 1980'li yılların sonlarından bu yana devam eden Dağlık Karabağ meselesi, çözüme kavuşturulmadan A. Mütellibov'dan E. Elçibey'e, E. Elçibey'den H. Aliyev dönemine kadar devam etmiştir.

---

³² Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde...", s. 375.

³³ Mardanov, "Azerbaycan Dış Politikasının Temelleri", **Kafkasya'nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan**, (Ed.) Çağrı ERHAN, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2013, s. 63..

³⁴ Hatem Cabbarlı, Vüsale Abdullayeva, **Azerbaycan Dış Politikasının Temel Özellikleri**, Baki, 21. Yüzyıl (1991-2009)", Ocak-Haziran 2009, s. 82.

Azerbaycan dış politikasının temelini Karabağ ve etraf arazilerde Ermeni isgalinin durdurulması oluşturmaktaydı. Daha önce de belirtildiği üzere, ülke dahilinde istikrarın sağlanması ve toprak bütünlüğünün mühafaza edilmesi bu problemin çözülmesine endekslenmiştir. Bundan dolayı, Haydar Aliyev iktidarının da temel amacı Dağlık Karabağ meselesinin hall edilmesi olmuştur. Bu amaca hizmet edilmesi için de dış politika unsurları faydalı bir biçimde kullanılmıştır.

Bunun için, öncelikle bölgede önemli nüfuza sahip Rusya ile iktaraflı ilişkiler iyileştirilmeye başlandı. İki ülke arasındaki ilişkileri normalleştirmek için bütün yollar araştırıldı, her iki tarafın çıkarlarına uygun ekonomik, siyasi ilişkilerin gelişimi için önemli adımlar atıldı. 1993 6 Eylül'de Haydar Aliyev Moskova'da Rusya cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'le görüşerek ilişkilerin iyileştirilmesi konusunu tartıştı ve Eylül 24'de Azerbaycan BDT'ye dahil oldu.³⁵

Ayrıca, bağımsızlık mücadelesi döneminde Rusya yanlısı politika uygulamakla A. Mütellibov, Rusya karşıtı politiklar izlemekle ise Elçibey yönetimi ağır bedeller ödemişler, nitekim uygulanan dengesiz politikalar sonucunda Azerbaycan'ın arazileri Ermenistan tarafından işgal edilmiş ve ülke etnik nedenlerden dolayı bölünme tehlikesi ile yüzleşmiştir. Bu yüzden Haydar Aliyev hem Rusya, İran'la, hem de Batı devletleri ile uyumlu ilişkiler yürütmeye çalışmıştır.

Bu dönemde Ermenistan Azerbaycan'a karşı savaş politikasını sürdürerek 1993 23 Temmuz'da Ağdam'ı, 23 Ağustos'ta Cebayıl ve Füzuli'ni, 31 Ağustos'ta Gubadlı'nı ve 29 Ekim'de Zengilan'ı işgal etmiştir. BM Güvenlik Konseyi, Dağlık Karabağ konusunda 4 karar (822, 853, 874 ve 884 sayılı kararları) kabul etmiştir. Bu kararlarda Ermeni silahlı birliklerinden işgal edilen Azerbaycan topraklarını terk etmeleri talep edilmiş olmasına rağmen bu talepler hiç bir zaman yerine getirilmemiştir.³⁶

Haydar Aliyev, dış politikadaki esas sorun olarak nitelendirdiği Dağlık Karabağ konusunda Azerbaycan'ın haklı mücadelesini uluslararası örgütlere üye

---

³⁵ Əli HƏSƏNOV, *Müasir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Xarici Siyasəti*, "Azərbaycan" Nəşriyyatı, Bakı-2005, s. 229-230.

³⁶ A.e., s. 234.

olarak bu tribünlerden dünya birliğine anlatma yolunda büyük adımlar atmıştır. Haydar Aliyev'in iktidara geldiği dönem, ülkede iç kargaşa devam etmekte ve ülke bölünme tehlikesi yaşamaktaydı. Bundan dolayı, Haydar Aliyev öncelikle iç istikrarın sağlanmasına yönelmiştir. Bunu gerçekleştirebilmek için cephede ateşkes sağlanmalıydı. 12 Mayıs 1994'te ateşkese varılmasına nail olan Aliyev, ardından iç siyasette de istikrarı sağlamış ve Karabağ probleminin çözümüne yönelmiştir. Bu noktada AGİT ve diğer uluslararası güçlerle işbirliğine gitmiş ve AGİT aracılığıyla problemin çözümüne ilişkin yeni bir plan hazırlanmıştır. Sorunun çatışma niteliğinde başlangıcının 1988 olduğu düşünüldüğünde, 1996 yılındaki bu planın hazırlanmasında Aliyev'in istikrarlı iç ve dış politikasının etkisi büyük önem arz ediyor. Burada: "Azerbaycan ve Ermenistan anlaşmazlığının çözülmesi, Karabağ'a en yüksek özerkliğin sunulması, Karabağlı Ermeni ve Azerbaycanlıların hayat güvenliğinin sağlanması" gibi önemli faktörler bulunuyordu. Aliyev yönetiminin yürüttüğü başarılı lobi faaliyetleriyle elli üç devlet tarafından bu plan kabul edilmiş olsa da, Ermenistan, yayılmacı politikasına uygun olmadığından bu planı kabul etmekten kaçınmıştır.³⁷

15 Ekim 2003 seçimlerinin ardından İlham Aliyev Azerbaycan'ın Cumhurbaşkanı olmuş ve böylelikle Azerbaycan'da Haydar Aliyev'den sonra ikinci Aliyev dönemi başlamıştır. Haydar Aliyev'in politikasını devam ettiren İlham Aliyev döneminde de Azerbaycan'ın dış politikasının öncelikli uygulaması denge siyaseti olmuştur. Denge politikası Azerbaycan'ın bulunduğu jeopolitik ortam ve uluslararası Haydar Aliyev'in politikasını devam ettiren İlham Aliyev döneminde de Azerbaycan'ın dış politikasının öncelikli uygulaması denge siyaseti olmuştur. Denge politikası Azerbaycan'ın bulunduğu jeopolitik ortam ve uluslararası alandaki yeri açısından küçük ülke olmasından dolayı devam ettirilmiştir. Nitekim, küresel ve bölgesel aktörlerin güç balansına odaklanan denge politikası, genelde Azerbaycan'ın ve özel olarak da İlham Aliyev iktidarının manevra imkanlarını genişletmiş ve bağımsız dış politika izlemesini temin etmiştir.

---

³⁷ Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde...", s. 377-378

İlham Aliyev iktidarının dış politikadaki esas hedefi Azerbaycan'ın Ermenistan tarafından işgal edilmiş topraklarının geri alınması meselesi olmuştur.³⁸

Bunun için, İlham Aliyev ilk olarak askıya alınmış Dağlık Karabağ görüşmelerini yeniden başlatmıştır. Aliyev, Karabağ probleminin uzamasını, çözümsüzlüğün çözüm gibi anlaşılmaya başlanmasını ve bu durumun Azerbaycanın dahili siyasetine olumsuz yansımaları belirterek, meselenin barışçıl yollarla hall edilememesi halinde savaşın kaçınılmazlığını ileri sürmeye başlamıştır. Bu politika sadece söylem olarak kalmamış, ülke çapında seferberlik ilan edilmiş, askerliye dair mevzuatda değişikliklere yer verilerek, askerlikten muafiyet şartları zorlaştırılmış, böylelikle olağanüstü hal uygulamasına geçilmiştir. Aynı şekilde, askeri bütçenin genel bütçedeki payı arttırılarak neredeyse Ermenistan bütçesine yakın bir orana çıkartılmıştır. Bu gelişmeler, Azerbaycan'ın Karabağ problemini çözme konusunda barışçıl yollardan ümidini kesmeye ve savaş ile çözüme yönelmeye başladığının bir göstergesidir.³⁹

İ. Aliyev döneminde dış politikada Dağlık Karabağ'a dair başarı sayılabilecek ilerlemeler yaşanmıştır. İlk olarak, bundan öncesine nazaran Azerbaycan'ı savunan, Bakü'nün tezlerini kabul eden ülkelerin sayısı çoğalmıştır. İkincisi, uluslararası kurumlar tarafından Azerbaycan lehine kabul edilen kararlar Bakü'nün elini güçlendirmiştir. Üçüncüsü, Mart 2008'de BM tarafından kabul edilen Dağlık Karabağ ile alakalı karar uluslararası alandaki gelişmeni açık olarak göstermektedir.

Bununla birlikte, Karabağ probleminin çözümüyle görevlendirilen AGİT Minsk Grubunun Eşbaşkanlarının ABD, Fransa ve Rusya problemin çözümünde yavaş hareket etmesi, özellikle Azerbaycan tezlerini istenilen düzeyde dikkate almaması ve uluslararası kamuoyunda destek vermemesi, İ. Aliyev yönetimini dış politikada yeni arayışlara itmiştir. Bu dönemde Azerbaycan'ın Rusya, İran ve uzak doğu üçlüsü Çin, Japonya ve Güney Kore ile yakın işbirliğine girmeye çalıştığı gözlemlenmiştir. Devletin ekonomik gelişimi bu üç ülke ile yapılan anlaşmalarla Uzak Doğu modeline

³⁸Araz Aslanlı, "İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası", *EkoAvrasya*, 09.09.2011, (Çevrimiçi) <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr> ,18 Ocak 2019.

³⁹Reha YILMAZ, "Azerbaycan Dış Siyasetinde...", seh. 382

teslim edilmiştir. Aynı zamanda bu ülkelerin uluslararası etkisinden yararlanılarak Dağlık Karabağ sorunu çözülmeye çalışılmıştır. Azerbaycan mümkün olduğu ölçüde Dağlık Karabağ sorununu barışçıl yolla hall etmek istemektedir. Fakat, diğer halde savaş ihtimalin da gündemde tutmaktadır. Minsk Grubu çerçevesinde görüşmelere devam eden Azerbaycan ulusal çıkarlarına uymayan unsurları etkisizleştirmeye çalışmaktadır.⁴⁰

Ermenistan-Azerbaycan çatışması Rusya'nın jeopolitik öncelikleri ve çıkarları kapsamında özel bir yere sahiptir. Güney Kafkasya'yı arka bahçesi gibi algılayan Rusya bölgede kendi nüfuzunu restore edebilmek adına Karabağ sorununu dış politika araçlarından biri olarak kullanmakta ve çatışmayı kendi yönetiminde tutarak, çıkarları doğrultusunda manipule etmeye çalışmaktadır. Dağlık Karabağ sorunu Rusyanın askeri ve siyasi olarak bölgede varlığını sürdürmesine ve en önemli aktör gibi algılanmasına olanak sağlıyor. Rus askeri kuvvetleri Azerbaycan'dan ve Gürcistan'dan çıkarıldığı için Ermenistan Rusya'nın bölgedeki tek müttefiki haline gelmiştir. Bu nedenle, Ermenistan kendisini Kafkasya'da Rusya'nın jeopolitik operasyon alanı ve "uygulayıcısı" gibi değerlendirmektedir.⁴¹

2 Nisan 2016'da Azerbaycan ve Ermenistan temas hattında patlak veren savaş Güney Kafkasya'da uzun zamandır mevcut olan jeopolitik satranç tahtasındaki karmaşayı yeniden ortaya çıkardı ve mevcut dengelerin bozulmasına neden oldu. Suriye sorununa Rusya'nın katılımı ile Rusya ve Türkiye arasında yaşanan rekabet ve Rusya'nın Su-24 uçağının Türkiye tarafından düşürülmesinin yarattığı gerginlik, Dağlık Karabağ sorununun da yeniden alevlenmesine sebep oldu. 1994 Ateşkesinden geçen 22 yıl boyunca temas hattında küçük ve büyük çaplı çatışmalar yaşanmış ve her iki taraftan kayıplar verilmişti, fakat hiç biri Nisan 2016'da yaşananlar kadar ciddi değildi. Savaşı takip eden günlerde her iki taraf çoklu sayıda ölüm ve askeri teçhizatın bozulması ile ilgili haberler verdiler.⁴²

---

⁴⁰ Reha YILMAZ, Elnur İSMAYILOV , **a.g.m.**, s. 10-11

⁴¹ Emin ŞİHALİYEV, Reha YILMAZ, "Ermenistan-Azerbaycan Çatışması: Çözüm Yolundaki Temel Sorunlar Gelecek Senaryolar", **Bilge Strateji**, Cilt: 7, Sayı: 13, Güz ,2015, s. 35

Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki sorun Nisan 2016'da kötüleşince Rusya AGİT Minsk Grubu çerçevesinde ABD ve Fransa ile birlikte çalışarak iki taraf arasında esas arabulucu rolünü üstlendi. 5 Nisan'da Rusya'nın arabuluculuğu ile taraflar yeniden ateşkese ikna oldular.

Rusya Dağlık Karabağ'da gerginliğin artmasından en çok çıkar sağlayan bölgesel güçtür ve mevcut uluslararası format çerçevesinde, yani Minsk Grubu'ndaki rolü kapsamında sorunu kendi amaçlarına uygun yönetmektedir.⁴³ Moskova'nın çıkarları yalnızca Dağlık Karabağ'da sorunun çözümü sürecinde değil, aynı zamanda Ermenistan ve Azerbaycan üzerinde kendi etkisini genişlendirmektir. Böylelikle, Rusya, hem de Güney Kafkasya üzerinde etkisini arttırmak amacına ulaşacaktır. Güney Kafkasya, Hazar bölgesinden Avrupa'ya doğru mevcut ve olası enerji taşıma rotalarının kontrolü açısından Rusya için büyük önem arz ediyor. 5 Nisan ateşkesini sağlamakla Moskova gösterdi ki, onun diğer Minsk Grubu Eşbaşkanlarının inisiyatiflerinden yan çizerek kendi hedefleri doğrultusunda sorunu manipule etmek isteği var.

Rusya'nın muhtemel amacı, Azerbaycan'ı Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) gibi Rusya'nın liderlik ettiği birliklere itmekle Bakü'nün Batı ile bağlılığını sınırlamaktır. Coğrafi ve politik olarak izole edilmiş Ermenistan'ın kendi dış politikasında manevra etmek imkanı çok azdır. Erivan Moskova'ya büyük oranda bağımlıdır ve hem Avrasya Ekonomik Birliği hem de Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün üyesidir. 2013 yılında Rusya Avrupa Birliği'yle olası Ortaklık Anlaşmasını iptal etmesi için Ermenistan'a baskı yaptı. KGAÖ'ye olan bağlılığı dışında Ermenistan ve Rusya'nın ikitaraflı askeri sözleşmesi var. Ayrıca, Ermenistan'ın Gümrü bölgesinde Rus askeri üssü ve Erebuni'de hava üssü vardır. Sovyet döneminden kalmış Gümrü'deki 102. askeri üs tanklar, helikopterler, top, MİG-29 uçağı, İskender-M balistik füzesi ile donanmış 5.000 askerden ibarettir ve Ermenistan silahlı kuvvetlerine destek vermeye hazır konumdalar. Bunun yanı sıra,

---

⁴³ Wojciech GÓRECKI, "Nagorno-Karabakh: 2016-04-16." (Çevrimiçi)

<http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-13/nagorno-karabakh-what-russia-to> ,

10 Ocak 2019.

Ermenistan düzenli bir şekilde Rusya'dan askeri yardım almaktadır. Ayrıca, 2008 yılının sonbaharında Rusya ve Gürcistan savaşı gösterdi ki, Rusya kendi çıkarlarını korumak için silahlı müdahaleye hazırdır. Azerbaycan ise 2004 yılından bu yana askeri harcamalarını 20 kat arttırmıştır. İşin ilginç tarafı, Rusya Azerbaycan'a da silah satıyor. Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsüne göre, Rusya 2007-2012 yılları arasında Azerbaycan'a 1 milyar dolar değerinde silah satmıştır.

Nisan 2016 olaylarında ise, petrol fiyatlarındaki düşüş, Gürcistan, Ukrayna ve Suriye gibi ilgi alanlarındaki ülkelerin tutumu yüzünden zarar görmesi, bu nedenle başka bir problem istememesinden dolayı Rusya'nın çatışma sırasında tarafsız kaldığını ve diplomasiye öncelik tanıdığını görebiliyoruz. Ayrıca, Rusya çatışmanın yayılmasını önlemek için mevcut *status-quo'nun* sürdürülmesinden yanadır. Bu bağlamda, Rusya, Çeçenistan ve Dağıstan gibi Müslüman bölgelerin yer aldığı kuzey bölgesinde güvenliği garantilemek amacıyla güneyde patlak veren sorunu dengede ve kendi kontrolünde tutmaya, aynı zamanda Türkiye, İran ve en esası ABD'nin bölgedeki nüfuzunu etkisizleştirmeye çalışıyor.⁴⁴

Sonuç olarak, Rusya, Dağlık Karabağ sorununun kalıcı ve sürekli çözümünde değil, onu yönetmekte ve mevcut *status quo'nun* kendi çıkarlarına uygun bir şekilde devam etmesinde meraklıdır. Sorunun çözümüne ilişkin Azerbaycan tarafı ise tüm kozlarını seferber etmiş ve çözüm yollarını uluslararası teşkilatlar ile aramaya başlamıştır.

Son yıllarda çağdaş uluslararası ilişkilerde “yaptırımların dili” gibi nitelendirilen yeni siyasi fenomen sıkça kullanılmaktadır. Bu terim kendini uluslararası izolasyon ve ekonomik yaptırımlarda gösteriyor. Ayrıca, modern uluslararası hukukun temel özelliği zorlayıcı önlemlerin daha kapsamlı kullanılmasıdır. Modern uluslararası hukuk doktrininin yalnız uluslararası örgütler tarafından kullanılan zorlayıcı önlemleri ise yaptırımlardır. Birleşmiş Milletler sadece uluslararası örgütler sisteminde merkezi rol oynamakla kalmamakta, aynı zamanda çağdaş uluslararası ilişkiler ve siyasal gelişimde de benzersiz bir yere sahip

---

⁴⁴ A.y

bulunmaktadır. Nitekim, uluslararası barış ve güvenliğin korunması için birincil sorumluluk BM Güvenlik Konseyi'ne verilmiştir ve onun kararları yasal açıdan bağlayıcı niteliktedir. Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın VII bölümüne esasen kabul ettiği kararlar uluslararası sorumluluğun bütün yasal öğelerini içeriyor. Bu o anlama geliyor ki, Güvenlik Konseyi'nin zorlayıcı önlemler almak, bu önlemlerin yetersiz ve etkisiz kaldığı durumlarda ise BM Antlaşması'nın 42. maddesi uyarınca uluslararası barış ve güvenliği koruma adına silahlı kuvvete baş vurmak hakkı vardır. Fakat, Ermenistan tarafından Azerbaycan'ın uluslararası düzeyde tanınan ve kabul gören arazilerinin yüzde 20'sinin –Dağlık Karabağ ve çevresindeki 7 ilçenin işgali ile gerçekleştirilmiş olan saldırı politikası sonucunda bu ülke BM Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlar mekanizmasından ayrı kalamamıştır. Ayrıca, yalnız bununla da kalmamış, daha önce de belirtildiği gibi, BM Güvenlik Konseyi Azerbaycan'ın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü, uluslararası sınırların dokunulmazlığını ve güç kullanımının yolverilmezliğini onaylayan dört karar da kabul etmiştir. Bu kararlarda çatışmanın hemen durdurulması, Azerbaycan topraklarından tüm işgalci güçlerin, derhal, tam ve koşulsuz çıkarılması talep ediliyordu. BMGK'nin Örgütün tüm devletlerini bağlar nitelikteki kararları hala Ermenistan tarafından göz ardı edilmekte, fakat yine de bu devlet Güvenlik Konseyi'nin yaptırımlar mekanizmasına tabi tutulmamaktadır.⁴⁵ Bunun nedeni ise BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyesi olan büyük devletlerin sorunun çözümünde ilgili olmamalarıdır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (şimdi AGİT) 1992 yılından itibaren BM Antlaşması'nın VIII bölümünü esas alarak kendisinin bölgesel anlaşma esasında yaratılmış kuruluş olduğunu resmen ilan etti ve BM mandası doğrultusunda bölgesel münakaşaların çözülmesine aktif şekilde katılma statüsü elde etti. Azerbaycan da bağımsız devlet olarak aynı yılın Ocak ayından bu yana AGİK'in (AGİT'in) üyesidir.⁴⁶

---

⁴⁵ Najiba Mustafayeva, "The sanctions mechanism of the United Nations Security Council and ArmAzerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh", 24-08-2016, (Çevrimiçi) <http://thepoliticon.net/The-sanctions-mechanism-of-the-United-Nations-Security-Council-and-Armenian-Azerbaijani-conflict-over-Nagorno-Karabakh.htm>, 10 Şubat 2019.

⁴⁶Kəmalə Ruinten, **Erənistanın Azəbaycana təcavüzü və dünya siyasəti**, Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2008, s. 78.

Böylelikle, AGİK Karabağ sorunda BM'den daha fazla ilgilenecek kuruluş niteliği kazanmış oldu. Karabağ sorununun çözümünde uluslararası katılım

1992 yılında başladı. AGİK Dağlık Karabağ sorununun çözümü için esas teşkilat oldu ve bu, bugün için de geçerlidir.⁴⁷

Münakaşanın AGİT'in sorumluluğuna verilmesinin esas avantajı, BM'den farklı olarak bu örgüt kapsamında diğer bütün üyeler gibi Azerbaycan'ın da veto hakkına sahip olmasıdır. Bu hakk Azerbaycan'a onun için uygun olmayan kararların kabul edilmesine engel olmak şansı kazandırıyor. Fakat, aynı hakk Ermenistan için de geçerli olduğundan gereken tüm fırsatlarda Ermenistan bu hakkını kullanarak sorunun çözülmesine engel olabilmektedir.⁴⁸ Böyle olunca, AGİT'e kalan her iki tarafı memnun edebilecek çözüm yolları aramak ve sorunun çözülmesi hedefine ulaşabilmektir.

Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ sorununun Minsk Grubu çerçevesinde çözülmesi yönündeki faaliyetlerden biri de tarafların üst düzey yetkililerinin doğrudan görüşmelerinin sağlanması ve müzakereler yapmasıdır. Minsk Grubu Eşbaşkanlarının ileri sürdüğü önerilerden olumlu sonuçlar elde edilemeyince, çözülme süreci AGİT aracılığı ile tarafların üst düzey yetkililerinin doğrudan diyaloglara başlaması ve çözüm yolları araması gibi bir formata dönüştü.

21. yüzyıldaki tarafların sorun çözümü için görüşmelere Prag Süreci ile birlikte başlamıştır. 2001 yılının 26 Ocak tarihinde Paris'te öncelikle Marini sarayında, 5 Mart'ta ise Yelisey Sarayı'nda yapılan görüşmeler, daha sonra 4-6 Nisan'da ABD'nin Florida eyaletinin Key West kentinde Minsk Grubu Eşbaşkanlarının katılımıyla devam etirildi. Sonraları "Paris ilkeleri" adını almış bu seçenekte daha önce ileri sürülmüş olan 3 teklifin ("paket", "aşamalı" ve "ortak devlet") tarafları tatmin eden noktalarının genel bir çerçevede değerlendirilmesi öngörülüyordu. Daha sonra, Minsk Grubu Eşbaşkanları sorunun çözümü ile ilgili yeni öneri üzerinde çalıştıklarını ve onu Temmuz ayında Cenevre'de yapılacak olan görüşmede Cumhurbaşkanlarına

---

⁴⁸ Kəmalə Ruinten, **Ermənistanın Azərbaycanla təcavüzü və dünya siyasəti**, Bakı, "Adiloğlu" nəşriyyatı, 2008, s. 78-79.

sunacaklarını belirttiler. Fakat, adı geçen bu görüş Ermenistan'ın uzlaşmaz tutumundan dolayı gerçekleşmedi.⁴⁹

2004 yılının Nisan ayında Prag şehrinde Azerbaycan ve Ermenistan Cumhuriyetlerinin Dışişleri Bakanları düzeyinde bir takım görüşmeler yapıldı ve bu görüşmelerin sonucunda ayın sonunda Varşova şehrinde Devletlerin Cumhurbaşkanı görüştüler. Bu görüşmeler müzakere sürecine yeni bir ivme kazandırdığı ve Prag görüşlerinin devamı niteliği taşıdığı için genel olarak "Prag süreci" adlandırıldı.

Prag süreci'nin kamuya açıklanan temel unsurlarına esasen burada genel olarak "aşamalı çözüm" seçeneğinin detayları tartışma konusuna dönüşmüştü. Yeni barış planının temel ilkeleri aşağıdaki faktörlerden oluşmaktaydı:⁵⁰

1. Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesinin sınırları boyunca işgal olunmuş bölgelerden (Ağdam, Füzuli, Cebayıl, Gubadlı ve Zengilan) Ermenistan kendi askerlerini aşamalı şekilde çıkarır
2. Laçın ve Kelbecer bölgeleri hariç işgalden kurtarılmış bölgelere uluslararası barış güçlerinin koruması altında Azerbaycan nüfusu geri döner;
3. Dağlık Karabağ'ın statüsü meselesi çözülür. Bu amaçla orada referandum yapılır.

Bu süreç kapsamında İlham Aliyev ve Robert Koçaryan 2006 yılında üç kere görüşmüşlerdir. Bunlardan ilki, 10 Şubat tarihinde Fransa'nın Rambouillet Şatosu'nda, ikincisi 4 Haziran'da Romanya'nın Bükreş şehrinde, üçüncüsü ise 28 Kasım'da Beyaz Rusya'nın Minsk şehrinde gerçekleşmiştir.

2004-2006 yıllarında Ermenistan-Azerbaycan arasında sorununun çözümü yönünde yapılan görüşmelerde Ermenistan'ın uzlaşmaz tutumu "Prag süreci'nin çıkmaza girmesine ve görüşmelerin sonuçsuz kalmasına yol açtı.⁵¹

---

⁴⁹ Elçin Əhmədov, "Ermənistanın Təcavüzkarlıq Siyasəti və ATƏT", **Qarabağ dünən, bu gün və sabah**, 2019, (Çevrimiçi) <http://az.strategiya.az/old/?m=xəber&id=260>, 10 Nisan 2019.

⁵⁰ Elçin Əhmədov, a.g.m., <http://az.strategiya.az/old/?m=xəber&id=260> 10 Nisan 2019.

⁵¹ Elçin Əhmədov, a.g.m., <http://az.strategiya.az/old/?m=xəber&id=260>

Prag görüşmelerinin sonuçsuz kalması ile birlikte Madrid görüşü başlamıştır. 29 Kasım 2007 tarihinde Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları Elmar Memmedyarov ve Vardan Oskanyan ile AGİT Minsk Grubu Eşbaşkanları arasında Madrid’de görüşme yapıldı. Bu görüşte münakaşa taraflarına sorunun çözümünün self-determinasyon ve toprak bütünlüğünün bozulmazlığı gibi temel ilkelerine dayanan yeni öneri (sonradan “Madrid İlkeleri” gibi adlandırılmıştır) takdim edilmiştir.⁵² “Madrid İlkeleri” aşağıdaki faktörlerden oluşuyordu:

1. Ermenistan kuvvetlerinin Dağlık Karabağ çevresindeki Azerbaycan bölgelerinden çekilmesi;
2. Azerbaycanlı mültecilerin bu bölgelerde yeniden yerleşimi;
3. Azerbaycanlı mültecilerin Dağlık Karabağ bölgesine geri dönmeleri;
4. Laçın koridoru aracılığıyla Dağlık Karabağ’ı Ermenistan’a bağlayan karayolu bağlantısının sağlanması;
5. Dağlık Karabağ’ın sınırları boyunca barış güçlerinin konuşlandırılması;
6. Azerbaycan'a iade edilmiş bölgelerde askeri yönetimin kaldırılması;
7. Ermenistan ve Karabağ’ın dış iletişimi üzerinden ablukanın kaldırılması ve Ermeni-Türkiye sınırının açılması;
8. Dağlık Karabağ için geçici bir statüsün belirlenmesi;
9. İleriki bir tarihte Dağlık Karabağ’ın nihai statüsü konusunda referandum yapılması
10. Çatışma bölgesinin restorasyonu için uluslararası mali yardımın sağlanması.⁵³

Madrid İlkeleri Minsk Grubu tarafından sunulduktan sonra taraflar bazı noktalarda anlaştılar. Fakat, çıkılmaz durum son meselede, yani Dağlık Karabağ’ın nihai statüsü ile ilgili meselede yaşandı. Azerbaycan tarafı Dağlık Karabağ’ın tamamen Azerbaycan’dan ayrılmasına karşı çıktı ve sadece yüksek özerkliğin verilmesini kabul etti. Bununla ilgili Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev böyle söylemiştir:

---

⁵²Araz ASLANLI, “Karabağ Sorunu ve AGİT Minsk Grubu”, **EkoAvrasya**, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 8, Sayı 29, 2015/1, s. 35

⁵³ Nasrin Suleymanlı, **a.g.e.**, s. 93

"Karabağ hiçbir zaman özgür olamayacaktır. Azərbaycan bunu hiçbir zaman tanımayacaktır. Ne 5 yılda ne 10 ne de 20 yılda. Hiçbir zaman".

10 Temmuz 2009 tarihinde İtalya'nın Lakuilla şehrinde Sekizler Grubu'nun (G8) Zirvesinde AGİT Minsk Grubu Eşbaşkan ülkelerinin Cumhurbaşkanı ABD Cumhurbaşkanı Barak Obama, Rusya Federasyonu eski Cumhurbaşkanı Dmitri Medvedyev ve Fransa eski Cumhurbaşkanı Nikola Sarkozy görüşmeler sürecinde sonraki adımların gerekliliğine vurgu yapan ve kapsamlı barış anlaşmasının hazırlanmasına destek vereceklerini belirten Ortak Bildiri yayınladılar. Minsk Grubu Eşbaşkan ülkelerinin Cumhurbaşkanılarının bu bildirisi Minsk Grubu Eşbaşkanlarının çatışma taraflarına sundukları 2007 yılı Kasım tarihli asıl Madrid İlkelerinde çelişkili konu niteliği taşıyan toprak bütünlüğüne saygı ve halkların kendi kaderini tayin etme ilkeleri ile ilgili Helsinki Nihai Aktına dayanan uzlaşmayı yansıtacak Madrid Prensiplerinin yenilenmiş versiyonunu hazırlamaya ve uygulamaya mecbur bırakıyordu. Bu bildiri aracılığı ile onlar, aynı zamanda Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanılarından "aralarındaki uzlaşmazlıkları çözmelerini ve kapsamlı çözüm sayılabilecek esas ilkelere ilişkin uzlaşmaya varmalarını" rica ettiler. Bu bildiri sonralar "Yenilenmiş Madrid İlkeleri" adını almıştı ve aşağıdakileri içermektedir:

1. Dağlık Karabağ'ın çevresindeki işgal edilmiş bölgelerin Azerbaycan'a iade edilmesi;
2. Dağlık Karabağ'a güvenlik ve kendini yönetmek hukukunu sağlayan geçici statüsün verilmesi;
3. Dağlık Karabağ'la Ermenistan'ı birleştiren koridor meselesinin çözümlenmesi;
4. İradenin hukuki yolla ifade edilmesi ile Dağlık Karabağ'ın nihai hukuki-statüsünün gelecekte belirlenmesi;
5. Bütün zorunlu göçmenlerin ve mültecilerin kendi yerleşim yerlerine geri dönmeleri;⁵⁴

Yenilenmiş Madrid İlkeleri ve orijinal versiyon arasında fark çok fazla olmasa da, çatışma tarafları için önemliydi. Orijinal Madrid İlkeleri Ermenistan silahlı

⁵⁴ B. Dədəyev, C. Mahmudlu, Ş.Əbilov, **Qarabağ 99 sualda**, Bakı, 2014, s. 258-260.

kuvvetlerinin Azerbaycan'ın işgal edilmiş bölgelerinden aşamalı olarak çıkarılmasını ifade ediyor ise, yeni versiyonda aşamalı kelimesi yoktu. Aynı zamanda, orijinal versiyonda Dağlık Karabağ'ın nihai statüsünün referandum yoluyla belirlenmesi gösteriliyordusa, Yenilenmiş Madrid İlkelerine göre nihai statü iradenin hukuki yolla ifade edilmesi şeklinde olacaktır. AGİT Minsk Grubu Eşbaşkan ülkelerinin cumhurbaşkanlarının Ortak Bildirisine göre, tarafların bu ilkeleri kabul etmesi gelecekte bölgesel barış ve istikrarı sağlayabilmek için tam çözüm seçeneğini hazırlamak imkanı veriyor. Çatışma taraflarının cumhurbaşkanları ve dışişleri bakanları düzeyinde çeşitli görüşmeler yapılmasına rağmen, 2009 yılında Yenilenmiş Madrid İlkelerinin yayınlanmasından sonra taraflar halen toprak bütünlüğü ve kendi kaderini tayin etme hakkına ilişkin kendi pozisyonlarında ısrar etmiş ve sorunun çözümünde hiçbir ilerleme kayd edilmemiştir. Yirmi yılı aşkın süredir AGİT Minsk Grubunun arabuluculuk çabaları taraflar arasında askeri operasyonların önlenmesinde yardımcı olmuş, fakat sorunun çözümü ile ilgili meselede başarısız olmuştur.⁵⁵

AGİT Minsk Grubu Eşbaşkan ülkeleri sorunun çözülmesinde meraklı değildirler. Eşbaşkanlar süreci ileriye götürecek kararlılıktan yoksunlar.⁵⁶

Ayrıca, eğer başlarda AGİT arabulucu olarak tarafsız uluslararası katılımı temsil etmeği hedefliyor ise, bu gün AGİT Minsk Grubunun tutumu hakikilik ve kapsayıcı tutumdan çok uzaktır. Görünen o ki, AGİT'in Minsk Grubu üzerinde çok az etkisi var, çünkü Eşbaşkan 3 ülke sorunun çözümü sürecinin bütün kontrolünü ele geçirmiştir. Eşbaşkan ülkelerin barış süreci ile ilgili kendilerine has farklı tutumları vardır ve bunlar başarılı görüşmeler umudunu engellemektedir. Rusya her zaman sürece hükmetmeye çalışmıştır, ABD'nin ise Güney Kafkasya'da çıkarları arttıkça bu bölgeye olan ilgisi de çoğalmıştır.

Nisan 2016'da iki ülkenin temas hattında yaşanan son gerginliğe kadar taraflar arasındaki barış görüşmelerinin “Yenilenmiş Madrid İlkeleri” çerçevesinde sürdüğü

⁵⁵ B. Dədəyev, C. Mahmudlu, Ş.Əbilov, **a.g.e.**, s. 258-260

⁵⁶ Azad Garibov, Why the OSCE Keeps Failing to Make Peace in Nagorno-Karabakh, “**Peace Nagorno**” May 11, 2016, (Çevrimiçi) <http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-the-osce-keeps-failing-make-peace-nagorno-karabakh-16161?page=2>, 7 Nisan 2019.

ifade ediliyordu ve görüşmelerde başarı sağlanamamıştı. Temas hattındaki “4 günlük savaş”tan sonra 16 Mayıs 2016 tarihinde ABD’nin girişimiyle Viyana’da yapılan görüşmeler son yıllarda Karabağ sorunu ile ilgili en kapsamlı görüşmeydi. Bu “olumlu hava” içerisinde kapsamlı barış anlaşması için görüşmelerin Haziran ayından itibaren yoğunlaşacağı ifade edildi. Ama, Karabağ sorununa ilişkin tarihsel süreçten haberdar olanlar, aslında bu girişimlerin benzerlerinin çok görüldüğünü, önemli ölçüde son olarak Ağustos 2008 olaylarından sonra yoğunlaşan girişimlere benzediğini farkedeceklerdir.

Ateşkesin doğru dürüst sağlanamadığı bu görüşmeler sonrasında bile her iki tarafın kayıpları sürmüştür. Karabağ sorunu açısından son Nisan gerginliği bazı şeyleri değiştirdi. Ama sorunun temel dinamiklerindeki değişim henüz kapsamlı barış anlaşmasını sağlayacak düzeyde değil. Bu nedenle de yakın vadeyi muhtemelen “ne savaş, ne de barış” aşaması olarak yaşayacağız.⁵⁷

AB de diğer örgütler gibi AB Ermenistan devletini saldırgan taraf olarak görmemiş ve Dağlık Karabağ sorununun AGİT Minsk Grubu çerçevesinde çözülmesinden yana olmuştur. Ancak, AB Dağlık Karabağ’da 11 Ağustos 2002 yılında yapılan sözde “cumhurbaşkanlığı” seçimlerini yasal saymamış ve Dağlık Karabağ’ın bağımsızlığını tanımayarak Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü desteklediğini belirtmiştir.⁵⁸ bölgede istikrarın sağlanması için çağrıda bulunmak ve sadece güven arttırıcı önlemleri finanse etmek yerine, AB’nin çatışan taraflarla çalışmak için mekanizmalar ve tarafların liderlerini bir araya getirecek bir siyasi platform oluşturması gerekmektedir.

Sonuç olarak, bütün uluslararası örgütler gibi AB de kağıt üzerinde Azerbaycan toprak bütünlüğünü tanıdığını belirtmektedir. Fakat, yine diğer uluslararası örgütler gibi AB de Ermenistan devletine karşı ciddi adımlar atmamaktadır.

⁵⁷Araz ASLANLI, “Karabağ’da ne savaş ne de barış”, **MFAGov**, 29.05.2016, <http://www.qafsam.org/page/533/az> (Çevrimiçi) 5 Nisan 2019.

⁵⁸<http://www.mfa.gov.az/content/5> (Erişim Tarihi, 7 Mart 2016)

2003 yılı 15 Ekim tarihinden günümüze dek cumhurbaşkanı olan İlham Aliyev döneminde Haydar Aliyev'in dış politikadaki bütün siyasetleri devam ettirilmiştir, fakat Dağlık Karabağ sorununun uzamasından endişe duyulduğu, meselenin barışçıl yolla çözümlenmemesi durumunda askeri yolun, savaşın kaçınılmaz olduğu, Azerbaycan halkının Azerbaycan'ın bir parça toprağından bile vazgeçmeye niyetinin olmaması doğrultusunda keskin görüşler yer almıştır.

Neticede, Ermenilerin arazi iddialarının hedefine çevrilmiş Dağlık Karabağ bölgesi de dahil bu bölgenin çevresinde 7 Azerbaycan ilçesi Ermenistan silahlı kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Azerbaycan arazisinin yüzde 20'si hala işgalci kuvvetlerin elindedir ve 1 milyondan fazla vatandaşı mülteci ve zorunlu göçmen durumundadır.

Azerbaycan her zaman sorunun çözümü için ekonomik ve enerji konusunu geriye atarak esas olarak uluslararası hukuk kurallarını esas almıştır. Fakat Dağlık Karabağ sorununa genel olarak baktığımızda burada bölgesel ve küresel düzeydeki bazı devletlerin çıkarlarının çeliştiğini görüyoruz. Bu devletlerden Rusya hem sorunun ortaya çıkmasında hem onun uzamasında hem de çözümlenmemesinde etkili bir faktördür. Güney Kafkasya'yı arka bahçesi olarak nitelendiren Rusya, Dağlık Karabağ münakaşasında kalıcı ve sürekli bir çözümünden yana değildir. Bu doğrultuda Rusya'nın esas amacı mevcut *status quo'nun* kendi çıkarlarına uygun biçimde devam etmesidir.

Sonuç olarak, uluslararası ilişkilerde etkili bölgesel ve küresel devletler düzeyinde sorunun çözülmesinde ilgili olunmadığı sürece devletlerin birliğinden oluşan uluslararası örgütler kapsamında Ermenistan-Azerbaycan, Dağlık Karabağ çatışmasının çözümlenmesi söz konusu değildir.

SONUÇ

Yapılan ekonomik reformlar yenidenoluşturma politikalarının sonucunda SSCB'nin dağılmasından sonraki dönemde Azerbaycan-Rusya arasındaki ilişkilerde ulaşılan seviye birtakım sonuçların günyüzüne çıkmasına neden olmuştur.

Jeopolitik açıdan Azerbaycan'ın Kafkasya'da yerleşen ülke olması ve tarihen iki ülke arasındaki bağ, ikili ilişkilerde özel önem taşımıştır. Azerbaycan açısından Rusya'nın önemi, sınır ülkesi olması ve tarihi geçmişten kaynaklanmaktadır. Rusya ilişkilerin tamamı baz alındığında Azerbaycan'ın kaderine etki eden en büyük etken olmuştur.

1988 yılının sonlarına doğru Azerbaycan ve Ermenistan arasında çıkan sorunlar, ve daha sonra şiddetlenen Dağlık Karabağ sorunu, 1990 yılında ise SSCB nin 20 Ocak katliamı Azerbaycan da milliyetçi akımın hız kazanmasına neden olmuş, ve bu vesile ile 16 Temmuz 1989 yılında milliyetçi görüşe sahip güçler Azerbaycan Halk Cephesi'ni kurmuşlar. Devamında ise, 18 Ekim 1991 yılında Azerbaycan SSC'nin kararı ile üniter hukuki bağımsız devlet olarak ilan edilmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte ikili ilişkilerde gelişmeler fazla olmamıştır. Gelişmelerin bu dönem de ileri düzeyde olmamasının başka bir nedeni ise, Rusya'nın bağımsızlığını kazanan ülkeleri SSCB'nin mirası olarak görmekte, ve bu nedenle cumhuriyetler üzerinde hala etkinliğini sürdürmek istemektedir. Azerbaycan üzerindeki mutlak egemenlik 1991 yılında SSCB dağılması ile birlikte son bulmuştur. Rusya ise günümüze kadar Azerbayca üzerindeki etkisini korumak için farklı yöntem ve araçlar kullanmaktadır. Örnek olarak, Karabağ sorununun çözülmesini engellemektedir. Bunun için, Azerbaycan tarafına Karabağ sorununu koz olarak kullanarak politikanın şekillenmesini kendi istediği gibi yönlendirmektedir. Bu doğrultuda ise, Rusya her zaman Ermenistan'ı desteklemiş ve sorunun çözümsüz kalmasını kendi çıkarları uygun olarak değerlendirmektedir. Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki görüşmelerde arabulucu olarak katılan Rusya her zaman sorunun çözümünde barışçıl yolların kullanılmasını istese de, ancak buna zıt olarak 1993-1996 yılları arasında Ermenistan'a karşılıksız 1 milyar dolar değerinde silah vermiştir. Bu yolda ise eski

gücüne kavuşmak isteyen Rusya, bu doğrultuda Ermenistan'ı araç olarak kullanmaktadır.

Bağımsızlığın kazanılmasından hemen sonra göreve gelen Ayaz Mütellibov Azerbaycan Cumhuriyet'nin Cumhurbaşkanı olmuştur. Göreve geldikten sonra dış politikada Rusya yanlısı politika izleyen A.Mütellibov Hocalı katliamı sonrasında gösteriler, Mütellibov iktidarının sonunu getirmiştir. İstifa sonrası seçimlere kadar görev yürüten Yakup Mammedov, İran yanlısı politika izlemiş ekonomik ilişkilerde gelişmeler ileri düzeyde olmuştur. Rusya yanlısı politika izlememenin bedeli ise Azerbaycan'ın Rusya tarafından bağımsızlığının kabullenmesi ile ödenmiştir.

Devlet başkanlığı seçimlerinde ilk defa demokratik usul ile seçilen E.Elçibey döneminde ülkenin iç ve dış politikasında farklılık olmuştur. İktidara geldikten hemen sonra Batı ve Türkiye ile yakınlaşan, Rusya ile ise uzaklaşan politika izlemiş ve Rusya karşıtı politika izlemesi ülkeler arasındaki ekonomik ve siyasi ilişkileri zorlaştırmıştır. BDT üyeliğinin iptal edilmesi, rus askerlerinin ülkeden çıkarılması Rusya'nın tepkisini çekmiştir. Elçibey dış politikada esas olarak bağımsızlığın korunması ve toprak bütünlüğünün sağlanmasını dikkate almış ve bu doğrultuda Rusya yanlısı değil de, ABD ile ilişkiler kurulmasına dikkati yöneltmiştir. AHC'nin Rusya'nın reel gücünü dikkate almadan politika izlemesi, ve Rusya'yı dışlayarak Batı, ABD yanlısı politika izlenmesi sonucunda AHC rus destekli darbe ile yüzleşmek zorunda kalmıştır.

Ülke de yaşanan istikrarsızlığa son vermek için davet olunan H.Aliyev 3 Ekim 1993 tarihinde devlet başkanı olmuştur. Aliyev dış politika da iki farklı yol izlemiştir. İlk olarak, Rusya'yı yatıştırma politikası izlenmiş devamında ise, Rusya'yı kızdırmayacak şekilde Batı ile iyi ilişkiler kurulmuştur. Bu doğrultuda ekonomik ilişkileri geliştirmek amacı ile, Ermenistan'la ateşkes 1994 yılında Aliyev'in önderliğinde imzalanmıştır. Daha sonra Aliyev, Elçibey döneminden kalan BDT üyeliği sorununu hall etmiş ve birliğe üye olunmuştur. Seleflerinden farklı olarak Aliyev, Batı yanlısı politika izlese de fakat Rusya'yı incitmemeye fazla özen gösterilmiştir.

İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin temeli ise Aliyev'in ABD ve Batı yanlısı politika izlemesi sonucu imzalanan "Asrın Anlaşması" ile atılmıştır. Denge politikası

çerçevesinde Aliyev'in ekonomik açıdan petrol politikası ise ABD'nin Azerbaycan'a olan bakışının değişmesine neden olmuştur. Bu bakışın değişmesinin sonucu olarak, ABD tarafından Azerbaycan'a uygulanan ekonomik ambargonun (907 madde) durdurulmasına karar verilmiş, ve Azerbaycan'a olan destek artmıştır. Haydar Aliyev döneminde ayrıca Karabağ sorununun çözümü için NATO ile ilişkiler kurmak soruna farklı bakış açısı getirmiştir.

Rusya'da iktidar değişimi ile birlikte ilişkilerde özellikle ekonomik alanda ilerlemeler olmuştur. Putin politikasında BDT'ye üye olan ülkeler ile yakın işbirliğinin planlanması ve uygulanması Azerbaycan ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkileri farklı seviyeye çıkarmıştır. 2001 yılında Rusya Cumhurbaşkanı Putin'in Azerbaycan'a ziyareti ise iki ülke arasındaki ilişkilere farklı boyut kazandırmıştır. Ülke liderlerinin toplantısında, Putin özellikle Karabağ sorununun çözümü için görüşmelerin gerçekleşmesine yardım edeceklerine vurgu yapmıştır.

V.Putin iktidara geldikten sonra ekonomik alandaki gelişmelerden biri de 1994 yılında Asrın Anlaşması'da istediği rolü alamayan Rusya 2008 yılından başlayarak kaynakların işletilmesinde yeniden aktif rol almaya başlamıştır. 21-22 Şubat 2006 tarihlerinde İ.Aliyev'in daveti üzerine Azerbaycan'a ziyarete gelen V.Putin ilişkilerin ekonomik boyutuna farklılık kazandırmıştır. Ziyaret sırasında iki ülke arasında stratejik ortaklığın geliştirilmesi hakkında ortak bildiri imzalanmıştır. Bakü Deklarasyonunda Rusya'nın Azerbaycan ile ekonominin stratejik alanında işbirliğinin uzunvadeli işbirliğine, ve Kuzey-Güney petrol hattı ile Azerbaycan petrolünün dünya pazarına taşınmasına, ve Azerbaycan'la ekonomik alanda ortak projelerin gerçekleştirilmesine ilgi duyulduğu ifade edilmektedir.

2008 yılından başlayarak Rus-Gürcü savaşının bitmesi ile Azerbaycan dış politikasında değişikliğe gitmiştir. Savaş sonrası bölgenin lider ülkesinin hala Rusya olduğu yeniden hatırlanırken Azerbaycan ise NATO ve AB ile ilişkilerinde daha ihtiyatlı davranmağa mecbur kalmıştır. Ayrıca Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerde yakınlaşmanın olması ile birlikte, Azerbaycan Rusya ile ilişkilerinde daha yakınlık göstermeye başlamıştır. Türkiye'nin Ermenistan ile sınır kapısının konu olduğu zamanlarda Azerbaycan buna cevap olarak ekonomik kozunu kullanmıştır.

Şöyle ki, Azerbaycan Türkiye'ye satdığı doğalgaz fiyatının normal fiyatlardan üç defa aşağı fiyata satılmasının irrasyonel olduğunu açıklayarak, ekonomik baskı oluşturmayı başarmıştır.

Azerbaijan Karabağ sorununun anahtarının Rusya olduğunu bilerek Rusya ile ilişkilerde ekonomik ve enerji kozlarını kullanarak Karabağ sorununun çözümünü hedeflemektedir. Bu doğrultuda Rusya önderliğinde Azerbaycan ve Ermenistan liderlerinin 2008 yılında görüşmesi gerçekleşmiş ve taraflar sorunun çözümüne ilişkin Moskova Beyannamesi imzalamışlardır. İkinci görüşme, Haziran 2009'da gerçekleşmiştir. Görüşmelerin sonuncusu ise Rusya Başkanı Medvedev'in aracılığıyla Soçi'de gerçekleşmiştir.

Sonuç olarak H.Aliyev iktidara geldikten sonra izlenen denge politikası sayesinde Azerbaycan ve Rusya arasındaki ilişkiler normalleşmiş ve gelişme dönemine girmiştir. İlişkilerin normalleşmesine neden olan başka faktör ise, Rusya başkanı olan V.Putin'in uyguladığı politikadır. Bu politikada Azerbaycan'ın önemi artmış ve ülkeler arasındaki buzlar erimştir. Aliyev aynı zamanda dengeni koruyarak NATO, Batı, ve Türkiye ile iyi ilişkiler geliştirmiştir.

Aliyev sonrasında iktidara gelen İlham Aliyev de denge politikası izlemekte ve bunun sonucunda da ülkeler arasındaki ilişkiler daha yukarıya doğru ilerlemektedir. Bu değişim ile birlikte, Rusya için Azerbaycan'ın önemi değişmemiş aksine ilişkilerin ilerletilmesi maksadı ile çeşitli projeler gerçekleştirilmiştir. Bu projeler günümüzde de devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Aslanlı, Araz: **Qarabağ Problemi, Tarixi, Mahiyyəti, Həll Prosesi**, Bakı, Araz Tədqiqatlar Mərkəzi, 2009.
- Aslanlı, Araz: “Denge Politikasının Doğal Sonucu: Aliyev’in Moskva Ziyareti”, **Stratejik Analiz**, Cilt 2, N:23, Ankara, Mart 2002, s. 49.
- Aslanlı, Araz: “Karabağ Sorunu ve AGİT Minsk Grubu”, **EkoAvrasya**, Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, Yıl 8, N: 29, Ocak 2015, s. 35.
- Aslanlı, Araz: “Azerbaycan Devlet Başkanı Aliyev, Rusyalı Yetkili Rogozin ile Görüştü”, Çevrimiçi: <http://www.avsam.org/gunlukbulten/arsiv/2003/1902.htm>, 8 Nisan 2019.
- Aslanlı, Araz: “İlham Aliyev Döneminde Azerbaycan Dış Politikası”, **EkoAvrasya**, 09.09.2011, Çevrimiçi: <http://ekoavrasya.net/duyuru.aspx?did=14&pid=10&lang=tr>, 18 Ocak 2019.
- Aslanlı, Araz: “Karabağ’da ne savaş ne de barış”, **MFAGov**, 29.05.2016, Çevrimiçi: <http://www.qafsam.org/page/533/az>, 1 Mayıs 2019.

Ahmedov, Elçin:

“Ermənistanın Təcavüzkarlıq Siyasəti və ATƏT”, **Qarabağ dünən, bu gün və sabah**, 2019, Çevrimiçi: <http://az.strategiya.az/old/?m=xeber&id=260> <http://az.strategiya.az/old/?m=xeber&id=260>, 10 Nisan 2019.

“ATET’in Lissabon sammiti”:

[http://anl.az/el/emb/QARABAQ/beynelxalqsenedler/atet\(lissabon-sammiti\).pdf](http://anl.az/el/emb/QARABAQ/beynelxalqsenedler/atet(lissabon-sammiti).pdf),
Erişim 10.04.2019.

Aras Osman N;

Suleymanov, Elçin:

Azərbaycan İqtisadiyyatı, Bakı, “Şərq-Qərb” nəşriyatı, 2016, s 50, Çevrimiçi: https://www.academia.edu/1277127/Az%C9%99rbaycan_%C4%B0qtisadiyyat%C4%B1._Azerbaijan_Economy, 10 May 2019.

Azerinform:

“Azerbaycan’ın Dışişleri Bakanının Türkiye’ye ilk resmi ziyareti sona erdi”, **Halk** gazetesi 15 Ağustos, 1992.

Azertaç:

“Azerbaycan Rusya’nın bölgeleri ile de uğurlu işbirliği ediyor”, **Azerbaycan** gazetesi, 7 Nisan, 2004.

“Azərbaycan- MBD’ə dair
umumi tarixi arayış”:

H.Əliyev irsi Beynəlxalq Elektron Kitabxana,
14.11.2009, Çevrimiçi:
<http://lib.aliyevheritage.org/az/8089440.html>,
20 Nisan 2019.

Abdullazade, Cavid:
Adalet Yayınevi, 2013.

Hukuki Yönleriyle Dağlık Karabağ, Ankara,

Abdullayev, Mahir:

Azərbaycan-Türkiyə İlişkiler, Bakü, Mütercim
yayınları, 1998.

Aliyev, Haydar:

Dünya Siyasətində Azərbaycan Petrolü,
No:77, İstanbul, Sabah Kitapları Yayınevi, 1998.

Aras, Osman N.

Azərbaycan İqtisadiyyatı, Bakı, “Şərq
Qərb” nəşriyyatı, 2016.

Süleymanov Elçin:

Aliyev, Şefa:

**Xüsusi İqtisadi zonaların təşkili problemləri
və inkişaf perspektifləri,** Bakı, Qədim Çağ,
2002.

Azərbaycan Öğretmeni gazetesi, 26 Şubat, 1991.

Azadlıq Gazetesi, 13 Ağustos, 1992.

Azərbaycan Gazetesi, 6 Nisan, 1993.

Azərbaycan 8 Aralık, 1995.

Azərbaycan Gazetesi, 3 Eylül, 1999.

Azərbaycan gazetesi, 11 Kasım, 1997.

Azərbaycan Gazetesi, 29-30 Ocak, 2002.

Babaşov, M.:

“XIX əsrdə Çar Rusiyasının Azərbaycanda yeritdiyi milli və dini ayrı-seçkilik siyasətinin mahiyyəti,” **Journal of Qafqaz University**, N:10, 2002, s.39-51.

Blank, Stephen:

“Kafkasya Güvenliğinde Yeni Eğilimler,” **Avrasya Etüdleri**, No. 13, İlkbahar 1998, s.4.

Cefersoy, Nazim:

“Bağımsızlığının Onuncu Yılında Azərbaycan-Rusya İlişkileri (1991-2001)”, **Avrasya Dosyası**, Azərbaycan Özel, Cilt:7, N:1, 2001, s. 287.

Cefersoy, Nazim:

“Tarihten Günümüze Kafkas Evi Girişimleri ve Türkiye”, **ASAM**, Cilt 1, N: 7, Kasım 2000, s. 33.

Cafarsoy, Nazim:

Elçibey Dönemi Azərbaycan Dış Politikası,
Ankara, ASAM yayınları, 2001.

Cafarsoy, Nazim:

Eyalet-Merkezi düzeyinde eşit statüye:
Azerbaycan-Rusya ilişkileri 1991-2000,
Ankara, Avrasya-BirVakfı, 2000.

Cabbarlı, Hatem:

“Geçmişten Günümüze Ermenistan’da
Azerbaycan Türkleri”, **Ermeni Araştırmaları,**
N:4, Aralık 2001-Ocak-Şubat 2002.

Cabbarlı, Hatem:

Azerbaycan Dış Politikasının Temel
Özellikleri, Baki, 21. Yüzyıl (1991-2009)”
Ocak-Haziran 2009.

Dedeyev, Bilal;

Mahmudlu, C;

Ebilov, Cavid:

Qarabağ 99 sualda , Bakı , y.y., 2014.

Delcour, L.;

Wolczuk, K.:

“The EU’s Unexpected ‘Ideal Neighbour’? The
Perplexing Case of Armenia’s Europeanisation,”

Journal of European Integration, 37(4), 2015, s. 491-507.

“Energy”:

Overview, 3.10.2018, (Çevrimiçi)
<http://www.worldbank.org/en/topic/energy/overview#3>, 12 May 2019.

Füller, Elizabeth:

“Türkiye Orta Asya ve Transkafkasya’da Nüfuz Sahibi Olmak İçin Güreşiyor”, **Yeni Forum**, Cilt 17, Ağustos 1996, s. 8.

Gürses, Emin:

“Kafkasya’da Uluslararası Rekabet”, **Avrasya dosyası**, C 7, 2001, s. 272.

German, T.:

“Securing the South Caucasus: Military Aspects of Russian Policy towards the Region since 2008”, **Europe-Asia Studies**, 64(9), 2012, s. 1650-1666.

Guliyev, Hasan:

“Rusyanın Azərbaycan Stratejisi”, **Avrasya Dosyası**, C 3, N: 4, 1996, s. 201.

“Gülüstan Müqaviləsi,”:

Xarici İşlər Nazirliyi, Çevrimiçi:
<http://mfa.gov.az/content/809>, 3 Haziran 2018.

- Gorecki, Wojciech: “Nagorno-Karabakh: 2016-04-16”, Çevrimiçi; <http://www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2016-04-13/nagorno-karabakh-what-russia-to> , 10 Ocak 2019.
- Garibov, Azad: Why the OSCE Keeps Failing to Make Peace in Nagorno-Karabakh, “**Peace Nagorno**” May 11, 2016, Çevrimiçi; [http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-the-osce-keeps-failing-make-peace-nagorno karabakh-16161?page=2](http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/why-the-osce-keeps-failing-make-peace-nagorno-karabakh-16161?page=2) , 7 Nisan 2019.
- Gasımov, Musa: **Azərbaycan Uluslar arası İlişkilər Sistemində (1991-1995)**, Bakü, Genclik yayınları, 1996.
- Gazenferoğlu, Fazil: **Ebülfəz Elçibey Tarihən Geleceye**, İstanbul, Prestij Matbaacılık, 1995.
- Gasımov, Musa: **Azərbaycan’ın Dış Politikası: Konsept Məsələləri**, Bakü, Mütercim Yayınları, 1997.
- Hasanov, Ali: **Müəssir Beynəlxalq Münasibətlər və Azərbaycanın Harici Siyasəti**, Bakü, Azərbaycan Nesriyyatı, 2005.

“ Heydər Əlirza oğlu Əliyev,”:

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti,

Çevrimiçi:

<https://president.az/azerbaijan/leader> , 14 Şubat
2019.

Hasanlı, Kenan:

“Yahudi Lobisinden Azərbaycan’a destek”,
525-ci gazetesi, 31 Ekim, 2001.

İşyar, Ömer:

**Bölgesel ve Global Güvenlik Çıkarları
Bağlamında Sovyet-Rus Dış Politikaları ve
Karabağ Sorunu**, y.y., Alfa Yayınları, y.t.

İsmayilov, Eldar;

Hesenli, Cemil;

Gafarov Tahir:
2015.

Azərbaycan Tarihi, Bakü, Öğretmen Yayınları,

İslamova, P.:

“Hazar Denizinin Statüsü Hakkında Görüşmeler
Ve Bu Sürecin Yerel Ve Bölgesel Enerji
Güvenliğine Etkisi”, **Electronic Turkish
Studies**, 10(2), 2015. s.76.

İsmayıl, Mahmud:

“Azerbaycan Tarihi”,**Azeneşr**, Bakü 1993,s.31.

- İbrahimov, Asgar: “ABD Azərbaycan’ın qarşılaşdığı problemlərin aradan kalkmasına yardım edəcək”, **Azərbaycan** gazetesi, 27 Şubat, 2003.
- İbrahimova, A.: “AXC süqutu” , 18 Eylül, 2011, Çevrimiçi: <https://kayzen.az/blog/Az%C9%99rbaycan-tarixi/5543/axc-s%C3%BCqutu.html> , 2 Eylül 2018.
- Kantarci, Hakan: **Kısaçtaki Bölge Kafkasya**, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006.
- Kazımlı,Elnur: “Azərbaycan’ın jeopolitik konumu və Karabağ sorunu” ,**TASAM;Black Sea-Caucasus Region:Risks and Opportunities**, Ekim 2017, s. 101.
- Kamer, Kasım: “11 Eylül Sürecinde Kafkasya’da Güvenlik Politikaları”, **OAKA**, cilt 1, No: 1, 2006, s. 40.
- Kelbiyev, Anar: “Heydər Əliyev və iqtisadi islahatlar,” Nisan 17, 2017, Çevrimiçi: <https://azvision.az/news/115639/heyder-eliyev-ve-iqtisadi-islahatlar.html> , 27 Nisan 2019.
- Мамедзаде, Н: **Взаимоотношение Азербайджанской Республики со славянскими странами**

СНГ и восточной Европы, Баку, Ганун,
2006.

Mammadov, Süleyman: **Azərbaycan Tarihi**, Bakü, Çarşıoğlu yayınları,
2007.

Memmedov, Novruz: **Xarici Siyasət: Reallıqlar və Gələcəyə Baxış** ,
Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2013.

Mitrica, Minodor: **The Revival of Azerbaijan**, Romani, Paideia
yayınları, 2003.

Memmedov, Eldar: **Müasir Dövrde Azərbaycan və Rusya
Ələqələri**, Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı, 2014.

Mehdiyev, Ramiz: **Azərbaycan, Küresellesmenin Talepleri**,
Bakı, Yeni Neşrlər E, 2005.

Mardanov, Samir: “Azərbaycan Dış Politikasının Temelleri”,
**Kafkasya’nın Yükselen Yıldızı İlham Aliyev
Döneminde Azerbaijan** , (Ed.) Çağrı ERHAN,
Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara,
2013, s. 61.

Mammadyarov, Elmar: “The Foreign Policy of Azerbaijan: Affecting
Factors and Strategic Priorities”, **Azerbaijan in
Global Politics Crafting Foreign Policy** (Ed.
Alexandros Petersen, Fariz İsmailzade), Bakı,
Azerbaijan Diplomatic Academy, 2009, s. 17.

Mahmudov, Yakup;
Şükürov, Kerim:

“Karabağ Tarihi”, **Karabağ: Sorular ve Gerçekler**, GYF, Smashwords, 2011, s. 43.

Memmedoğlu, Vagif:

“Azerbaycan Cumhuriyeti ile Rusya Federasyonu arasında dostluk, işbirliği ve karşılıklı güvenlik anlaşması”, madde 1, **Azerbaycan Diplomasisi** dergisi, N.1, 1993, s. 27.

Mammadov, F:

“Azerbaijan's foreign policy—A new paradigm of careful pragmatism”, **The South Caucasus**, 2015, s. 29.

Mustafayeva, Najiba:

“The sanctions mechanism of the United Nations Security Council and ArmAzerbaijani conflict over Nagorno-Karabakh”, 24-08-2016, Çevrimiçi:

<http://thepoliticon.net/The-sanctions-mechanism-of-the-United-Nations-Security-Council-and-Armenian-Azerbaijani-conflict-over-Nagorno-Karabakh.htm>, 10 Şubat 2019.

Memmedov, Eldar:

Müasir Dövrde Azərbaycan və Rusya Ələqələri, Bakı, “Yazıçı” nəşriyyatı, 2014, s.115, Çevrimiçi:

http://lankaran.cls.az/front/files/libraries/2113/books/644131428650738.pdf?fbclid=IwAR1fvr0szhuXT_HfcsRHbPIkeEyDHyOQqDCxL6vdysGizRG1VMUaNNl4OyU, 10 Mayıs 2019.

- Mehdiyeva, N.: "Power games in the Caucasus: Azerbaijan's foreign and energy policy towards the West," **Russia and the Middle East**, Vol. 49, London: IB Tauris, 2011.
- Nesirov, Elman: **Azərbaycan ABD ilişkileri (1991-1997)**, Bakü, Kanun yayınları, 1998.
- Nesibli, Nesib: "Azerbaycan ve Moskova-Erivan-Tehran Jeopolitik Kuşatması", **Stratejik Analiz**, C 1, 2000, s. 64.
- Nuriyev, Elhan: "Avrasiya Müasır Geosiyasetinde Azərbaycanın Strateji Rolü", **Azerbaijan Focus**, No:1, 2009, s. 74-75.
- Orucov, Hidayet: **Heydar Aliyev and National Policy in Azerbaijan**, Bakü, Batı-Doğu yayınları, 2002.
- Piriyev, Abbas: **Siyasi Stratejiya ve Milli Tehlükesizlik Problemi**, Bakü, BDU yayınları, 2002.
- Pomfret, R.: "Oil and power in the Caspian Region", **Handbook of Oil Politics**, 2012, s. 191-205.
- Resulzade, Emin M.: **Azərbaycan Cumhuriyeti**, y.y., Bakü yayınları, 1990.

Ruinten, Kemale:

**Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü
və dünya siyasəti, Bakı, “Adiloğlu”
nəşriyyatı, 2008.**

“Rusya ilə Azərbaycan
doğalgaz anlaşması imzaladı”:

ABHaber Turkey, Çevrimiçi:
<http://www.abhaber.comhaberphpid=26496.mht>, 15 Nisan 2019.

Ramazanov, Ceyhun:

“Azərbaycan xarici ticarət əlaqələrində
sertifikatlaşdırmanın rolu”, **UNEC EDU**,
04.06.2015, Çevrimiçi:
http://unec.edu.az/application/uploads/2015/05/Azərbayc.xar .tic .elaq .sertifikatl.pdf_12 Nisan.2019.

Sutela, P:

**The political economy of Putin’s
Russia**, Routledge, y.y, 2013.

Sasley, Brent:

“Turkey’s Energy Politics in the Post-Cold
War Era”, **Maria Journal Middle East
Review of International Affairs**, Cilt 2,
N: 4, Çevrimiçi:
<http://meria.idc.ac.il/journal/1998/issue4/jv2n4a4.html> , 30 Nisan 2019.

Şıhaliyev, Emin:

“Uluslararası İlişkiler Boyutuyla Ermenistan-
Azerbaycan Çatışması”, **Çankırı Karatekin
Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi**, 3(1), 2011, s. 139-160.

Şıhaliyev, Emin:

“Ermenistan-Azərbaycan Çatışması: Çözüm
Yolundakı Temel Sorunlar Gelecek
Senaryolar”, **Bilge Strateji**, Cilt: 7, N: 13, Güz
,2015, s. 35.

Tahirzade, Edalet:

Kurtuluş ve Bütövlük Yolu, Bakü, Elçibey
kütüphanesinin yayınları, 2003.

Tahirzade, Edalet:

Elçi Bey, Bakü, Cumhuriyet gazetesi yayınları,
1999.

Tagibeyli, Vüsal:

“Azərbaycan’ın müstəqilliyini tanıyan ilk
dövlərdən biri Pakistan’dır”, 05.10.2017,
Çevrimiçi:
<https://hafta.az/index2.php?m=yazi&id=206825>
, 2 Mayıs 2019.

Veliev, Cavid:

“ Kafkaslarda Enerji Mücadelesi”, **Cumhuriyet
Strateji**, N: 129, 18 Aralık 2006, s. 14.

Veliev, Cavid:

“Azərbaycan’ın Enerji Atağı”, **Cumhuriyet
Strateji**, N: 126, 27 Kasım 2006, s. 16.

Vostrikov, S.:

“Karabahskiy Krizisi Politika Rossii na Kavkaze (Karabağ krizi ve Rusya’nın Kafkasya’daki politikası),” **Nezavismaya** gazetesi, 12 Ağustos, 1996.

Yüce, Çağrı K.:

**Kafkasya ve Orta Asya Enerji Kaynakları
Üzerinde Mücadele**, İstanbul, ÖtükenNeşriyat, 2006.

Yeni Musavat Gazetesi, 25 Ocak, 2002.

Yeni Musavat Gazetesi, 12 Ocak, 2001.